

הלכה יד.

עכּוּיִם שהרכיב אילן מאכל על נבי אילן סרק חייב בערלה, ויש לעכּוּיִם נטע רבעי. שאם בא לנהוג במצוה זו הרי הוא קדש כנטע רבעי של ישראל. נכרי שיש לו אילן של ערלה אסור לישראל ללקוט ממנו לנכרי אפילו בחנם.

פ ר י צ י ו ן

שבתורה אינם אלא לאחר כיבוש וחילוק איכא למימר דערלה שאני דכיון דכתיב ונטעתם ודרשינן ונטעתם מ"מ הילכך ביאה נמי לאו רוקא לאחר כיבוש וחילוק אלא מ"מ והא דכתיב ביאה אינו אלא למעט מצאו נטוע לפני שבאו לארץ, ונראה דהקושיא והתירוץ הנ"ל מבואר בירושלמי על מתניתין דנטעו אע"פ שלא כיבשו חייב פריך: וכרבי ישמעאל דאמר כל ביאות האמורות בתורה לאחר ארבע עשרה שנה נאמרו שבע שכיבשו ושבע שחילקו (כלומר וכו') ישמעאל דאמר לעיל דכל מקום שנאמר ביאה אינה אלא לאחר י"ד שנה שכיבשו ושחילקו ולמה תנינן אע"פ שלא כיבשו חייב הרי בערלה כי תבואו כתיב) רבי הילא בשם ר' לעזר מודה רבי ישמעאל בחלה ובערלה, דנהגין מיד אע"פ שלא כיבשו וטעמו מדכתיב ונטעתם דמשמע מ"מ ואע"ג שלא חלקו עדיין.

(יד) **עכּוּיִם** כו' איתא בתוספתא פ"א דערלה: עכּוּיִם שהרכיב עץ מאכל ע"ג עץ סרק מונה לו משעת נטיעתו, ר"ל ראלו ישראל אסור לעשות כן משום כלאים ואם עכּוּיִם עשה כן והישראל קנה ממנו בתוך שלש או שנשאר ביד עכּוּיִם נוגע בהפירות אסור ערלה ואסור לאכול פירותיהן משום אסור ערלה ובירושלמי (שם) איתא בהדיא הכי: גוי שהרכיב אילן מאכל ע"ג אילן סרק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן חייב בערלה מאימתי הוא מונה לו משעת נטיעתו עכ"ל, ורבינו השמיט לכתוב דמונה משעת נטיעתו וזהו נ"מ לדינה אם מונין משעת הרכבה ומתחיל מנין השלש שנים משעה שהרכיב או משעת הנטיעה של העץ סרק ולפי"ז אם הנטיעה היתה לפני שנתים אין מונין משעת הרכבה אלא משעת הנטיעה ואסור משום ערלה רק שנה אחת וצ"ל למה השמיט רבינו דין זה דמונין משעת נטיעתו, ונראה דאיכא למימר דהיינו טעמא דאיתא בירושלמי שם על התוספתא הנ"ל דשב"ל אמר ובלבד דברים שהן כאין במחשבה כגון חרובי צלמונה וחרובי גרורה אבל ערבה כנטוע בארץ רבי יוחנן אמר אפילו ערבה עכ"ל, הפני משה מפרש דפלוגתייהו דר"ל ס"ל דהברייתא מיירי בחרובי צלמונה וחרובי גרורה וכגון הגי שלפעמים נחשבין הן כשיש לו מחשבה לאכול מפירותיו וקמ"ל דבכה"ג נמי הרכבה מיקרייא ואילן סרק דקתני לאו רוקא אלא כלומר דאינו אילן מאכל כמו שאר אילני פירות אבל באילן סרק ממש כמו ערבה לא חשיבא הרכבה דמנה לענין ערלה דהאי הרכבה כמאן דליתא הוא והרי הוא כעוקר את האילן ממקומו ונטע אותו בארץ ממש במקום אחד דפשיטא דחייב בערלה דהוי כנטוע מחדש ולא איצטריך לאשמעינן כלל ור' יוחנן אמר אפילו ערבה ואילן סרק דקאמר אפילו

פרו הלכות ערלה ורבעי ציון פג

אפילו אילן סרק ממש כמו ערבה ואם הרכיב עליו אילן מאכל חייב בערלה ומונין לפירותיו משעת הרכבה ע"ש פירושו דחוק מאד ונגד המשמעות ומובן מאליו ולענ"ד נראה דפליגי ר"ל ור"י בהא דאמרה הברייתא דמונין משעת נטיעה ולא משעת הרכבה אם באילן סרק ממש כמו ערבה נמי אמרינן דמונין משעת נטיעת הערבה אע"ג שהיא לאו בת פירות כלל או דוקא באילן שנותן פירות והוא דומה לאילן סרק שאינו נוהג בו ערלה משום דצריך מחשבה לאכילה דוקא וכ"ו שלא חישב לאכילה כמו אילן סרק הוא שאין בו איסור ערלה משום דהפירות אינם חשובים כגון הרובי צלמונה וחרובי גרורה דהחרובין ממקומות הללו אינן חשובין ופטורין מן המעשרות הילכך כ"ו שלא חישב עליהם לאכילה כמו לסיג ולגדר נינהו ופטורין מן הערלה כאילן סרק וכיון שנותנין פירות שייך עליהם לומר משעת נטיעה דכיון שהרכיב עליהם עץ מאכל הו"ל כמו עץ שנטע לסיג ולגדר ואח"כ חישב עליהם לאכילה מונין שנותן הערלה משעת נטיעה כמו שנוכר לעיל בהלכה ז' ור"ל ס"ל ולא תני בברייתא דמונין משעת נטיעה אלא כמו חרובי צלמונה כו' דראוי להוציא פירות אלא שאינן חשובים ובמחשבה תליא ובלי מחשבת אוכלין פטורין מערלה כאילן סרק ושייך עליהם לומר דאחר שהרכיב הו"ל כמו שחישב לאכילה ועירב בו מחשבת אכילה חל ערלה למפרע משעת נטיעה משא"כ ערבה דלאו בת פירות כלל אין לה שום יחס להנטיעה כלל אלא מונין משעת הרכבה והו"ל כמו שנטועין עכשיו בארץ מחדש ור"י ס"ל דאפילו אילן סרק ממש נמי מונין משעת נטיעה ואילן סרק דתני בברייתא אילן סרק ממש ואח"כ מצאתי שהגרא"א בביאור הירושלמי ג"כ מפרש כך ע"ש ואיכא למימר דגם רבינו מפרש הכי ומסתברא כר"ל הילכך פסק רבינו כר"ל והילכך אין מונין משעת נטיעה אלא כשמרכיב בעץ מאכל דוקא אפילו כמו חרובי צלמונה וכו' ודמי כמו טע לסיג ולגדר ואח"כ חשב למאכל דזהו ככל שאר הנטיעות דמונין משעת הנטיעה כמו שכתב לעיל בהלכה א' וכאן דמייירי באילן סרק ממש כמו ערבה דלא שייך לומר משעת הנטיעה הילכך סתם וכתב חייב בערלה סתם ולא כתב דמונין משעת הנטיעה דפשיטא דמונין משעת הרכבה והו"ל כנטוע בארץ. ועיין מ"ש בספרי תורת הרכבה ה"א ע"ש.

ואח"כ מצאתי שהרמב"ן בהירושויו לר"ה (י:) נמי מפרש פי' הירושלמי כמ"ש לעיל ע"ש. וכד הוינא טליא כתבתי בענין עכו"ם שהרכיב כו' דצריך להבין אמאי חייב בערלה מאי שנא מהא דקי"ל ילדה שסיבכה בזקנה בטלה עיין לקמן הי"ח א"כ הכא נמי נימא דהיחור של האילן מאכל יהיה בטל באילן סרק הפטור מערלה. כדאיתא בכה"ג בגמר' דסוטה (מ"ג:) : מאי שנא ילדה בזקנה דבטלה ומאי שנא ילדה בילדה (שנטע להך קמיתא לסיג או לקורות) דלא בטלה ע"ש. ואע"ג דאיכא לחלק דהיכא שהרכיב אילן מאכל באילן מאכל דלשניהם כח הצמיחה ולתת פירות יש לדון דין ביטול מיעוט ברוב כח הילדה המועט בכח הזקנה המרובה משא"כ אילן מאכל באילן סרק שאין לו שום כח הצמיחה ואינו עושה פירות כלל ולא שייך דין ביטול כלל וכלל ואפילו להר"ש וסייעתו דס"ל דאין חילוק בין הרכיב הילדה בזקנה או הזקנה בילדה היינו משום דס"ל דלעולם כח הזקנה מרובה וגדולה מכח הילדה. משא"כ סרק דאין לו שום כח מ"מ הו"ל לפטור מערלה מטעם זו"ג. ולפימ"ש הר"ן בפ' כל הצלמים בסוגיא דזו"ג דדין זו"ג מטעם ביטול הוא ע"ש איכא למימר טעם על הירושלמי שאמר עכו"ם שהרכיב אילן מאכל ע"ג אילן סרק ולא ישראל שעבר והרכיב משום דדוקא עכו"ם שהרכיב חייב בערלה ולא שייך לפטור מטעם זו"ג משום דזו"ג מטעם

מטעם ביטול הוא וביטול ילפינן מאחרי רבים להטות דבישראל נאמר ולא בכך נח
 משא"כ בישראל היה פסור מטעם זו"ג כדאיתא בע"ז (מח): מודה ר"י שאם נטע
 והבריך והרכיב מותר מטעם זו"ג האגוז והקרקע כמו שמפרש שם רש"י אע"ג דהו"ל
 שני מינים שונים מצטרפין לעשות מהשני גורמים דעכ"פ הפירות יצאו מחמת שתי
 סיבות ושני גורמים ה"ה האילן סרק מצטרף להיות גורם שני מפני שגם הוא עור
 להאילן מאכל שיוציא פירותיו. והא דלא אמר הידושלמי את החילוק הנ"ל גם בעכו"ם
 שהרכיב אילן מאכל באילן מאכל כגון ילדה בזקנה דבעכו"ם נוהג ערלה ולא אמרינן
 דילדה בטלה בזקנה משום דבעכו"ם אין דין ביטול. היינו משום דבכה"ג גם בעכו"ם
 היה מותר ולא מטעם ביטול אלא מטעם אחר דהא רבינו ס"ל דבעודן בידו יש קנין
 לעכו"ם בארץ ישראל כמ"ש בפ"א מהלכות תרומות ע"ש. א"כ כ"ז שעודן בידו אינו
 חייב בערלה אלא מהלכה ונאמרה הלכה דספק מותר עיין לקמן הלכה כ"ו א"כ אילן
 מאכל באילן מאכל יצמח פירות מעורבים מהילדה ומהזקנה מערלה ומאינו ערלה א"כ
 אפילו אם נימא דאינו בטל אבל עכ"פ לא גרע מאם היו כל חלק לא מעורב ולא ידוע
 ויש על כל פרי או על כל חלק מהפרי ספק אם מערלה או מאינו ערלה וספק ערלה
 כח"ל מותר אפילו באיתחוק איסורא כדנבאר לקמן בעוה"ת ע"ש. משא"כ אילן מאכל באילן
 סרק אין ספק על הפירות שבודאי מאילן מאכל נינהו דהסרק לא נותן פירות הילכך
 לא משכחת לה בעכו"ם שהרכיב דחייב בערלה אלא שהרכיב אילן מאכל באילן סרק.
 אולם הר"ן בפ"ק דר"ה כתב מפורש שאין חילוק בדין זה בין עכו"ם לישראל שכתב
 לתרץ מה שמקשים על הברייתא דהתם דמשמע דנהגא ערלה בהרכבה והברכה.
 מהספרא דתנאי: ונטעעל עם מאכל פרט למכרין ומרכיב. דהייא במרכיב באילן
 הנטוע למאכל ומש"ה לא נהגא ערלה בהרכבה כו' והא דהכא בשנטעא לראשונה לסייג
 ולקורות לפי שאין בראשונה משום ערלה כלל ומש"ה אין זו בטלה לגבה ומשכחת לה
 נמי שהרכיב בתוך אילן סרק ואע"פ שאינו רשאי משום כלאים. והכי איתא בירושלמי
 דתני נכרי שהרכיב אילן מאכל ע"ג אילן סרק ע"ש. ולפי"ז הא דתני עכו"ם שהרכיב
 לאו דוקא ה"ה ישראל שהרכיב והא דתני עכו"ם שהרכיב דס"ל דבן נח אינו מצווה על
 הרכבה מין בשאינו מינו כמו שאמר אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן משמע הא
 ב"נ רשאי לעשות כן ואע"ג דרבינו כתב בפ"י מה' מלכים ה"ו מפי הקבלה שבני נח
 אסורין בהרבעת בהמה ובהרכבת אילן ע"ש הא העכו"ם לא מקיים הילכך לא שכיחא
 דישאל ירכיב אבל אם עבר והרכיב ע"ג אילן סרק יש בו משום ערלה ומטעם זו"ג לא
 שייך באילן סרק דכיון דהוא אינו בר צמיחה ואין לו כח לעשות פירות אינו שום גורם
 ושום סיבה לצמיחת הפירות ועיין מ"ש לקמן הלכה י"ה. ועיין בספרי תורת הרכבה ה"א.
י"ש לעכו"ם כו' איתא בפ"ג מתרומות מ"ט: רבי יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי
 וחכ"א יש לו עכ"ל. וכתב רבינו בסירוש. הנכרים אע"פ שאינן
 חייבין במצות אם עשו מהם שום דבר יש להם קצת שכר וזהו מן העיקר שלנו וכיון
 שהם משתתפין עמנו בשכר מעשיהן במצות קיימין כאשר תראה והלכה כחכמים עכ"ל.
 ובכה"ג כתב רבינו בפ"ג מתרומות מ"ט לענין עכו"ם שהפריש תרומה משמע דרבינו
 ס"ל דר"י וחכמים פליגי גם בא"י והר"ש כתב דלא פטר רבי יהודה הכא אלא בסוריא
 כדחנניא אבל הערלה וכלאי כרם שוין בגוי בארץ ישראל בסוריא בח"ל אלא שרבי
 יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי בסוריא וחכ"א יש לו עכ"ל ונראה דאע"ג דהתוספתא
 בפ"ב דתרומות איתא הכי כמ"ש הר"ש רבינו סמך על הא דסרק ה' מע"ש ה"ב
 ופ"ז

הלכה טו.

אחד הנוטע גרעינה או ייחור מן האילן או שעקר את כל האילן ממקומו ונטעו במקום אחר הרי זה חייב בערלה ומונה משעת נטיעתו. וזעזעו ולא עקרו ואחיכ מלא סביבותיו בעפר, אם יכול לחיות אילו לא מלא סביבותיו בעפר ה"ז פסור ואם לאו הרי זה כמו שעקר ונטע וחייב.

פרי ציון

ופ"ו דסאה ה"ה דאיתא: תמן תנינן ר"י אומר אין לנכרי כרם רבעי וחכמים אומרים יש לו, אמר רבי אלעזר כיני מתני' אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר עכ"ל הרי ס"ל לר"א דמתני' ותוספתא פליגי בזה הילכך בפי' המשניות מפרש רבינו לפי דעת מתני' ולהלכה איכא ג"מ כמ"ש לקמן הלכה מ"ז ע"ש דהלכה כחכמים. וכתב הכל בו בשם רבינו יונה והביאו הר"מ ובב"ה בשם א"ח בסי' רצ"ד נכרי שיש לו אילן של ערלה אסור לישראל ללקוט ממנו לנכרי אפילו בחנם לפי שישראל נהנה שהנכרי מחזיק לו טובה עכ"ל, ועיין ברבינו יונה בשער התשובה אות פ"ג, ורעק"א בחידושיו לי"ד כתב שכן דעת התוספות לפסחים (כב:) בד"ה ואבר מן החי שכתבו וז"ל: תימא כיון דבאבר מן החי של עכו"ם מיירי כדאמר בפ"ק דעכו"ם (ו:) מדרקתני לא יושיט ולא תתני לא יתן א"כ חיכי רייק דשרי בהנאה אי לאו לפני עור וי"ל רכיון רבשכרו היה אסור להושיט דאסור להשתכר באיסורי הנאה אע"ג רדיעבד שכרו מותר כדמשמע בפרק בתרא דעכו"ם (סב) מ"מ אסור לכתחלה ובחנם גמי אסור רמה שמחזיק לו הנכרי טובה חשיב כמשתכר ע"ש.

טו) אחד הנוטע כו' איתא בתורת כהנים ס' קרושים פ"ג: אין לי אלא שנטע אגוז ושקד נטע ייחור מנין ת"ל כל עץ עכ"ל והסמ"ג מצוה קל"ז כתב: תניא בת"כ (שם) אחד הנוטע גרעינין או ייחור מן האילן או שעקר כל האילן ממקום זה ונטעו במקום אחר הרי זה חייב בערלה שנאמר כל עץ עכ"ל. משמע דכך גירסתו בת"כ והיראים סי' ע"ה כתב: ונטעתם כל עץ מאכל אין לי אלא שנטע אגוז או שקד נטע ייחור מנין ת"ל כל עץ עכ"ל והגר"א זצ"ל גריס בת"כ ת"ל עץ ולא כל עץ דהא כל איצטריך לענין נטעו לעצים וחישב עליו לאכילה מנין ת"ל כל עץ כדאיתא בת"כ (שם) אלא מונטעתם ילפינן נטע אגוז או שקד דסתם נטיעה הוא נטיעה הורע אבל נטע ייחור שהוא ענף מן האילן וכ"ש אילן עצמו שעקר ממקום זה ונטעו במקום אחר מנין ת"ל עץ וכתוב ונטעתם כל עץ משמע שנטע העץ בעצמו או יחור ממנו או אותו בעצמו. ומ"ש ומונה משעת נטיעתו קמ"ל דמונה משעת נטיעתו החרשה ולא משעת נטיעתו הראשונה דאי משעת נטיעתו ולא משעת יציאת הפירות כבר כתב רבינו לעיל הלכה א' ומוכן רבעינן שתקלוט ג"כ כמ"ש (שם) ונ"מ לענין שלשים יום לפני חודש תשרי ע"ש. והרדב"ז בפ"י מהל' מע"ש הי"ב העיר איך אפשר בנוטע גרעין שנעשה פירות בתוך שלש שנים ואפשר שבארצות החמות שעושה פרי בתוך שלש שנים ע"ש.

זעזעו

הלכה טז.

וכן אילן שנעקר ונשאר ממנו שורש אחד. אפילו כמחט שמלפפין עליו הרוקמין את השני והחזירו למקומו ונטע פטור. מפני שיכול לחיות. נעקר כולו ונעקרה הסלע ששרשו בה עמו וחזר ונטעו כמה שהוא בכל האדמה שסביבות שרשו. אם היה יכול לחיות מאותה אדמה אילו לא נטע הרג הוא כמי שלא נעקר ואם לאו חייב. י"א דשיעור יכולת לחיות לא פחות מג' שנים באומדנא של בקיאים מומחים. ונראה דיש להקל בזה עיין בפרי ציון ט"ש בזה.

פרי ציון

ועזעו כו' איתא בפ"א דערלה מ"ג: אילן כו' או שזעזעו ועשאו בעפר אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב עכ"ל. וכתב רבינו בפירושו: ועזעו ועשאו בעפר פי' שינעזע האילן עצמו ויעלה אותו ממקומו אבל לא יפרישנו מן הארץ ואח"כ יתן העפר סביבו כדי שירחיב מקום האילן עצמו ויעלה אם הוא בענין שיוכל לחיות ולא יפסד אפילו לא נתן עליו עפר אינו חייב בערלה עכ"ל וקמ"ל דאפילו בכה"ג שלא נעקר האילן עצמו לגמרי אלא שזעזעו בלבד אפ"ה דוקא אם היה יכול לחיות הוא פטור ואם לאו הרי זה כמו שעקר ונטע וחייב בערלה.

טז) **וכן אילן** כו' (שם מ"ר): אילן שנעקר ונשתייר בו שורש פטור וכמה יחא השורש רשב"ג אומר משום ר"א בן יהודה איש ברתותא כמחט של מיתון עכ"ל. וכתב רבינו בפירושו: אצל האורגים קנה או עץ בשתי קצותיו שני ברזלים ארוכים ויש לכל אחד מהם כמו שיגים דקים כמחט ומותחין בו רוחב הבגד כשאורגין אותו נקרא כל שן מאותם השינים שהם כמו מחטין מחט של מיתון ויש שגורסין מתוח והוא לשון צח יותר ונאות לענין וענין מיתוח הוא מגורת ומתחם באהל לשבת כו' ומאמר רשב"ג אין שום חולק עליו עכ"ל. וכן גורס הר"ב מתוח ומפרש כלומר שיעור עובי השורש כמחט שהאורגים מותחים בו הבגד אחר שארגוהו להפשיטו ולהרחיבו. וכן מפרש הערוך בערך מתח והביאו התוס"ט (שם) האורגים יש להם עץ ארוך ברוחב היריעה ובראשי שני מחטין שבורין ונוצצים ברוחב היריעה מכאן ומכאן כדי למושכה ולמותחה ומכלי אורגים הוא ע"ש. ועיין בפ"ג מכלים מ"ה א"כ אם נעקר האילן מהעפר שסביבו ונשתייר שורש ממנו שלא נעקר ממנו העפר שסביב אותו השורש פטור אפילו חזר ונטען למקומו משום כיון דנשתייר בו כדי שורש מתוח ודאי יכול לחיות ע"י חבור השורש ואם היה השורש פחות משיעור מחט של מיתוח הג"ל אם חזר ונטען למקומו חייב בערלה דודאי אין יכול לחיות או צריך אומר. ובירושלמי מבואר דפחות משיעור מחט של מיתוח חשוב כתלוש דחזיקה שאל פחות מכאן כתלוש הוא השתתחה לו אסרו כותבין עליו גיטי גשים ע"ש. משמע דס"ל דלענין ערלה ודאי כתלוש הוא וחייב בערלה ולא נסתפק לו אלא לענין המשתתחה לו לע"ז דאם כתלוש הוא

הוא אסרו ואם כמחובד לא אסרו דקי"ל המשתחוה למחובד לא אסרו או לענין כתיבת גטין דקי"ל דאין כותבין על המחובד לקרקע.

נעקר כולו כו' (שם מ"ג): אילן שנעקר והסלע עמו שטפו נהר כו' אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב עכ"ל. רבינו כתב בפירושו המשניות:

העפר המתעבה על עיקר האילן קורין סלע והם קראו זה השם לפי שהעפר הקשה היוצא אחר שמעמיק אדם לחפור נקרא סלע וצ"ל וממנהג האילנות שימשכו שרשיהם בארץ הרבה ויתעבה עליהם העפר עד שיהיה סביב האילן כמו האבן אפילו אחר עקירתו אומר בכאן שאם נעקר האילן באותו עפר הנקרא סלע ועמד למקום אחר אם יש באותו עפר כדי שיכול לחיות בו שאינו חייב בערלה לפי שלא נחשב זה נטיעה שניה אבל נחשוב אותו כאילו לא נעקר עכ"ל. ומיירי באילן זקן שעברו עליו שני ערלה ואומדים אותו עובדי אדמה אם היה יכול לחיות מן העפר שבא עמו בלא תוספת עפר אחר הרי הוא כנטוע במקומו ופטור מן הערלה ואם לאו זה נחשב כנטיעה מחרש והר"ש כתב דהרי זה כאילן העולה מאליו וחייב ע"ש. וכן כתב האור זרוע בה' ערלה ע"ש. ולכאורה אינו מובן כיון שעיקר החיים שלו בא לו מהתוספת העפר והוליו התוספת עפר הוא עשה בידיו ולא מאליו. אלא דמשכחת לה כגון שעקרו הרוח והוליו למקום אחר והרוח הולך עפר והוסיף עליו וקמ"ל דאע"ג שהכל נעשה ע"י הרוח מ"מ אם אינו יכול לחיות מן העפר שבא עמו בלא תוספת עפר אחר שהוסיף הרוח חייב בערלה משום דהו"ל כאילן העולה מאליו. ולפי"ז מ"ש רבינו וחזר ונטעו כו' לאו רוקא ה"ה שבאו הרוח והוסיף עפר במקום שהוליו הרוח נמי חייב בערלה. ואיתא בתוספתא פ"א דערלה: אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב (יש מפרשים דזה ענין בפ"ע וקאי אהא דמבואר במ"ג אילן שנעקר והסלע עמו וגיתוסיף עליה עוד עפר אם יכול לחיות מן העפר שהביא אתו פטור ואם לאו חייב) כיצד יודע אם יכול לחיות ואם לאו (אם יכול לחיות מן העפר שהביא האילן עמו לחזר או אינו יכול לחיות מן העפר שהביא האילן עמו לחזר) חופר לו גומא בארץ ונטעו בה אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב כלומר אומדין עובדי אדמה אם יחפרו גומא בעפר שהביא ויטעו שם אילן אם יכול להשרש שם ולהגדיל מן העפר זה הרי זה פטור ואם לאו חייב דאין לומר דחופר לו גומא ממש ולנסות א"כ אחר הנסיון יעביד למקומו יהי צורך בריקה חדשה ואין לרבר סוף. ועיין מ"ש לעיל הלכה י' ועיין מ"ש הרא"ש בפירושו על המשנה הנ"ל. ומ"ש רבינו גבי נעקר כולו כו' וחזר ונטעו משמע שחזר ונטעו במקומו ובפירושו המשניות כתב שנעקר ממקומו כו' והוליו למקום אחר היינו משום דבפירושו המשניות קאי על מתני' דתני גם שטפו נהר דודאי מיירי שהוליו למקום אחר ונטעו שם הילכך מפרש שנטעו למקום אחר משא"כ כאן דלא הזכיר שטפו נהר כתב שנטעו במקומו עיין ברא"ש הלכות ערלה על מתני' דאילן שנעקר ועיין במראה הפנים מ"ש בזה. והא דאיתא בירושלמי על מתניתין דאילן שנעקר: כיני מתני' אם היה יכול לחיות פטור ואם לאו חייב צ"ל מאי חידש יותר ממה דמפורש במתני' איכא למימר דה"פ כיצד יודע אם יכול לחיות כו' דאומדין עובדי אדמה אם יחפרו גומא כו' אם יכול לחיות כו' וכן משמע דמלאכת שלמה ג"כ הבין כוונת הירושלמי כך שכתב בד"ה אם יכול מפרש בירושלמי דה"ק אם היה יכול לחיות כלומר אומדין אותו עובדי אדמה ע"ש. ואין מקום בירושלמי שמפרש כך אלא כאן. והגר"א בביאורו לירושלמי (שם) מפרש בענין אחר: כיני מתני' אם היה יכול לחיות דהשתא דאי יכול לחיות אחר שעשאו בעפר אלא

אלא דהעיקר אם אף קודם שעשאו בעפר היה יכול לחיות לא מהשבב כנטיעה ע"ש. משמע דלפירושו מחדש הירושלמי לפרש הא דאמרה מתני' אם יכול לחיות אין הכוונה שיכול לחיות עכשיו אחר שעשאו בעפר אלא אם יכול לחיות קודם שעשאו בעפר אך לפי' תיקשי מאי קמ"ל פשיטא דאם יכול לחיות אחר שעשאו בעפר הרי זה נטיעה חדשה וחיוב בערלה. והנה השיעור של החיים כמה יהי' לו יכולת לחיות כדי שיהי' פטור מערלה כתב הב"י סי' רצ"ד בשם הרשב"א בתשובה: מסתברא לי דאפילו יכול לחיות ממנו קצת ימים פטורו ואפילו אינו יכול לחיות ג' שנים כשני ימי ערלה ומנא אמינא מדתנן בפ' השואל (ק: קא) שטף נהר ויתיו ונתן לתוך שדה חבירו וכו' טעמא נמי ג"ל דכיון דכבר היה נטועי ועברו עליה ג' שנים ממקום פטור בו כו' ומש"ה ג"ל להלכתא דבח"ל אם נעקרו בגושיהן ויכולין לחיות קצת ממנו פטורים אלא שבתוספתא דערלה שנינו דבר שמספק לי דתניא התם כיצד יודע אם יכול לחיות אם לאו חופר גומא בארץ ונוטעו בה אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב עכ"ל. והיות שהב"י מביא דברי הרשב"א קיצור ומחוסר ביאור ג"ל דמהשאלה כיצד יודע הבין דלאו חיות קצת ימים מספיק אלא לכל הפחות שלש שנים. ובוה נוכל לפרש נמי כוונת הירושלמי כיני מתני' אם היה יכול לחיות כו' פי' הא דקתני במתני' אם יכול לחיות פטור לאו לחיות קצת ימים קאמר אלא אם יכול לחיות חיים גמורים דהיינו לכל הפחות שלש שנים. והא דמשמע ליה להרשב"א מהא דפ' השואל דמספיק אם יכול לחיות איזה ימים לפטור איכא למימר היינו טעמא מדאמר עולא אמר ר"ל לא שנו אלא שנעקרו בגושיהן ולאחר ג' אבל בתוך ג' הכל של בעל הזיתים דא"ל אי את נטעת בתוך ג' מי הוה אכלת ואם איתא שנעקר בגושיהן שאפשר לחיות בהם ג' שנים ל"ל הסעם משום דא"ל אי את נטעת בתוך ג' כו' תיפוק ליה משום דהזית של בעל הזית והקרקע כדי חיותו ג"כ של בעל הזית ומאי אהנית ליה הקרקע של בעל הקרקע להזית ול"ל לדרוש חלק מהזיתים בשלש שנים הראשונות בשלמא לאחר שלש שנים כיון דמחמת גושיהן לא הי' מתקיים לאחר ג' והקרקע של שדה חבירו מסעייתו שיתקיים ולהמשיך החיים הילכך יש לו חלק בהזית לדרוש מפירותיו אלא ודאי דהגוש של הזית לא היה כדי לחיות אלא ימים מועטים ועיקר המשכת החיים לזמן מרובה מחמת קרקע של חבירו הילכך אי לאו הטענה דא"ל אי את נטעת בתוך ג' מיהוה אכלת לא היה הכל של בעל הזיתים. וכן לאירך לישנא כי אתא רבין אמר ר"ל לא שנו אלא שנעקרו בגושיהן ובתוך ג' כו' ואם איתא דגושיהן היו כדי לחיות ג' שנים למה תוך ג' יחלוקו הא הכל משל בעל הזיתים הרי יכול לומר זיתי וארצי גדלה אלא ודאי דמיירי דלא היה כדי לחיות אלא איזה ימים ולא יותר ולו לא היה קרקע של בעל השדה מסעייתא לא הי' מגדל וזיתים הילכך בתוך ג' שנים יחלוקו ולאחר ג' שנים דאין בעל השדה נהנה כלל דאילו הי' נוטע בעצמו לפני שלש שנים לאחר ג' שנים כבר יש לו משלו הפירות בשבילו.

אח"כ כשמצאתי גוף דברי הרשב"א כמו שהעתיקתי לקמן ראיתי שכוונתי כדבריו אולם לפי מ"ש הש"מ בב"מ (שם) בשם הרשב"א עצמו: דאע"פ שנעקרו בגושיהן ויכולין לחיות בהן ומצילין אותן מן הערלה מ"מ אינם יכולין לגדל פירות מחמת הגושין לבד ואף אם יגדלו לא יגדלו אלא פירות מועטין עכ"ל. וכן כתב המ"מ פ"ד משכנים בשם הרשב"א ועיין בסמ"ע סי' קס"ח א"כ אין ראייה מסוגיא דשטף נהר כלל דלענין לפטור מערלה מספיק גוש עפר שיש לו לחיות קצת ימים לבד דאיכא למימר דבאמת

דבאמת הגוש מועיל לחיות ג' שנים אבל לא מועיל לתת פירות הרבה בלי סיוע קרקע השדה של חבירו והילכך מגיע חלק לבעל השדה אפילו בתוך ג' שנים וכן כתב הנמ"י דעיקר זכות של בעל השדה בתוך ג' מחמת הפירות ע"ש. אך מלשון הריטב"א לב"מ (שם) משמע דמיירי התם דגושיהן לא מועילים להם לחיות הרבה זמן עד שיגיע לירי יכולת לטעון פירות וזקוק לסיוע קרקע השדה להמשיך לו החיים עד שיחיה גדול פירות שכתב וז"ל: והאי דנקט בסיפא דמתני' זה אומר ארצי גדלה מ"מ אעפ"י שנעקר בגושיהן אין להם לחיות כ"כ שיכולין לטעון פירות אם לא ארצו של זה שמעמידו בלחותן כמה ימים וגושא פירות עכ"ל, משמע ארצו מהני להמשיך החיים עד שחצמח פירות ובלעדה לא היה חי אלא זמן קצר ואפילו לא יגיע לירי צמיחת פירות ואעפ"כ לענין ערלה מועיל לפטור ובזכות זה מקבל חלק בהפירות כל השלש שנים דאילולא העץ והגוש שלו לא היה מותר לאכול הפירות בכל השלש שנים מחמת איסור ערלה הרי מבואר דשיעור יכול לחיות אפילו רק לימים מתיר משום דמה שאחר כך מוסיפים עפר כדי שיאריך ימיו אינו נחשב כנטיעה חדשה וכבריה חדשה זה אינו אלא כמו זריקה בתוך גוף חלש כדי לחזקו ויתקיים אין הזריקה עושה אותו קטן שנולד דמי אלא כמו מרפה גוף של חולה ולא יותר כן העץ שנעקר ממקומו עם גושו שיכול לחיות איזה ימים ואח"כ מוסיפים לו עפר כדי שיאריך ימים איננה כנטיעה חדשה ולפיכך שפיר דמדה הרשב"א בתשובה (לפי העתקת הברכי יוסף את דברי הרשב"א) דין נעקר האילן ונטעו במקום אחר כל שיכול לחיות קצת ימים דומה לאילן דלא נעקר ממקומו לגמרי אלא שעדיין מחובר כל דהו במקום נטיעתו ואפילו כמלא סרבל אותו הממעט פוטרו ומעמידו על התיירו הראשון כדתנן אילן שנעקר ונשתיר ממנו שורש פטור כו' דהנושאים דומים זה לזה לפי ההסבר הנ"ל ואע"ג דהרשב"א מסיק בספק מחמת התוספתא הריטב"א כתב בתורת ודאי דבכה"ג מהני לפטור מן הערלה ואפילו הרשב"א דנשאר בספק לאו מחמת התוספתא לבר אלא מפני שגם מהסוגיא דב"מ (שם) ג"כ לא ברור לו אחר כותביו הנ"ל ראיתי להעתקה מברכי יוסף שמעתיק דברי הרשב"א בתשובה (וגוף התשובה עוד לא ראיתי) וז"ל: שאלת אילן שנעקר עם שרשיו ובעפר שבסביבו ונטעוהו במקום אחר מהו בח"ל די"ל דאין חייב בערלה לפי ששנינו אילן שנעקר וכו' ואף דאין אנו יודעים יכול לחיות דקתני עד איזה זמן קאמר מ"מ הוי ספיא דרבנן דספק ערלה בח"ל מותר או נאמר דאין זה ספק מחמת שבא ממייעוט ידיעתנו תשובה על דבר זה נתחבטתי כמה ימים, זמן שיכול לחיות כמה הוא יגצתי ולא מצאתי ומסתברא לי דאפילו יכול לחיות ממנו קצת ימים ואפילו אינו יכול לחיות ג' שנים כשני ערלה, ומנא אמינא לה מרתנן בב"מ פ' השואל שטף נהר זיתיו ונתן לתוך שדה חבירו זה אומר זיתי גדלו וזה אומר ארצי גדלה יחלוקו ואוקי בגמר שנעקרו בגושיהן, וכי אתא רבין אמר והוא שנעקרו בגושיהן ובתוך שלש אבל אחר שלש הכל לבעל הקרקע, והכא נראה שאינם יכולים לחיות באותם גושים לעולם דא"כ זיתיו ועפרו גדלו ואפילו כל ג' אינו יכול לחיות דאם איתא תוך שלש ליהו כולו לבעל היתים דמאי אהני ליה בעל הקרקע. ואעפ"י שאין זו ראייה גמורה שיש לדחות קצת (כוונתיה דאפשר לומר כמ"ש הש"מ בשמו דהתם מיירי שיכול לחיות הרבה ואפילו שלש שנים אלא הפירות לא מוציאים הרבה רק בעזרת השדה ששם נקלט היות) כיון דיכול לחיות סתם קתני ולא פירש משמע לכאורה כל שיכול לחיות קצת ימים קאמר וסתמא דהיא שמעתתא כך דיקא לי כמו שאמרתי, וטעמו נמי נ"ל דכיון שכבר היה

היה נטוע ועברו עליו ג' שנים ממקום פטור בא. אף שנעקר לגמרי ונטעו במקום אחר אכתי אהני ליה נטיעה ראשונה ופטרו כל שיכול לחיות קצת ימים והיינו טעמא דכי לא נעקר ממקומו לגמרי אלא שעדיין מחובר כל דהו במקום נטיעתו ואפילו כמלא סרבל אותו המועט פוטרו ומעמיו על התירו הראשון אף שאינו יכול לחיות ממנו כלל וכדתנן אילן שנעקר ונשתתיר ממנו שורש פטור כו' ומשו"ה ג"ל הלהכה דבחול אם נעקרו בגושיהן ויכולין לחיות קצת ממנו פטור אלא שבתוספתא דערלה שנינו דבר שמספקו לי דתניא התם כיצד יודע אם יכול לחיות אם לאו חופר גומא בארץ ונטעו בה אם יכול לחיות בה פטור ואם לאו חייב עכ"ל. ומהריטב"א משמע דאינו חושש לדברי התוספתא וסומך על הסוגיא דב"מ (שם) דמשמע ליה דא"צ לחיות רק קצת ימים, וכן משמע דעת רבינו שהשמיט הא שאמרה התוספתא כיצד בודקין אם יכול לחיות זמן דב דס"ל רבאמת מספיק אם יכול לחיות איזה ימים.

וכן האור זרוע בהלכות ערלה הביא מתני' דאילן שנעקר כו' ולא הזכיר דברי התוספתא כלל ע"ש. וכן הרא"ש בהלכות ערלה הביא מתני' הנ"ל ודברי התוספתא אין זכר למו, ואפילו הטור והמחבר שכתבו: אומדין אותו אם היה יכול לחיות כו' משמע דמכוונים לחוש לדברי התוספתא אך לא הזכירו כלל על זמן חיותן שצריך שלש שנים ויכול להיות דהא דהוצרך התוספתא לעשות נסיון אם יכול לחיות בגושיהן בחיות קצת ימים נמי מספיק והוה מה שהרשב"א מסופק בכוונת התוספתא א"כ בזמן הזה דהצל"ח בברכות (לו) כתב לדעת רבינו דערלה בזמן הזה דרבנן כמ"ש לעיל הלכה ג' ודעת התוס' יבמות (פ"א.) ד"ה מאי היא והמשנה למלך כפ"י ממאכלות אסורות היא הביאם ע"ש, ועיין במגנת חינוך מצוה רמ"ד והיות שעכשיו נתרבה בעוה"ת נוטעי פורסים וכל מיני הרר כן ידבו ונחויץ להם העברת השתילים במקום למקום אפשר להקל באומר שיכולים לחיות איזה ימים ע"י הבקיאים ומומחים משום ישוב הארץ, והפדה מטה אהרן שהאחרונים מביאים בשמו שהוא מחמיר לאסור אם לא בדור שיכול לחיות שלש שנים את הספר עצמו עוד לא ראיתי אך ראיתי מ"ש מהר"ץ חיות לב"מ (שם) על דברי פדה מטה אהרן שכל דבריו שם שלא ברקרוק ע"ש. וע"ד אם מותר לעשות כן לעקור עם גושיהן ולנטוע במקום אחר לכתחלה דאיתו לגאות דשא בסי' ל"ב שמצדד להחמיר ומוכיח מההוא דב"מ (שם) שטף נהר כו' דמסיק דאחר שלש שנים הכל לבעל הקרקע ובתוך שלש יחלוקו למה כל שלש יחלוקו הא יכול לקנות אילן זקן עם הגוש והיה אוכל הפירות מיד משמע מזה דאסור לעשות כן לכתחילה ע"ש לעג"ד להוכיח משם להיפך דמותר לכתחלה מדאין בעל הקרקע יכול לטעון ככה ע"כ היינו טעמא משום דאררבה בעל הזיתים יכול לטעון להיפך את זיתי וגוגשי אני נוטל לנטוע אצלו במקום שהיה קורם השטף או באיזה מקום שירצה ויהיה לו הפירות בשבילו כולו ואע"ג דחכמים תקנו משום ישוב הארץ דאם אמר הלה זיתי אני נוטל אין שומעין לו הא משמע דאי לאו משום ישוב הארץ היינו שומעין לו ואי אמרת דאסור לכתחלה לעקור מכאן ולנטוע במקום אחר בלא"ה אין שומעין לו ואינו יכול לטעון ככה אלא ודאי דמותר לכתחלה ואין לומר דאי לאו משום ישוב הארץ היה יכול לטעון את זיתי אני נוטל בלי גושיהן והיה נוהג ערלה כל הג' שנים ובכה"ג הוא דמותר דלמה לא יהיה לו רשות לקחת הזיתים וגושיהן הלא את שניהם שלו הן, ואולי הא דבעינן טעם משום ישוב הארץ כגון שטוען את זיתי לעצים אני נוטל אבל לפירות בלא"ה אסור, אולם מהא דאיתא בירושלמי פ"א דערלה ה"ב מפורש להיתר וז"ל: רבי יאשיה מייית נטיעות מח"ל

מח"ל בגושיהן ונציב לן בארץ (היה מביא נטיעות מח"ל בגושיהן ונטע אותן בארץ) רבי יונה לשכרו שנים דבי יוסי לשכרו רבעי ומפרש הפ"מ דפליגי ר' יונה ור"י משום מה עשה כן ר' יונה קאמר לשכרו שנים שנשכר בשנים של ערלה ע"י כך דס"ל לר' יאשיה דאין ערלה בח"ל וס"ל כהאי מ"ד בתוספתא דסוף ערלה דאין ערלה נוהגת בח"ל א"ג דס"ל מהלכות מדינה היא ובמקום שנהגו נהגו ור' יאשיה לא היה מקום שנהגו להחמיר ור' יוסי קאמר לשכרו רבעי כלומר לא היה משתכר כלום דעדלה נוהגת אף בשל ח"ל אלא להשתכר ברבעי דס"ל דאין דין רבעי נוהג בח"ל ולפיכך הביא אותן עם גושיהן ע"ש, ולפי באור הגר"א אפילו אם הביא בגושיהן בתוך שנות הערלה נמי לר' יונה פטור לגמרי ואינו נוהג בערלה כלל משום דלא יהיה לו ג' שנות ערלה שלימות דבח"ל היה פטור ור' יונה ס"ל דכשאין לו ג' שנים ערלה אינו נוהג ערלה כלל, ור' יוסי ס"ל דערלה נוהג אף כשאין לו ג' שנים שלימות אלא שרבעי אינו נוהג אלא כשהיה לו ג' שנים שלימות והביא עם גושיהן כרי לפוטין מרבעי ע"ש עכ"פ מבואר כאן דמותר לכתחלה להביא עם גושיהן כרי לפטור מערלה ורבעי, ואין שום חילוק בין נטיעות שהביא עם גושיהן מח"ל לנטיעות שהביא עם גושיהן מא"י לאחר שנות ערלה דשניהם פטורין או אפילו בתוך שנות ערלה והגושים מצילין כרי למנות משעת הנטיעה הראשונה ובכולם הכוונה כרי לקמץ בשנות הערלה בארץ ישראל וזהו עיקר הטעם של נאות דשא שרוצה לאסור לכתחלה, והנה הפרישה כתב דהא דאם אין יכול לחיות חייב בערלה אין לדמות לזה וזה גורם שמותר דכיון דיכול העפר של קרקע לעשות הגידול בלא עפר שסביב האילן ע"ש מבואר מדבריו דאם בעפר שהוסיף לא יכול לעשות הגידול בלי העפר שסביב האילן ורק ביחד לחיות ולהתקיים ולגדל פירות הו"ל זה וזה גורם ופטור מערלה עיין בתא"ש שהניח בצ"ע בזה.

והט"ז י"ד רצ"ד ס"ק כ"ו הקשה להיפך דאם יכול לחיות בעפר הראשון דפטור מהערלה אין שייך כאן זה וזה גורם דכאן אין צריך אחד לחבירו כלל כיון דסגי בעפר הראשון ע"ש כוונתיה לומר דלכתחילה הו"ל לאסור דזו"ג אינו מותר אלא בדיעבד א"כ אם אין בגושיהן לבד יכולין לחיות וגם עם עפר שהוסיף לבד לא יכולין לחיות הו"ל זו"ג ואסור לכתחלה, כמ"ש הש"ך י"ד סי' קמ"ב ס"ק י' ומה שרצה הנאות דשא לפרש כוונת הט"ז דרוצה לאסור אפילו בדיעבד משום דאם הוא בגדר זו"ג הו"ל לאסור משום כיון דבעפר הקרקע לבד יכול לחיות כמו שכתב הפרישה וע"ז מתרץ שאין זה בגדר זו"ג כלל כיון דאין צריך אחד לחבירו כלל הו"ל כמו נטיעה שלא נעקרה כלל ומוסיפין עוד עפר אין בזה שום חשש ערלה ע"ש, דברי הט"ז לא הולמתן ומשמע מדברי הט"ז דס"ל דאם בעפר הראשון לבד אינו יכול לחיות ובעפר אשר הוסיף לבד ג"כ אינו יכול לחיות אלא בשניהם יחד הו"ל זו"ג ומותר בדיעבד, וזה יהיה ניגוד דברי הט"ז עצמו בא"ח סי' ש"ח ס"ק ט"ו שהשיג על הבי"י שכתב גבי עבר ונתן מלח אפילו בכלי ראשון אפילו על האש שעבר איסורא מותר המאכל דהמלח בטל על גבי המאכל ואין לאסור מטעם דלסעמא עביד ולא בטיל כמו בשאר ותבלין כיון שמסתמא נמלח ג"כ מע"ש אלא שלא נמלח כרי צרכו הו"ל זו"ג ומותר כמו בשאר של תרומה ושאר של חולין שנמלו לתוך עיסה ונצטרפו וחמצו דק"ל זו"ג, מותר, וכתב עליו הט"ז דע"כ לא מצינו זו"ג דק שאם באותו הזמן שגורם האיסור בפעולתו או גורם גם היתר פעולתו כהיחא דשאר דשניהם הם מחמצים בפעם אחת, וכן בכל זו"ג הוא כן משא"כ כאן דנתבשל תחלה במלח של היתר וכבר עשה מעולתו

פעולתו רק שאינו מספיק לטעמא ואח"כ ע"י מלח של איסור בא לו טעם טוב לא הוה זו"ג אלא האיסור הוא הגורם ליתן לו טעם טוב. הא למה זה דומה לתבשיל שיש בו תבלין אלא שאינם מספיקין והניח שם תבלין של איסור והשביחו לתבשיל וכי יהיה זה מותר דאין לך אכילת איסור גדול מזה ול"ש זו"ג אלא אם היו מתערבים קודם נתינת הטעם דהיינו קורם שבאו לקדירה ראו נותנים טעם ביחד משא"כ בנדון זה דהוה כמו נותן תחלה תבלין בשבת בכ"ר דגם כאן מרגישינן טעם האיסור מה שמוסיף על ההיתר ע"ש. לפי"ז לא יתכן לומר לדעת הט"ז דהיכא דבעפר הראשון לבד אינו יכול לחיות ובעפר ההוספה לבד גמי אינו יכול לחיות בצירוף יחד הו"ל זו"ג ומותר ופטור מערלה הא להט"ז כיון דהאי עפר הבא על אותו עפר גרם לו להחיות נמצא דכל הפעולה עשה אותו עפר שבא אח"כ ובכה"ג לא אמרינן זו"ג להתיר כיון דהפעולות באו זה אח"ג ולעגד"ן בנידן דידן אפילו אם נימא דאין חילוק אם באו שני הגורמים בבת אחת או באו זא"ז כאן לא שייך כלל המושג של זו"ג אלא אם נוצר דבר חדש משני גורמים אחד של איסור ואחד של היתר ודנין על הדבר החדש אם לאסרו כדנין הגורם האסור או להתירו כדנין הגורם המותר ובכה"ג פליגי אם זו"ג מותר או אסור וקי"ל דמותר בדיעבד מטעם ביטול בתערובות כמ"ש הר"ן בפ' כל הצלמים משא"כ בנידן דידן שני הגורמים מותרים דהעפר הראשון והעפר המוסיף שניהם היתר והעיקר אשר אנחנו דנין על הנטיעה אם היא חדשה או ישנה על זה לא מועיל אם קיום החיים היה ע"י גורם אחד או ע"י שני גורמים כיון שאך ורק קיום החיים לא היה אפשר להיות בלי כח חדש הרי הוא מת ושב לתחיה ע"י הכח שבא אח"כ הרי הוא עץ חדש וחיים חדשים בכל אופן לכן הוא חייב בערלה והא דאם אינו יכול לחיות חייב בערלה ולא אמרינן דהו"ל זו"ג האילן והקרקע גורמין לצמיחת פירות דא"כ לא משכחת לה איסור ערלה דלעולם הפירות יוצאים משני גורמין מהיחור ומן הקרקע וכ"א מהם לא יכול בלי עזרת הגורם השני והתורה אוסרתן, ולפמ"ש התוס' בע"ז (מט.) ד"ה דאין נקרא זו"ג אלא כששניהם מענין אחד ע"ש. בלא"ה לא שייך כאן ענין זו"ג ועיין לקמן הלכה כ"ד מ"ש בזה.

הלכה יז.

אילן שקצצו מעם הארץ והחליף חייב בערלה ומונין לו משעת קציצה, אבל אם נשאר ממנו כל שהו פטור. וי"א שאפילו נשאר בו עד טפח חייב ומטפח ולמעלה פטור.

פרי ציון

(י) **אילן שקצצו** כו' איתא בפ"א דשביעית מ"ח: אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן רברי רבי שמעון עכ"ל, וכתב רבינו בפירושו: אילן שנגמם והוציא חליפין פירוש האילן כשיכרת ועוד יחליף א"ר שמעון שאם כרתו אותו עד שלא שנשתייר ממנו על פני הארץ אלא פחות טפח יהיה הצומח בו כנטיעות ואם הוא יותר מטפח יהיה הצומח בו כאילן וכבר נתבאר לך בלא ספק ההפך בין הנטיעה והאילן שהאילנות ג' לבית סאה והנטיעות עשר לבית סאה ואז יקרא שרה אילן והלכה כר"ע וכו"ש כו' עכ"ל ורברי ר"ש נ"מ נמי לענין ערלה כמ"ש הר"ש והר"ב ובירושלמי (שם) איתא: אמר ר' יודן בר טרפון ר"ש בר אלעזר ור' אליעזר בן יעקב אמרו דבר אחר דאמר ר' שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן בשם רבי אליעזר בן יעקב הגומם כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית העין אבל רברי חכמים עד שיגום מעם הארץ, ורבינו פסק כאן כחכמים עד שיגום מעם הארץ ומדינא הוא לא רק מפני מראית העין, כראמרינן לקמן הכ"ג רמן השרשין חייב בערלה ומשמע ורבינו ס"ל לחלק שביעית מערלה והילכך בפירושו לשביעית לא הזכיר בדעת ר"ש ור"מ גם לענין ערלה כמו שכתב הר"ש אלא לענין שביעית לבד וס"ל דלענין שביעית הלכה כר"ש ולענין ערלה הלכה כחכמים והילכך בפ"ג והלכות שמיטה ה"ח פסק כר"ש וכאן לענין ערלה פסק כחכמים, ובזה אפשר לתרץ קושי הכ"מ בפ"ג דשמיטה שהקשה הא רפסק שם רבינו דמטפח ולמטה הרי היא כנטיעה כר"ש כיון דחכמים פליגי עלייהו הו"ל למיפסק כרבים ע"ש, ולפי הנ"ל אתי שפיר ראיכא למימר רחכמים לא פליגי אלא לענין ערלה אבל בשביעית מורים חכמים לר"ש דמטפח ולמטה הרי היא כנטיעה, ובזה אין צורך לומר כמ"ש הרדב"ז דרבינו חזר כאן ממ"ש בפירוש המשניות דהא בה' שמיטה כתב ג"כ כמ"ש בפירושו הרי ברור דס"ל לחלק בין שביעית לערלה רבשביעית כל זמן שהאילן יהיה נמוך פחות מטפח אסור לחרוש כל השרה אם לא יהיה רק שלשה אילנות דהאילנות לא ניכרות והרואה שחורש כל השדה יאמר בשביל השרה הוא חורש ויזעזע בשביעית משא"כ לענין ערלה הרואה שקצוצים נינהו ידעו שאילן זקן יהיה אלא שנקצץ הילכך פליגי חכמים על דאב"י וס"ל דדוקא אם הגמום מעם הארץ האילן אשר היה כבר עבר ובטל ומה שהחליף זה מחדש פנים חדשות בא לכאן ונזהג ערלה על הנטיעה חדשה מדינא ומונין לו משעת קציצה כמ"ש רבינו וכן ברין דהו"ל ההוא שעתא כשעת נטיעה כמ"ש הב"י ומה שאמר ר' יודן בר טרפון דר"ש ב"א וראב"י אמרו רבו אחד היינו לענין אילן שנגמם מטפח ולמטה שניהם חוששין משום מראית עין אבל רבנן ס"ל דלענין ערלה ליכא חשש משום מראית עין כדכתבתי לעיל ועוד כיון שקצץ הוכיח רלשם קורות ולעצים בעי ליה להאילן ולשם עצים ולקורות ליכא משום ערלה (ובזה)

צד פרי הלכות ערלה ורבעי ציון

(ובזה יתורץ קושי' תוספות רע"ק מילדה פחות מטפח חייב בערלה לעולם ע"ש) משא"כ לענין שביעית גם רבנן מוודים דאסור לחרוש כל השדה אם אין רק שלשה אילנות קצוצים ונמוכים פחות מטפח שלא יאמרו דבשביל זריעת השדה בשביעית חורש עכשיו ואין כאן סתירה ובוה מתורץ גם מה שהקשה הש"ך בסי' רצ"ד ס"ק ל"א ע"ש. והנה דעת הרא"ש שאפילו נשאר בו עד טפח חייב ומטפח ולמעלה פטור, שכתב בהלכות ערלה: הרמב"ם ז"ל פסק כחכמים דרוקא שגממו מעם הארץ ול"ג הלכה כראב"י דמשנתו קב ונקי וגם ר"ש סבר כוותיה עכ"ל, והקשה מעדני יו"ט דהא כל כי הא דאמרינן ר"א ור"ש אמרו דבר אחד שיטה הוא ואין הלכה כשיטה כמ"ש הרא"ש בסוף ב"מ ע"ש ועיין בדברי חמודות שם ועיין בבי' והש"ך כתב דלא אמרינן כל כה"ג שיטה הוא אלא בש"ס בבלי אבל לא בש"ס ירושלמי ע"ש. א"כ לדעת הרא"ש והר"ש והר"ב והאגודה במטפח ולמטה חייב בערלה וטפח עצמו מה דינו דמרישא שאמר מטפח ולמטה כנטיעה משמע דטפח בכלל נטיעה ומסיפא שאמר מטפח ולמעלה כאילן משמע דטפח עצמו בכלל אילן הוא, והפרישה כתב טעמא דמ"ד דמטפח ולמטה הוי כנטיעה הא דתלה מראית העין בטפח משום דכל שנקצץ פחות מטפח לאו שם אילן עליה כמ"ש בח"מ ס"ס רי"ו בקונה אילנות לקוצצן כו' עד ובשאר אילנות טפח עכ"ל וכ"כ בתוספות הדרשים בשביעית (שם) והמגיה שם כתב עפ"י הא דאיתא בפ"ב דכלאים מ"ד דאם רצה גומם עד פחות מטפח ש"מ דעד טפח אינו חשיב כאילן ע"ש ועיין במשנה ראשונה שמחלק מפ"ב דכלאים ע"ש, מכל זה מבואר דאמרינן עד טפח ולא עד בכלל, וראיתי לתשובת הרשב"א חלק הששי סי' ק"ג דס"ל דאפילו חכמים דס"ל עד שיגמום מעם הארץ לאו מדינא אלא מפני מראית עין הוא שכתב על שאלת כרם שנשרש ונחתך כל הגזע ולא ראו השרשין פני חמה אם נוהג בוה ערלה אם לאו ומה שכתב הר"ם במז"ל גבי נקצץ האילן חייב בערלה לא ידעתי את מקומו: תשובה כל שנגמם מעם הארץ חייב בערלה שכן שנינו שם אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי ר' שמעון ומאי דקאמר כנטיעה היינו לכל מילוי בין לעבודה של שביעית בין לערלה וכן פירש ד' שמשון ז"ל שם וזהו שאמרו בירושלמי דר' אליעזר בן יעקב ור"ש אמרו דבר אחד ומכאן לימד הר"ם במז"ל מה שכתב ראיין שנקצץ חייב בערלה ולומר דפחות מטפח כאלו נגמם מעם הארץ ולית הילכתא כותיהו שהרי אמרו בירושלמי דתרויהו אמרו דבר אחד והוה להו שיטה אלא קי"ל כרבנן דאמרי עד שיגמום מעם הארץ כראיתא בירושלמי כל שכן אם אינו רואה פני חמה שנוהגת בו ערלה משום מראית העין ולא כמו שכתבת ולא נחלקו חכמים עליהם אלא כשנשאר על פני הקרקע קצת אע"פ שהוא פחות מטפח הא כשנגמם הוא מעם הארץ שלא נשאר ממנו כלום מודים חכמים שהוא כנטיעה וכ"ש היוצאים מן השרשים המכוסים בקרקע עכ"ל, וכתב הרדב"ו בפ"י ממע"ש וז"ר הי"ג: והוי יודע דלא אמרינן הכי אלא באילן שנטעו לפירות מתחילה שאם נגמם למעלה מן הארץ פטור אבל אם נטעו מתחלה לקורות וקצצו כרי שיצא נטע לאכילה אע"פ שנגמם למעלה מן הארץ חייב ומונה לו משעת קציצה ע"ש, ולענ"ד נראה דאם נגמם לאחר שלש שנים אפילו מחשבת אכילה לא מביא לידי חיוב כראיתא בירושלמי פ"א דערלה ה"א: נטעו שלש שנים לסייג מיכן ואילך חישב עליו למאכל והוסיף תוספתו דבי ירמיה אמר התוספת פטור עכ"ל וכיון שאין מחשבת אוכל מחייבתו לאחר שלש גם נגמם למעלה מן הארץ בפטורו הוא עומד כמקדם.

אחר

נטע הלכות ערלה ורבעי הארץ צה
הלכה יח.

אחד הנוטע. ואחד המבריק. דהיינו שעושה גומא אצל האילן ומשפיל אחר מענפי האילן ומטמין אמצעיתיו בגומא וראשו יוצא ונעשה אילן ואחד המרכיב יחור באילן אחר חייב. בדיא בשחתך בד אחד מן האילן והבריכו בארץ או הרכיבו באילן אחר. אבל אם מתח בד אחד מן האילן הזקן והבריק בארץ. או הרכיבו באילן אחר. ועיקר הבר מעורה באילן הזקן הרי זה פטור. וכן אם הרכיב בד מילדה באילן זקן פטור דבטלה וי"א דהרכיב זקינה בילדה אפילו לא נפסק חייב בערלה. ואם הרכיב יחור בילדה הנטוע לסייג או לקורות תוך ג' שנים אעיג דהילדה הנטוע לסייג פטורה מן הערלה הפירות שביחור חייבין בערלה ולא בטלה. וכן אם הרכיב באילן סרק חייב בערלה ולא בטלה. וי"א דאפילו הרכיב בד אחד באילן זקן הנטוע לסייג או לקורות נמי לא בטלה וחייב בערלה. אם הרכיב ילדה בילדה הולכין אחר שנות דקמייתא. ואם כלו שנות ערלה דקמייתא מקמי בתרייתא בטלה לה בתרייתא. ובחיל במבריק ומרכיב אינו נוהג ערלה וי"א דגם באי אינו נוהג ערלה במבריק ומרכיב.

פרי ציון

יח) אחד הנוטע כו' איתא בר"ה (ט): ת"ד אחד הנוטע ואחד המבריק ואחד המרכיב כו' עלתה לו שנה כו' אם לערלה ערלה ואם לרבעי רבעי ע"ל. וכתבו התר"ה מרכיב וז"ל: ומשמע דמבריק ומרכיב חייב בערלה וקשיא דבפ"ק דערלה (מ"ה) משמע דהרכבה פטור מן הערלה ותניא נמי בתורת כהנים ונטעתם פרט למבריק ומרכיב מכאן אתה אומר ספוק גפנים וספוקן וספוקן אע"פ שהבריכן בארץ מותר ולשון ספוק בגפנים כלשון הרכבה באילן ומה שמבריק בשנה זו ומוציא זמורות וחור והבריכן לשנה אחרת זהו ספוק ספוקן וי"ל דהתם כשלא נפסקה מאביה ובאילן זקן והכא כשנפסקה מאביה כדמוכח לקמיה דמונין לו משעת נטיעתו ע"ש. וגם כאן כוונת רבינו לתרץ הקוש' מברייתא דר"ה על הספרא לחלק בין נפסקה ללא נפסקה. וכ"כ רבינו בפירוש המשניות פ"א דערלה מ"ה: וספוק על גבי ספוק הוא שירכיב קצת ענף זה האילן בזה האילן וכל זה האילן פטור מן הערלה ואמר בספרא ונטעתם פרט למבריק ולמרכיב ולעולה מאליו מכאן אמרו ספוק הגפנים וספוק על גבי ספוק אע"פ שהבריכן בארץ מותר וזו הברכה וההרכבה שזכר בספרא שאין חייבין בערלה הוא אותה שהמשיל בו והוא שיבריק האילן עקרו קיים עומד בארץ לא נעקר או

או ימתח ענף מאילן זה ויטע צתו באילן אחר ועקרו קיים באילן הראשון אבל אם טסק ענף והרכיבו באילן או הטמינו בארץ הדי זה חייב בערלה וזו הרכבה והרכבה הם שדמו להם באמרם אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ואתה שמור אלו העקרים ולא תשתבש בהם ותחשב שהם זה הפך זה כשתראה לשם שנוטע ומרכיב ומבריך חייבין בערלה ובספרא ביארו כי מבריך ומרכיב אינו חייב בערלה והם שני מינין מן ההרכבה ושני מינים מן הברכות כמו שכתבתי לך עכ"ל ורש"י בסוטה (מג): בד"ה בטלה כו' ג"כ כתב: וכי תנן במסכת ערלה דמרכיב חייב בערלה וקינה בילדה תנן שאף אותו ענף חייב בערלה ואע"ג שקצצו מוקינה געשה עכשיו ילדה שזו היא נטיעתו עכ"ל ומובן בהנפסקה קאמד כמ"ש רבינו והמרדכי בפ"ק דר"ה כתב על הברייתא האחד המבריך ואחד המרכיב: אין לתמוה דמשמע דמבריך ומרכיב חייב בערלה ובת"כ איתא ונטעתם פרט למבריך ומרכיב אלמא דאין ערלה נוהגת במבריך ומרכיב ר"ל דברייתא דתורת כהנים אתיא כד"א פ' משוח מלחמה דפליגי ר"א ורבנן דרבנן סברי מי האיש אשר גטע כרם ולא חללו כרם לרבות מבריך ומרכיב וראב"י סבד קרא כמשמעו ולא מבריך ומרכיב וה"נ משני בפרק משוח מלחמה הא ד"א והא רבנן וק"ל כראב"י דמשנתו קב ונקי עכ"ל ועיין מ"ש לקמן הלכה כ"ב א"כ לדעת המרדכי אין ערלה במבריך ומרכיב אפילו בארץ ישראל ועיין בכנסת הגדולה י"ד רצ"ה סעיף י"ז מ"ש לדעת הרא"ש שסובר דהלכתא כוותיה דראב"י אפילו בברייתא למה פסק במבריך ומרכיב דחייב בערלה ע"ש אך תיקשי ממרדכי אמרהכי דבר"ה פסק כראב"י דאין ערלה נוהג במבריך ומרכיב ובפ"ק דקידושין כתב המרדכי לתמוה האין אנו מותרין לשנות יין העכו"ם מן כרמיהם לפי שנוהגין עכשיו בכרמים לעשות הברכה ותניא בפ"ק דר"ה אחד הנוטע ואחד המבריך כו' ולא כתב הטעם משום דק"ל כראב"י דאפילו של ישראל בא"י נמי פטור הברכה מערלה צ"ע לפי"ז אם קידיש אשה בפירות הרבה למרדכי היא מקודשת ולרבינו אינה מקודשת וכן ג"מ אם אח"כ בתקדשה לאחד אם חוששין לקידושין והר"ן בפ"ק דר"ה כתב לתרץ כמ"ש התוס' ומוסיף וכתב: א"נ לא נפסקה אלא שאינה יונקת ממנו וכל כה"ג נוהגת בה ערלה ומוגין לה משעה שיונקת מעצמה ולא מן האב והכי מוכח בירושלמי ואמרינן התם מאן מוכח ומהררינן מאן דאכיל דלא דיליה בהיל לאיסתכולי ביה כלומר שכשהיא יונקת מן האב היא הופכת עליה שלא יעמדו כנגד העלין של אב ע"ש ולתרץ הקושיא מהרכבה אהרכבה הר"ן אינו מחלק בין נפסקה ללא נפסקה כמו שמחלק רבינו וכתב ומרכיב אמריכי נמי ל"ק דהיא דמרכיב באילן הנוטע למאכל ומש"ה לא נהגא ערלה בהרכבה דק"ל ילדה שסבכה בזקנה בטלה כו' והא דהכא בשנוטעה לראשונה לסיגי ולקורות לפי שאין בראשונה משום ערלה כלל ומש"ה אין זו בטלה לגבה ע"ש ורבינו ס"ל לתרץ גם הקושיא מהרכבה אהרכבה לחלק בין נפסקה ללא נפסקה וע"כ בעינן לומר דרבינו מיירי שהרכיב בילדה דאם בזקנה אפילו נפסקה אמאי חייב הא ילדה שסבכה בזקנה בטלה כדאמר ר' אבהו בסוטה (מג): ובגדדים (נ"ז): ובמנחות (סט): ועיין בשו"ת אלשיך סי' ק"י שהוכיח שגם רבינו סובר הכי והבד מתח מאילן זקן וכ"ז שהבד יונק מאביה דין אילן הזקן יש לו ואינו חייב משום ערלה וכשנפסק היניקה מאילן הזקן דין הילדה יש לו ובתך שעת הנטיעה של הילדה אוליגין ונראה דזהו ג"כ כוונת התוס' דהא דמחלקים בין נפסק ללא נפסק לתרץ אפילו מה שהקשו מהרכבה להרכבה ואם הרכיב ילדה בזקנה ולא נפסקה ויונקת מאביה יש להסתפק אם נדון אותו כדין אביה וחייב

וחייב בערלה או נדון אותו כד"ן הזקנה אפילו בזמן שלא נפסקה, ולכאורה איכא להוכיח מדין בד של זקנה שסבכה בילדה שכ"ז שלא נפסקה דנין אותו כד"ן אביה ה"ח אם אביה ילדה שסבכה לזקנה כ"ז שלא נפסקה דין אביה יש לה, אך לפי"ז תיקשי למה לא תירצו להיפך דבלא נפסק חייב בערלה ובנפסק פטור מן הערלה דהיינו שסבכה ילדה בזקנה בלא נפסקה חייב ונפסקה פטור, אלא ודאי דאולינן בלא נפסקה אחר צד הפטור אם אביה פטור כ"ז שיונקת ממנו פטור ואם במקום שהרכיב בה ה"י פטור אזלינן בתר הרכבה ופטור אע"ג שיונקת מאביה, ואיכא למימר דבכה"ג תליא בהוכחת הירושלמי מאין היא יונקת אם היו העלים הפוכין כלפי הילדה דבר בריא שהוא חי מכה הזקנה ואם היו העלים הפוכין כלפי הזקנה דבר בריא שהוא חי מכה הילדה, עיי' בירושלמי פ"א מערלה ה"ג.

ובתוס' מנחות (ס"ט:) ד"ה דאמר ר' אבהו כו' כתבו: ובירושלמי משמע דילדה שסיבכה בזקנה מיירי בשנטע אילן בפ"ע כדרך הנוטעין ונטעו אצל זקניה וסיכך ענפיו בענפי הזקנה דאם קודם קליטת שרשיו בארץ נתאחו זה בזה בטלה הילדה בזקנה אבל אם קדמה קליטת השרשים של ילדה פליגי התם אמוראי וזה לשון הירושלמי בפ"ק דערלה רבי זעירא ורבי יוסי ורבי אלעזר ור' חנינא בשם ר' חנינא בן גמליאל ילדה שספקה לזקינה טהורה הילדה אמר רבי חנינא בר אבא מתנייתא אמרה כן סיפק בגפנים סיפוק אחר סיפוק אע"פ שהבריכן בארץ מותר וחש לומר שמה שרישה הילדה עד שלא נתאחו לזקנה אמר רבי חנינא בריה דרבי הלל דרבי יהודה היא דרבי יהודה אמר מתאחו הוא עד שלא השריש ר"י אומר בשם רבי יוחנן שרשין אין בהם ממש עכ"ל הרי מפורש אם השרשין עיקר או הסביכה עיקר בפלוגתא תניא, והרמב"ן לר"ה (שם) מחלק בין ספוק גפנים שעיקרן הרכבה לנטוע ומושרש מעיקרו שנחאחה לזקנה שודאי חייב בערלה אפילו למ"ד בספוק גפנים שרשין אין בהם ממש כענין ששינוי אילן שנעקר והסלע עמו אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב וכמו דיכול לחיות פטור שלא תהיה נטיעה חדשה ה"נ כיון שיכולה לחיות מנטיעתה הקודמת שהיא ילדה אין יניקתה מהזקנה פוטרת מן הערלה ע"ש, והא דאינו מחלק רבינו בלא נפסקה גמי בין אם העלין הפוכין כלפי הזקנה או כלפי הילדה איכא למימר דס"ל דהגסיון הזה אינו ברור אלא במבריך ולא במרכיב, והטורי אבן לר"ה (שם) כתב על דברי התוס' הג"ל שמתרצים דהתם בשלא נפסקה מאביה הזקן והכא שנפסקה דמ"מ אכתי מרכיב אמריב קשיא ואפילו תימא דהכא מיירי בשנפסקה מאביה אמאי חייב בערלה הא אר"י בפ"ח דסוטה (נג) ילדה שסיבכה בזקינה בטלה ילדה בזקינה ע"ש דבריו תמוה אמאי אינו מתורץ בתירוץ התוס' שמחלקים בין נפסקה ללא נפסקה גם הקושיא ממרכיב על מרכיב דהא התוס' מיירי במרכיב זקינה בילדה ובלא נפסקה פטור מערלה משום דילדה בטלה בזקינה ובנפסקה יש לה דין ילדה וחייב בערלה וכמו שכתב כאן רבינו שהחילוק בין נפסקה ללא נפסקה מספיק בשביל שניהם ומה שהקשה מילדה שסיבכה בזקינה דבטלה התם שאני דהילדה יונקת רק מתזקינה כיון שנפסקה מאביה הילדה הילכך דין זקינה יש לה לאפוקי זקינה שסיבכה בילדה ונפסקה מאביה ויונקת רק מהילדה דין ילדה יש לה וחייבת בערלה, והתלונה זו אין לי רק על הטורי אבן אלא גם על הריטב"א וגם על הר"ן לר"ה שמחלקים בין נפסקה ללא נפסקה ומתרצים הקושיא ממבריך על מבריך אבל על מרכיב אמריב מחפשים לתרץ תירוצים אחרים ע"ש בניגוד למ"ש רבינו כאן ואולי ס"ל דהרכבה שלא נפסק מאביה איננה בכלל הרכבה אלא הרכבה ומרכיב

צח פרי הלכות ערלה ורבעי ציון

ומרכיב נקדא רק אם נפסק ולהלכה לא פליגי, אולם הגר"א בכיאוורו ליי"ד רצ"ד ס"ק מ"ח מוכיח דיוקא ילדה שסבכה בזקינה בטלה אבל להיפך זקינה שסבכה בילדה לעולם נוהג ערלה אפילו לא נפסקה ותמה על רבינו מ"ש דאין חילוק בין מרכיב למברין בשניהם תליא אם נפסקה נוהג ערלה ובלא נפסקה אינו נוהג וז"ל: והרמב"ם כתב דה"ה למרכיב והוא תמוה מאד דאם הרכיב ילדה בזקינה בטלה ילדה ואפילו נקצץ ואם זקנה בילדה כ"ש שבטלה הזקנה ואפילו לא נקצץ ע"ש ולפי"ז איכא למימר דהר"ן שכתב דמרכיב אמריב קשיא ולא ס"ל לחלק בין נפסק ללא נפסק כמ"ש במברין משום דס"ל כמ"ש הגר"א והוה דעת הט"א ג"כ אך מ"ש הגר"א דאם הרכיב ילדה בזקינה בטלה ילדה ואפילו נקצץ מאי אפילו כ"ש נקצץ הו"ל למיכתב, ואולי צדיכין להגיה אפילו לא נקצץ, אבל התוס' ודאי ס"ל כמ"ש רבינו שאין חילוק בין מרכיב למברין והכפ"ט פנ"ד כתב: מסכת סוטה פרק משוח מלחמה, (מג): אמר ר' אבהו ילדה שסבכה בזקנה בטלה כו' והאומר שהמרכיב יחור של אילן זה באילן זקן שאין בו משום ערלה נפקא ליה מהכא, אבל הר"ם ז"ל הא אמר שאם חתך הבר לגמרי שחייב עכ"ל, אינו מובן הא רבינו לא אמר דחתך הבר חייב אלא אם הרכיב זקנה בילדה משא"כ בהרכיב ילדה בזקנה גם רבינו מודה דילדה בזקנה בטלה לאחר שחתך ורק לכתחלה אפשר שאסור משום דהו"ל כמבטל איסור לכתחלה דהא אפילו להר"ן בפרק כל הצלמים שכתב דילדה שסבכה בזקינה בטלה מטעם זוז"ג הא זוז"ג נמי אסור לכתחלה אפילו למ"ד זוז"ג, מותר עיין מ"ש לקמן הלכה כ"ד ולהר"ן שכתב שם דהא דזוז"ג מותר מטעם ביטול הוא ע"ש לכתחלה אסור מטעם אין מבטלין איסור לכתחלה ומ"ש הט"א דמיירי בילדה שסיבכה בילדה ע"ש תיקשי דא"כ היכי שייך למימני ערלה מחמת הרכבה דהא חייבת בערלה מצד הראשונה ולכי מטו שלש לילדה ראשונה בודאי תהיה שריא כמו ילדה שסבכה בזקינה כמ"ש הר"ן שם ע"ש, ומ"ש הר"ן דברייתא דר"ה מיירי בשנטעה לראשונה לסייג ולקורות ולפי שאין בראשונה משום ערלה כלל מש"ה אין זו בטלה לגבה ע"ש הטעם הזה אינו מובן וכי בזקינה יש לה משום ערלה ואעפ"כ בטלה, ועוד הא אפילו אם נימא דבטלה תהיה חייבת בערלה דאם את הבר ירכיב בראשונה שהוא לסייג ולקורות ונעשה לעץ אחד כיון שחושב את הפירות שיצמח על הבר לאכול ממילא חל איסור ערלה על הפירות דהא פסקינן לעיל הלכה ח' נטע אילן וחשב שיהיה הצד הפנימי שלו למאכל והחיצון לסייג זה שחישב עליו למאכל חייב בערלה וזה שחשב עליו לסייג פטור, א"כ אפילו אילן אחד מתחלק לחלקים חלק חייב חלק פטור ה"ה הבר שמרכיב בעץ שהוא לסייג ולגודר ומכוון הבר למאכל הוא חייב בערלה וחלק העץ הנשאר יהיה פטור ואיכא למימר דזהו ג"כ כוונת הגמרא בסוטה (מג): שאמר רבי ירמיה לעולם ילדה בילדה וכגון דנטע להם קמייתא לסייג ולקורות כו' ומאי שנא ילדה בזקינה דבטלה ומאי שנא ילדה בילדה דלא בטלה התם אי מימלין עלה בת מיהדר היא כו' וכתב דש"י ד"ה התם וז"ל: גבי זקנה לאו בת אימלוכי היא לחזור ולהיות ילדה על שום מחשבה אבל נטע לסייג אי ממליך עלה בתוך שני ערלה לקיימה לפירות חייבת בערלה הילכך ילדה דקא מרכיב בגוה לאכילה חייבת בערלה ואע"ג דלא אימליך אקמייתא הא מיהא לאכילה הוא ומהניא מחשבה דעיקר דידה נמי אי הוה חשיב עלה הוה מהני מחשבה ואע"ג דבשעת נטיעה לאו להכי נטעה עכ"ל, הרי מפרש רש"י דעיקר חיוב ערלה יהי על הרכבה מפני שחשב לאכילה והוא חלק מהנטיעה הילכך אפילו בטלה נמי חייב רמחשבתו לאכילה על חלק מהנטיעה

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון צמ

מהנטיעה נמי מהני, ואיכא להוכיח מכאן דהלכה כר' יוסי פ"א דערלה מ"א דאמר אפילו אמר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור, והילכך פסק רבינו כר"י, ומ"ש רש"י בד"ה כגון כו' כגון שהיתה פריצה בגדר כו' משמע דס"ל דאתיא כרבנן.

ונראה דכוונת הר"ן לאוקמא דהרכיב באילן זקן לאחר ג' שנים שנטיעה לסייג לראשונה מיירי ואז אם היה בטל היה פטור מערלה דלאחר ג' שנים לא מהני מחשבה הילכך אמר הטעם דחייב בערלה משום דלא בטלה ולא דמי לזקן שכבר עבר עליו שנות ערלה שכבר נהג בו ערלה הילכך ילדה שסבכה בו בטלה ופטור משא"כ בנטיעה לכתחלה לסייג שלא היה עליו מעולם חובת ערלה ולא היה שייך לחובת ערלה והנטיעה שמרכיב בו עכשיו אם לא יתבטל להאילן שכבר עבר עליו שנות ג' שנים אז יהיה חייב אמרינן דאינו בטל וחייב בערלה כמ"ש הר"ן לפי שאין בראשונה משום ערלה כלומר שהוא לא היה ולא יהיה שום שייכת לדין ערלה הילכך אינה בטלה להראשונה וחייבת בערלה כמ"ש לקמן, ונראה דה"ה הוה מצי לאוקמי לעולם ילדה וכוונן דהילדה ראשונה בתורת גזילה אתא ליריה דמשום הראשונה לא בעי מיהדר כדאמרינן התם ע"ש. וראיתי להרמב"ן לר"ה (שם) שכתב דהא סוגין בפ' משוח מלחמה כו' וכי מתרין נמי במרכיב ילדה בילדה של סייג וקודות לכ"ע הוא ואפילו לרבי יוסי דאי ממילך עלה מצי לאהדורה וכיון שכן החיוב מושך את הפטור שאיפשר לעשות כמוהו וליכא זה וזה גורם עכ"ל, היינו בנוגע לענין זונ"ג מצי אתי אפילו לר' יוסי אבל בנוגע לאיסור פירות של הרכבה אתיא רק אליבא דר' יוסי כמ"ש דלרבנן א"א שהיה אילן אחד מחולק לחלקים חלק חייב בערלה וחלק פטור מן הערלה עיין לעיל הלכה ח' מ"ש בזה. ומ"ש הרמב"ן שם ומהך סוגיא (מסוגית פרק משוח מלחמה) שמעינן דכל מקום שהזכירו הרכבה לעשותה כנטיעה לערלה ולרבעי אינן אלא בשהרכיב יחור של מאכל בילדה שנטיעה לסייג ולקורות ודעתו על הרכבה שתהא למאכל ע"ש, דבריו הקדושים צריכים ביאור מאין משמע מהסוגיא דשם דאין במציאות הרכבה שיהיה חייב בערלה רק בשהרכיב בילדה שנטיעה לסייג דהא מהתם דמוקי הגמרא דמיירי בהרכיב בילדה שנטיעה לסייג לאו מחמת דין ערלה אלא מחמת שא"א באופן שיהיה חוור מעורכי המלחמה מחמת הרכבה כאופן אחר דאם בילדה סתם יתקשי דבעי מהדר משום ילדה ראשונה ולפי הנ"ל איכא למימר כיון דמשכחת לה גם בילדה גזולה ומוקי דוקא בילדה שנטיעה לסייג מוכח מזה היינו משום להשמיענו דין ערלה בהרכבה שא"א באופן אחר דאם ילדה בילדה הערלה לאו מחמת הרכבה אלא מחמת ששניהם ילדות ואע"ג דאפשר גם בהרכבה בילדה ולא נטע לסייג באופן שכתב רבינו שהרכיב יחור מזקניה בילדה ונפסקה שהוא חייב מטעם הרכבה, ואפילו אם נימא דגם ככה"ג לא נקרא חיוב הערלה מחמת הרכבה לבר אלא מחמת הילדה שסבכה בתוכה הוא בא הא אפשר נמי בהרכיב אפילו בר של זקניה בתוך אילן סרק דחייב בערלה מחמת הרכבה וכמ"ש הר"ן לר"ה (שם) והא דלא מוקי הגמרא בסוטה (שם) ככה"ג משום דהרכבת אילן מאכל באילן סרק בכלל הרכבת איסור הוא דהא אסור להרכיב אילן מאכל באילן סרק כמ"ש לעיל הלכה י"ד ועיין מ"ש בספרי תורת הרכבה ה"א, ואולי מטעם זה כתב הר"מ דכל מקום שהזכיר הרכבה כנטיעה לערלה ולרבעי אינו אלא בשהרכיב יחור של מאכל בילדה כו' ושולל מכלל הרכבה נטיעה לערלה הרכבת אילן מאכל באילן סרק משום דס"ל. דבכל מקום שהזכיר הרכבה לעשותה כנטיעה אינו מדבר אלא בהרכבת היתר.

ותא

והא דהר"ן בר"ה (שם) כתב הטעם דהא דמרכיב בשנטעה לראשונה לסייג ולקורות חייב בערלה לפי שאין בראשונה משום ערלה כלל ומש"ה אין זו בטלה לגבה ע"ש, ולא כתב טעמא דגמרא' סוטה (שם) משום דאף הראשונה אפשר לחזור לחיוב, היינו משום דמיירי דהרכיב ילדה בזקנה כמ"ש לעיל וס"ל דאפילו ילדה בזקנה ולאזקנה נטעה לסייג או לקורות חייב בערלה דלטעמא דגמרא' דסוטה (שם) אינו שייך לחייב אלא אם היא ילדה דכל זמן שלא עבר שלש שנים אפשר שתחזור לחיוב אבל אם כבר עבר שלש שנים שא"א שתחזור לחיוב לעולם גם הילדה פטור מפני שבטלה קמ"ל דאפילו סבכה בזקנה נמי חייב ואינה בטלה משום שאין בראשונה משום ערלה כלל מש"ה אין זו בטלה אפילו בזקנה והסוגיא דסוטה דמוקי ילדה בילדה משום דקמ"ל דאפילו ילדה בילדה אינו חוזר משום ילדה הראשונה כיון דנטעה לסייג ולקורות וה"ה ילדה בזקנה, ובהמאירי לסוטה (שם) הביא בזה מחלוקת המפרשים דיש מפרשים דמה ששאלה הגמרא' מאי שנא ילדה בזקנה ר"ל שהזקנה ניטעת לפירות שהילדה בטלה אצלם ומאי שנא ילדה בילדה ר"ל כשהראשונה ניטעת לסייג ולקורות הן ילדה הן זקנה שלה תפטור זו והרי שתיהן הרכבה חיוב בפטור הוא ומה בין הפטורה מצד זמנה לפטורה מצד גטיעתה ופ'י' בה שכל שהראשונה נטועה לפירות והיא זקנה ופטורה מפאת שנותיה אין בה צד לבא לחיוב ערלה אבל כשהוא מרכיב ילדה בילדה שהראשונה פטורה מצד גטיעתה הרי אף הראשונה יכולה לבא תוך שנותיה לחיוב ערלה וכגון שיחשוב עליה בתוך שני ערלה לקיימה לפירות ואפילו לא הרכיב עד שעברו לראשונה שני ערלה הואיל ומ"מ לא היה לראשונה שייכת בערלה אין זו בטילה, ובכמה מקומות פסקו שכל המרכיב באילן הנטוע לסייג ולקורות חייב בערלה אפילו ילדה בזקנה, ויש מפרשים לעולם ילדה בילדה וכגון דנטען לקמייאת לסייג ולקורות וכיוצא בה חייבת הא ילדה בזקנה אע"פ שנטע הראשונה לסייג ולקורות פטורה מן הערלה ואינה ג"כ בדין חזרה ועל זו שאל מאי שנא ילדה בזקנה דבטלה ויפטר מן הערלה ושלא לחזור אע"פ שניטע הראשונה לסייג ולקורות ומאי שנא ילדה בילדה דלא בטלה מיהא ולענין ערלה הואיל והראשונה פטורה ופירש הטעם הואיל ואף הראשונה אפשר לחזור לחיוב ע"ש, הרי מפורש דיש פלוגתא בזה אם הרכיב ילדה בזקנה שנטעה לסייג ולקורות אם חייבין בערלה או פטור ונדאה דלענין הרכיב יחור באילן סרק לכ"ע דאינו בטל רכיון שאינו עושה פירות כמאן דנטע בארץ דמי, ומ"ש הטורי אבן לר"ה (שם) דהמורכב בתוך אילן שנטע לסייג ולקורות אי לא אימלך על הראשונה למאכל בתוך ג' שנים לנטיעתה אע"פ שנמלך בשנת ר' אין דין רבעי על המורכב כיון דהראשונה גופה לא מהני לה אמלוכי מעתה להביאה לדין רבעי כ"ש להמורכב בהן ולא משכחת לה שינהג רבעי בהמורכב אלא א"כ אימלך על הראשונה בתוך ג' שנים לנטיעתו דהואיל ונחית לה איסור ערלה יש לה ולמורכב דין רבעי ע"ש, דבריו אינם מובנים אם הרכיב תוך ג' שנים אפילו לא אימלך בילדה הראשונה למאכל נמי פירות היחור חייבין בערלה ולא בטלה בילדה ראשונה אפילו לא אימלך כיון רמצי הדר וכיון דנתחייב נתחייב אפילו לעולם לא ימלך על הילדה הראשונה למאכל ולא קפדינן על המלכה בפועל ורק אם יש לו בכח לאמלוכי מספיק.

והנה הר"ן לר"ה (שם) שכתב דהא דאמרינן התם בבביתא דמרכיב חייב בערלה מיירי בשנטעה לראשונה לסייג ולקורות לפי שאין בראשונה משום ערלה כלל ומש"ה אין זו בטלה לגבה משמע דס"ל דאין חילוק בנטעה לסייג בין תוך ג' לאחר ג' ובהר"ן לע"ז

לע"ז פרק כל הצלמים כתב לחלק בין ילדה שסבכה בזקנה דבטלה וילדה שסבכה בנטוע לסייג ולקורות דלא בטלה ואע"פ שהראשונה היתה מותרת זו אסורה ולא אמרינן דהו"ל זה וזה גורם והו"ל למישרייה אינה קושיא דכי אמרינן רז"ו גורם מותר חני מילי כשגורם של היתר א"א לו לשוב איסור אבל כל שאפשר לו להיות איסור כאותו גורם של היתר בטל הוא לגבי גורם של איסור כיון שאפשר להיות כמוהו ואין גורם של איסור בטל לגבי גורם של היתר כיון שא"א להיות כמוהו ורמיא האי מילתה למאי דאמרינן בפרק הקומץ רבה אמר רב חסדא נבלה בטלה בשחטיה שא"א לשחטיה שתעשה נבילה ושחטיה אינה בטלה בנבלה שאפשר לנבלה שתעשה שחטיה דלכי מסרחא פרחא לה טומאה וה"נ זו שנטעה לסייג ולקורות אילו נמלך עליה לאכילה חייבת בערלה נמצא שגורם זה של היתר אפשר לו לחזור ולהיות איסור אבל ילדה זו שסבכה שהיא גורם של איסור א"א לה לחזור ולהיות התיר הילכך לא שרי משום זה וזה גורם ע"ש, מבואר דס"ל לחלק בין תוך ג' לאחר ג' ואולי דכ"ז לא כתב אלא לשיטת רש"י כמ"ש הר"ן ע"ש, ובריטב"א לר"ה (שם) כתב על הא דאמר ר' ירמיה לעולם ילדה בילדה וכגון דנטעה להאי קמייתא לסייג ולקורות אלו היתה הראשונה זקנה של ג' שנים אע"פ שנטע לסייג ולקורות הוה בטלה ילדה זו גבה בין לענין ערלה שאינו נוהג בין לענין שאין חוזר עליה מעורכי המלחמה ע"ש, הרי הוא כתב מפורש כדברי הטורי אבן, ובתוס' מנחות (טט:) ד"ה דאמר כו' כתבו: ונראה דילדה בילדה אם כלו שני ערלה רקמייתא מקמי בתרייתא בטלה לה בתרייתא אע"ג דהיתה הרביתה בתוך שני ערלה דאי לא תימא הכי הא דפר"ך בסוטה היכי דמי אלימא ילדה בילדה תיפוק לי דבעי מיהדר משום ילדה ראשונה לוקמי כגון שכלו שני ערלה של ראשונה לפני שני השניה עכ"ל, וכן כתב הר"ן והרשב"א לר"ה (שם), ולפמ"ש בתשובת בית אפרים חלק א"ח סי' נ"ו דע"כ לא אמרינן דילדה בטלה בזקנה אלא בהרכבת רחד מינא רכיון דחד מינא הוא שפיר בטלה שמיר שנאחו היחור ממין אחר אינו נוהג בו רין ביטול כלל שהרי אף אחר שנסבך הוא מובדל ועומד לעצמו ונושא פרי של אותו המין שניטל ממנו ולא בטל לגבי האילן ונוהג בו ערלה ע"ש א"כ מה שעושיין בעלי הפרדסים שמרכיבים הפרדסים ביחוד של תפוחי זהב על עץ שהוא מין הנקרא חושחש דהו"ל הרכבה על מין פרי אחר, א"כ התפוחי זהב הנקרא מרנצען שיצמיח מהיחוד לא בטלה בזקנה והפירות אסורים עד שלש שנים משום ערלה, ואלה שמרכיבים הרבה פעמים יהיה כל פעם הפירות שלש שנים פרי ערלה, אולם האלשיך הקדוש בספרו התשובות סי' ק"י לא ס"ל הכי שכתב בענין אתרוגים המורכבים שמרכיבים יחוד של אתרוג בלימון והיחוד מוציא אתרוגים ואין הפרש בין אתרוג המורכב לאתרוג שאינו מורכב אלא שהאתרוג המורכב החמוץ שבתוכו מרובה והאתרוג בלתי מורכב החמוץ מועט (הב"א מגיה במקום החמוץ צ"ל המיץ) והקליפה שעליו עבה מאד והמורכב לא כ"כ עב יש מי שרצה להכשיר משום כי כבר נתבטל יניקת הלימון בתוך האתרוג שהורכב וכאלו כולו אתרוג וכל שארי חכמי העיר חולקים עליהם משום דמוכח להיפך שנתבטל היחוד לגביה האילן של הלימון וכאלו כולו לימון והיא גמרא ערוכה בס' משוח מלחמה ילדה שסיבכה בזקנה בטלה א"כ ה"ג בטל ענף האתרוג לגבי הלימון וכאלו כולו לימון והתורה אמרה אתרוג וליכא ע"ש, הרי ס"ל דאפילו הרכיב מין אחר נמי אמרינן ילדה שסבכה בזקנה בטלה והיינו משום שלא מראה הפירות העיקר אלא היניקה העיקר והיניקה עובר דרך הגזע והגזע מלימון הוא וה"ג הגזע

הגזע מן הזקן ואין לו דין ערלה, ויש להוכיח דחזוּתא לאו מילתא היא מה שרואין מין הפרי של יחוד הרכבה ונראה חזוּתא החיצוני מובדל וניכר שנושא פרי שממנו ניטל להרכיב ולא מראה פרי של העיקר דא"כ אם הרכיב מאותו המין של העיקר אלא שיש להם מראות שונות כגון גסים וקטנים שחורים ולבנים דהרכבה כזו מותרת ואם הרכיב יחוד שיש לו פירות שחורים על עיקר שיש להפירות שלו מראה לבן אם הרכיב בתוכו יחוד שפירות שלו שחורים הרי יהיה ניכר הפירות של הרכבה ומובדל ועומד לעצמו ונושא מראה פרי אחר היתכן לומר דבכה"ג לא נאמר ילדה שהיא מגדלת פיריב שחורים או גסין שסבכה בזקנה שמגדלת פירות קטנים או לבנים ולא בטלה מפני שניכר דהילדה מובדלת ועומדת לעצמה דא"כ הא דפריך הגמרא בפרק משוח מלחמה (שם) והאמר רבי אבהו ילדה שסיבכה בזקינה בטלה כו' לימא דמיירי דילדה שסיבכה היתה מגדלת תאנים או ענבים לבנים או פירות גסין דבכה"ג הו"ל הרכבת היתר וניכרת ומובדלת דלא בטלים אפילו לר' אבהו ועוד הא התם מיירי דהרכיב יחוד מגסין על אילן של דקין כמ"ש רש"י (שם) בד"ה מרכיב וז"ל: שנוקב האילן ונוטל מן הרך שבענפי האילן ותחוב לתוכו ועושה ענף בתוך הנקב ונושא ממין אותו אילן שנוטל ממנו וישראל מותר להרכיב משני אילנות שזה פירותיו גסין וזה פירותיו דקין דהוּ ממין אחד זה בזה עכ"ל, ואם נימא דתיכא דהפירות הרכבה מובדל מפירות העיקר לא שייך לומר הא דר' אבהו א"כ מאי פריך הגמרא (שם) אלא ילדה בזקינה והאמר ר' אבהו כו' הא היכא דניכר הפירות שזה של יחוד הרכבה לא בטיל מאי ג"מ אם ניכר מחמת שהיחוד מין אחר או שניכר מחמת דפירות הרכבה ניכר שיש לו צבע אחר או מגדלותו ניכר שזהו מהרכבה ולא מין הנרכב אלא ודאי כיון שמתאחדים בהגזע ויונקים חייהם ע"י הגזע ונעשים גוף אחד הטפל מתבטל להעיקר ובזה סרה ג"כ דברי תב"א מ"ש לתרץ דהילכך לא פריך הגמרא בפ' משוח מלחמה על הרכבת איסור ה"ד כמו דפריך הגמרא בהרכבת היתר ה"ד אי ילדה בילדה ת"ל משום ילדה קמייתי משום דבהרכבת איסור איכא לתרץ דמשכחת לה שלא היה לו רק ארבע נטיעות ובעינן ה' אילני מאכל והרכיב יחוד שלא ממינו באחד כתרי מהני דהרכבה זו חשבינן ליה לנטיעה בפ"ע ולהיות נחשב כחמשה ע"ש, איך יתכן לומר דענף שתחבין בתוך האילן לשתיים יחשב לצרף לחמשה אילנות ותחזור על ידם מהמלחמה הא נצמחים בגזע אחד ונעשים גוף אחד לכל דבר להשקאה אחת ולזבל אחת לחרישה אחת וכדומה ומה דלא פריך הגמרא על הרכבת איסור טעמא אחריני איכא משום דמחמת הרכבת איסור בלא"ה אינו חוזר ממערכת המלחמה ולא קשה מידי, והדרכי משה בס"י רצ"ד כתב וכבר נתבאר לעיל דנקטינן דאין דין ערלה במרכיב ומכריב בח"ל.

הלכה יט.

גדל זה הילד שהברוך ועשה פירות. ואח"כ פסק עיקרו שהוא מעורה באילן הזקן. מונה משעה שנפסק. ואותן הפירות מותרין מפני שנדלו בהיתר. ואם הניחן אחר שנפסק העיקר עד שהוסיפו במאתים הרי אלו אסורין.

פרי ציון

יט) גדל זה כו' איתא בפ"א דערלה מ"ה: וכן בריכה שנפסקה והיא מליאה פירות אם הוסיף במאתים אסור עכ"ל. וכתב רבינו בפירושו: ואמרו וכן בריכה שנפסקה חוור על מאמרם בתחלת ההלכה מונה משעה שנפסקה וכבר בארנו שהפירות שהם בבריכה אינן חייבות בערלה כל זמן שעקרי הענפים רבוקים באילן הראשון ר"ל הזקנה ואם יש בהם פירות ונפסקו עקרי הענפים מן הזקנה שיהיו חייבים בדיני הערלה בזמן העתיד כמו שאמר מונה משעה שנפסקה ויהיה מותר לאכול אותה פירות לאלתר לפי שהם גדלו בהיתר ואם הניח הפירות כדי שיגדילו אחר שנפסקה השיעור אחד ממאתים שהוא שיעור איסור הערלה כמו שיתבאר נאסרו כל אותן הפירות ונעשו ערלה וידיעת שיעור תוספת אלו הפירות כמו שבארנו בפ"ה מכלאים עכ"ל, בפ"ה מכלאים מ"ו כתב רבינו: תוספת זו תהיה משוערת בזמן כפי שאומר וזה כי כשנאמר שזה הירק כשילקטוהו ייבש שלא יהיה נשאר בו לחות במאתים שעות אין ספק שבשיעור שעה אחת ייבש מלחותו חלק ממאתים וכך נאמר בו כי כשיניחנו שעה יוסיף בלחותו חלק ממאתים וכשיניחנו שעה אחת יהיה אסור וזה ענין שאמר בגמרא לוקט אחד ומניח אחד מפני שזה פוחת וזה מוסיף עכ"ל ר"ל דאיתא בירושלמי פ"א דערלה דבית ר' ינאי משערין בהדין ירבזואי כיצד הוא בורק ר' יבבי בשם ר"ח לוקט א' ומניח אחד מה שזה פוחת זה מוסיף עכ"ל, וכן איתא בפ"ה דכלאים ה"ה ע"ש, ורבינו מפרש כוונת הירושלמי כמ"ש בפירושו וכ"כ רבנו בחבורו הלכות כלאים פ"ה הכ"ב וכיצד משערין שיעור זה רואין אם נחתך ירק זה או מין תבואה זה מן הארץ בכמה זמן ייבש, הגע בעצמך שיבש עד שלא תשאר בו לחה במאה שעה, אם נשתהה בארץ משהגיע לו חצי שעה הרי הוסיף במאתים לאסור, ואם שהה פחות מחצי שעה מותר עכ"ל וכתב הרדב"ז וצריך שיהיו שניהם ממין אחד שאין כל הגדלים גדלים בשווה ולא כל המתייבשים מתייבשים בשווה, והר"ש מפרש וז"ל: פי' כשליקט ירבזו א' ומניח א' בכרם וגדל אותו שהניח עד שהוסיף אם פחת הב' אחד ממאתים שבו אי"כ הוסיף מאתים ואסור עכ"ל, דבריו אינם מובנים ואינם מבוארים היטב כוונתו כי אם נאמר דכוונתו הוא כמ"ש בהצ"ח הראב"ד (שם) וז"ל: א"א עיקר הדברים הללו בירושלמי כיצד בורקין כו' ואומר אני אפי' בהצ"ח יוכל לדעת כיצד עוקר שתי שבלים או כמה שירצה ושוקל אותם בשעת עקירה ולחצי שעה ישקול אותם ואם היו עשרים אקיות ועכשיו פחתו אוקיא הרי שבחצי שעה ג"כ הסיפו הנטיעות אוקיא גנה כי כל הנטיעות הוסיפו אחד על עשרים וכן למאה אוקיות וכן למאתים עכ"ל ונימא כוונת הר"ש כמו שמפרש הראב"ד, והרדב"ז כתב ורואה אני דרכו של רבינו

קד פרי הלכות ערלה ורבעי ציון

רבינו ארוכה וקצרה כי מי נתן לעומד בשדהו או בכרמו רחוק מן הישוב שם משקל
 אונקיות ושמה בתוך זמן שילך לבקש המשקל יוסיף במאתים לפיכך אומד אותו
 אומד יפה שבצלי השדות בקיאיין הן לדעת כל דבר ודבר בכמה זמן מתיבש לחותו
 ועל דרך זה משערין תוספתו ומה שאמר התלמוד לוקט אחד וכו' היינו שרואים אותו
 כאילו נלקט ומשערין בכמה זמן יבש ודרכו של הראב"ד היא קצרה וארוכה שאין
 הלחות מתייבש בכל השעות בשוה שבשעה הראשונה שיש בו לחות מרובה פוחת
 הרבה במשקל ולא כן בשעה שניה ובשלישית אינו פוחת כפי מה שפוחת בשניה אבל
 בתוס' אינו כן שהרי בכל השעות מוסיף בשוה הילכך אם פחתו העשרים אקיות בחצי
 שעה אוקיאי לא הוסיפו הנטיעות אחד על עשרים. ולדרכו של רבינו נראה שהרי
 עומדין כל הזמן יחד ע"ש. ויש מקשים על הפירושים אלו ממה שהנסיין מוכיח אם תקח
 מן הקשואין ומן האבטיחים שיש בהם לחות רב ותעקור אותם כשהם קטנים לא יחסר
 כלום כמעט מכמותם בכמה ימים ואילו היו בארץ היו גדלים הרבה מאד. ועוד אם
 תקח מין מן הירקות כגון חסא תתייבש לפעמים ביום א' ולפעמים בשני ימים ותתפרך
 או תתעפש עד שלא ישאר כלום וכפי זה היה ראוי שהחסא תצמיח ותגדל כולה ביום
 או בימיים ואין הדבר כן עיין בתא"ש בכלאים פ"ה מ"ו ובתפא"י כתב דאנן רק
 בעלים ססביב להפרי משערין וכשנתיבשו חלק ח' באותו זמן שגדלו יחד דבעלין יש
 יחוס שוה בזמן בין תוס' הגידול כשהוא מחובר בארץ להפחות ע"י היבוש כשהוא
 נעקר ונתלש ע"ש. והרא"ש ב'ה' ערלה הבין כוונת הר"ש באופן אחר וז"ל: לוקח ירק
 אחד ומשער אותו שהוא כמו ירק אחר מאותו מין הנשאר במחובר לא פחות ולא
 יותר אלא כמוהו. ושוהה כפי הזמן שנשתהה אותו ירק בכרם לאחר שאמר לכשאגיע
 אלקטנו עד שעת לקיטתו אם הוסיף אותו במחובר אחד ממאתים על אותו שנלקט
 בידוע שהוסיף הנלקט א' ממאתים עכ"ל. ועיין בכפ"פ פנ"ד מ"ש בזה ולמעשה אין
 מכל הפירושים הנ"ל דבר ברור ולכן יש להחמיר זה מוסיף פ"י כשליקט ירבוז א'
 ומניח א' בכרם וגדל אותו שהניח עד שהוסיף אם פחת הב' אחד ממאתים שבו א"כ
 הוסיף מאתיים ואסור עיין בירושלמי פ"א דערלה ה"ג ועיין בר"ש פ"ה דכלאים מ"ו
 וברא"ש הלכות ערלה מ"ש בזה. ועיין בכפתור ופרח פרק ג"ד.

הלכה ב.

ילדה שסיבכה בזקנה והיו פירות בילדה אפילו הוסיפו מאתים הרי אלו הפירות של ילדה אסורין. שאין גידולי היתר מעלין את העיקר האסור. י"א דאע"ג דאין גידולין של היתר מבטלין את העיקר האסור הגידולין עצמו מותרין.

פרי ציון

ב) ילדה שסיבכה כו' איתא בגרדים (נו): דאמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן ילדה שסיבכה בזקנה ובה פירות אע"פ שהוסיפה מאתים אסור עכ"ל. וכתב רבינו כאן הטעם שאין גידולי היתר מעלין את העיקר האסור דעיקר חשוב ואינו בטל בתוספת היתר ואע"פ דהתוספת מסיבוכך ואילך מותרים דבטל בזקנה ואילו לא היה פירות מהילדה מלפני הסיבוכך היה הפירות שמאחר הסיבוכך מותר אבל עכשיו שיש לו פירות מהילדה האסורים משום ערלה אינו בטל בתוספת היתר. וכן איתא במנחות (סס:) ע"ש, וכתב דש"י בד"ה ילדה שסיבכה כו' נטיעה של ערלה ובה פירות והרכיבה בזקנה שעברו לה ימי ערלתה אפילו הוסיפו הפירות בעובי לאחד שסיבכה במאתים של היתר יותר משהיה שם מן האיסור אסור ואע"ג דערלה בטלה במאתים כדאמר בפסחים (מח:) שהאחד מן המאתים ממותר שתי מאות שנשתיירו בבור מכאן לערלה שבטלה במאתים אפ"ה הכא אסור דחר גופא הוא ובתר עיקר אזלינן עכ"ל. וראיתי להכפ"פ (פנ"ד) שהביא דברי רש"י הנ"ל וכתב: והר"מ לא כן פי' אלא דמוקים הא דרבי יוחנן בשאין באותה נטיעה פירות כלל בשעה שסבכה דבר זה לשונו הלכות מע"ש ונ"ד פ"י הלכה י"ד חתך בר אחד מן האילן הזקן והבדיכו בארץ כו' גדל זה הילד שהבריך ועשה פירות ואחר נפסק עיקרו שהיה מעודה באילן הזקן כו' ואם הניחם אחר שנפסק העיקר עד שהוסיפו אחד ממאתים הדי אותם הפירות של ילדה אסורין שאין גידולי היתר מעלין את העיקר ע"כ נמצא לדש"י תוספת גידול הפירות מאיסור להיתר ואל הר"מ מהיתר לאיסור ולזה לרש"י נאמר שהוסיפו במאתים ואל הר"מ שהוסיפו אחד ממאתים עכ"ל. דבריו תמוהים מאד איך יתכן שרבינו יפרש הא דר' יוחנן בשאין באותה נטיעה פירות כלל בשעה שסבכה אלא מאימתי יש לו פירות אם מאחר שסבכה בודאי מותר דהא ילדה שסבכה בזקנה בטלה ועוד הא הסוגיא דגרדים (שם) והסוגיא דמנחות (שם) מוכיחים מד' יוחנן דאין גידולין מבטלין את העיקר א"כ ע"כ מייירי שהיה לו פירות בשעה שסבכה ועוד למה אינו מביא אלא מ"ש רבינו בהלכה ט"ו דמעשר שני ונט"ד ולא מביא מ"ש בהט"ו שהן הן דברי ר' יוחנן וכפירוש דש"י הדי' לו פירות מלפני שסבכה וכי לא היה זו למראית עיני הכפ"פ? ואם הגידולין עצמן מותרין או לא פליגי בזה הרא"ש והר"ן לדעת הרא"ש הגידולין עצמן מותרין ולדעת הר"ן גם הגידולין אסורין דבגרדים (שם) קא מיבעיא ליה בגידולי היתר ועיקרו אסור כיון דרבו גידולין מעיקרו אותן גידולי היתר מעלין את האיסור או לא מפרש הר"ן דעיקר ספיקיה אי אמרינן דגידולין כיון שנמשכין ויוצאין מן העיקר שאינו כלה אי הוו להו כעיקר ואסירי אי הוו להו כהיתר ומעלין את האסור ובדין

הלכה כא.

אילן שהבריק ממנו בד בארץ ואח"כ נעקר האילן כולו והרי הוא חי מן הבר שהבריק בארץ נעשה אותו אילן כאילו עתה ניטע וחייב בערלה. ומונה לאילן ולמה שצמח מן ההברכה משעה שנעקר וי"א משעת הברכה.

פ ר י צ י ו ן

ובדין הוא דהו"ל למיבעי גידולין עצמן שרו או אסירי מיהו הא בהא תליא דאי גידולי היתר מעלין את האיסור פשיטא דשרו ואי אין מעלין פשיטא דאסירי דאי שרו היו מעלין עכ"ל. וכיון דמסיק הגמרא דאין מעלין מהא דאמר ר' אבהו אמר ר"י כו' דאין מעלין ממילא מוכח דגם הגידולין אסורין. והרא"ש כתב דגידוליו היתר ועיקרו אסור פשיטא לי דגידוליו מותרין אפילו לא רבו כי העיקר אינו יכול לבטל הגידולין כדדרשינן בחולין כו' אלמא אע"ג שגדל האיסור מעט מעט לא אמרינן קמא קמא בטיל וה"ה נמי גידולי היתר בעיקר האיסור לא בטלי כי קא מבעיא לי אם רבו גידולי היתר על העיקר אם מבטלין אותו ברוב ואע"ג דעיקר לא מבטל גידולין היינו משום שגידולין חשיבי שתמיד גדלין והלכין או דילמא כי היכי רלא מבטל עיקר לגידולין הכי נמי לא מבטלין גידולין לעיקר ולא דמי לשאר איסורין שמבטלין ברוב משום דהנך לא מתערבי לגמרי יחד אלא נתוספו גידולין על העיקר עכ"ל. ולפי"ז אע"ג דמסיק הגמרא דאין גידולין מבטלי להעיקר הגידולין מותרין ועיין בש"ך י"ד רצ"ד ס"ק ל"ב.

(כא) אילן שהבריק כו' משנה ה' בפ"א דערלה: אילן שנעקר ובו בריכה והוא חי ממנה חזרה הזקינה להיות כבריכה עכ"ל וכתב רבינו בפירושו: כשלוקחין ענפי האילן ומותחין אותם בקרקע וטומנין אותן בעפר אותם הענפים מוציאין פרי בלי ספק ויש להם שרשים בארץ ועקרים דבקים באילן הראשון אותם הענפים שהשרישו בארץ נקראים בריכה והאילן הראשון נקרא זקנה ואמרו בכאן שאם נעקר האילן והוא גדל ומושך לחלוהית מאותם הענפים היוצאים ממנה הטמונים בארץ נמצא שחזר האילן עצמו כאילו הוא בריכה וחזרו הענפים שהיו בריכה כאלו הם האילן העקרי והוא אמרם חזרה זקנה להיות כבריכה עכ"ל. מפירושו לא מבואר מה כוונתו שחזרה זקנה להיות כבריכה אם כבריכה שלא נפסק ופטור מערלה או כנפסקה וחייב בערלה. במלאכת שלמה ראיתי שכתב בשם ר"י לפרש מתני' דהכי קאמר אילן שנעקר ויש בו בריכה שכבר נשתרשה בארץ הרבה עד שהזקינה חיה ממנה אפילו לא תהיה נטועה אז אותה הבריכה היא יש לה דין שרש והרי הוא כאילו נעקר האילן ונשתתיר בו שרש שהוא פטור ואפילו יחזור ויטע אותו האילן בארץ אינו נאסר אלא חזר להיות כבריכה שמבריקין מן האילן שהיא מותרת ואם הבריק לזו הזקנה שנה אחר שנה ולבסוף נפסקה הזקנה מן הבריכה הראשונה אז אינו מועיל מה שהבריכה זה שנה אחר שנה כי אינה חיה אלא מן הבריכה וכיון שנפסקה מונה משעה שנפסקה כי מעתה היא

נטע הלכות ערלה ורביע הארץ קז

הלכה כב.

הרי שהברריך בד בארץ וצמח. והברריך בד אחד ממה שצמח בארץ וצמח. וחזר והברריך מן השלישי אפילו הן מאה מעורין זה בזה הואיל ולא נפסקו מן העיקר הראשון הכל מותר. ואם נפסק עיקר הראשון מונה לכל משעה שנפסק. וי"א משעת הבריכה הראשונה. מי שהברריך נטיעה בין נטיעות ישנות והפסיקו יצינה שלא תתערב ואע"פ שמנהג עובדי אדמה להרכיב ולהברריך גפנים בכל שנה מותר לאכול פירותיהם ולשתות יין מגפניהם משום דרובא לאו ערלה נינהו ואינם ראויים שדקין וקלושין הן.

פ ר י צ י ו ן

היא מתחלת להשתדש בארץ כיון שאין לה חיות יותר מן הבריכה ע"ש. אבל דעת רבינו אינו כן כי אע"פ בפירושו לא כ"כ מפורש כוונתו הא כאן מפורש כתב רחוקה להיות כבריכה לענין חיוב בערלה כאילו עתה ניטע. ומה שהקשה המ"ר כיון שהאילן יכול לחיות מן הבריכה אמאי חייב הא במתני' דלעיל אמר אם נשאר בו שרש קטן מחובר פטור ומי גרע בריכה זו משרש קטן והרי האילן חי ממנו ע"ש. לא קשה מירי דהא הבריכה אינו פטור מערלה אלא כ"ז שלא נפסקה מהזקנה רחשיב גם הבריכה כזקנה ופטור מערלה וכשנפסקה מהזקנה החל חיוב ערלה מהרגע שנפסקה דאז נחשבה הבריכה כנטיעה חדשה ה"ה כשנעקר האילן כנפסקה דמי דאז החלה הבריכה לחיות על חשבונה הפרטי לא על חשבון הזקנה ונחשבה הבריכה כנטיעה חדשה וחייבת בערלה הילכך הזקנה שנעקר שורשה ואין לה חיות מהשורש אלא מהבריכה שנתחייבה בערלה מפני שהתחילה לחיות חיים חדש ה"ה הזקנה שיונקת מהבריכה חוזרת להיות דינה כבריכה וחייבת בערלה. ומונה לאילן ולבריכה פ"ה מה שצמח מן האילן ומה שצמח מן הבריכה משעה שנעקר האילן שמאז התחילו למנות שני ערלה לשניהם. והגר"א מפרש רמונין שנות הערלה גם להזקינה משעת הבריכה של היחור.

כב) הרי שהברריך כו' (שם) בסיפא: הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה עכ"ל. וכתב רבינו בפירושו והוא יגיד ויאמר במאמר השני דין הבריכה עם הזקינה איך הוא ואמרו הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה ענינו שאם טמן מענפי האילן בארץ בזה השנה וצמחה ולשנה השניה לקח אלו הענפים שצמחו בשנה ראשונה וטמןם בארץ ועשה כן שנה אחר שנה כל מה שיצמחו באותן הענפים כולם הרבקים קצתם בקצתה אינן חייבים בערלה לפי שעיקרה רבקים באילן הזקן ואם נפסקו הענפים ונכרתו עקריהם מן האילן הזקן מונה משעה שנפסקו וכל אלו הבריכות חייבות בערלה עכ"ל. וכתב התויו"ט דרבינו מפרש דסיפא פירושא ררישא הוא ע"ש. והגר"א בשנות אליהו גורס מונה משעה שנברכה ומפרש דמונה: משעת בריכה הראשונה וכולן בטלים אצלה עכ"ל. וכן מפרש התם הרישא אילן שנעקר רמונין שנות הערלה גם להזקינה משעת הבריכה של היחור ע"ש. א"כ יש פלוגתא בין רבינו להגר"א

להגר"א רבינו גורם משעה שנפסקה והגר"א גורם משעה שנברכה. וראיתי בתשובת הרשב"א סי' תשצ"ה שכתב: בענין הברכה שאמרו כאן קודם שנפסקה כאן לאחר שנפסקה שמונין לערלה מאיזה זמן נמנה לה אחר שנפסקה ממש נמנה שלש שנים או אחר הברכה כלומר לאחר שנקלטה דהיינו לאחר שלשים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה שאם נאמר לאחר שנפסקה ממש נמנה לה ג' שנים והתמה אם נפסקה אחר שלש שנים שנמנה עוד שלש שנים אחרות (ומסיק ע"ז תשובה) באמת כך הוא שכל אותם שנים שלא נפסקה אינם עולות לה מן המנין ותמה על עצמך אחר שאין הולכין אלא אחר הפסקה הא קודם הפסקה אין ערלה נוהגת בה ופירות הברכה זו מותרין אתמהא אלא ודאי כל שאין אדם נוהג איסור ערלה בפירותיה אין עולה לה מן מנין שני ערלה זה נראה ברור עכ"ל הרי כתב דא"א למנות משעת הברכה דלא כמ"ש הגר"א. אך מה שהוכיח הרשב"א ממה שאין נוהג איסור ערלה בפירותיה אין עולה מן מנין שני ערלה אתמהא הא בנוטע לסייג או לקורות אין נוהג בפירותיה איסור ערלה ואעפ"כ אם חישוב לאכילה אחר שנה או שתי שנים לנטיעה מונין לה שני ערלה משעת נטיעה ולא רק משעת מחשבת אכילה כמ"ש לעיל בהלכה ז' ע"ש. ועוד הא איתא בתוספתא פ"א דערלה דעכו"ם שהרכיב עץ מאכל ע"ג סרק מונה לו משעת נטיעתו. והא בעץ סרק ליכא איסור ערלה ואעפ"כ מונין שנות הערלה משעת נטיעת האילן סרק ועיין לעיל הלכה י"ד מ"ש בזה, וכן בבבאור הגר"א על הירושלמי (שם הלכה ג') מפרש הכי גם הסיפא וגם הרישא גבי אילן שנעקר ובו בריכה דחזרה הזקינה להיות כבריכה פי' ומונין משעה שנברכה וז"ל: הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונין לו משעה שנפסקה כו' ט"ז וצ"ל משעה שנברכה כמו גבי אילן שנעקר ובו בריכה דחזרה הזקינה להיות כבריכה פי' ומונין משעה שנברכה וה"ה הכא והיינו רבותא דאין מונין לו משעה שנפסקה עכ"ל.

ולפלא היא בעיני דבביאור הגר"א ל"ד לא העיר בזה כלל דהמחבר כסי' רצ"ד ט"ז כתב: ואם לאחר שגדל הענף שהבריך הבריך ממנו עוד כו' הפסיק הראשון מעיקר האילן חייבים ומתחילים למנות להם משעה שהפסיק כו' ולא העיר בזה לכתוב כמו שכתב בשנות אליהו ובביאורו על הירושלמי דלאו משעה שהפסיק אלא משעה שנברכה וכן על מ"ש המחבר ואם נעקר העיקר מהקרקע חוזר להיות כו' ומונין כו' משעה שנעקר ולא העיר בזה כלום דחזרה להיות כבריכה לענין שמונין משעה שנברכה ולא משעה שנפסקה כמ"ש בבבאורו על הירושלמי ובשנות אליהו. ובי"ד לא כתב כלום מזה אלא בט"ק ג' כתב: שם הבריכה שנה כו' ובס"ק נ"א כתב: שם אילן כו' ואולי סמך על מ"ש כבר בשנות אליהו ובביאור הירושלמי, אבל רבינו והרמב"ן לר"ה והרשב"א והרא"ש והא"י והטור כולם פוסקים דמונה משעת הפסקה, ולדעת הגר"א יש להסתמך אם נפסקה אחר שלש שנים אם הולכין בתר שעת הברכה ושנות ערלה כבר עברו ובטלו או לא, ומ"ש הבינת אדם פ"ו אות א', דיש ללמוד היתר מרווח אף למבריך בא"י דודאי יותר מסתברא לומר דת"ק וראב"י לא פליגי במשמעות דקרא אם נטע משמע נטע ממש אם לאו אלא דכ"ע נטע כמשמעו ולא מבריך אלא דת"ק ס"ל דאשר נטע הוא ריבוי ומרבה ג"כ מבריך וראב"י ס"ל דאשר נטע לאו ריבוי כמו דס"ל בכל הברייתא וא"כ ממ"נ מותר הברכה אפילי בארץ ישראל שהרי בערלה כתיב ונטעתם א"כ בעינן דוקא נטיעה ממש ולא מבריך דאפילו אי קי"ל כת"ק כמו שפסק הרמב"ם דוקא הכא דכתיב אשר י"ל לרבות משא"כ בערלה ע"ש דבריו תמוהים דמשמע דס"ל דאע"ג

פרי הַלְכוֹת עֲרֵלָה וּרְכֵבֵי קָמָץ צִיּוֹן קָמָץ

דאָעײַג דרבינו פסק כת״ק היינו לענין לחזור ממלחמה ולא לענין ערלה ואנחנו רואין
ההיפך שרבינו כתב כאן דגם מברין ומרכיב חייבין בערלה וארובה זיל לאירך גיסא
הא דאמרינן בסוטה (מג׳): כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן הא מני רבי אליעזר בן
יעקב היא לא אמר רבי אליעזר בן יעקב התם כרם כמשמעו הכא נמי נטע כמשמעו
נטע אין מברין ומרכיב לא עכ״ל ופרש״י הא מני פרט למברין ומרכיב לאו סתמא
היא אלא סיומא דמילתא דראב״י היא ואפילו הרכבת היתר לא הדר עלה עכ״ל. ותקשה
אם ראב״י מסברא נפקא ליה דאין במברין ומרכיב בכלל נטע א״כ האיך מוקי רב
דימי להא דתניא לא חיללו ולא חיללו פרט למברין ומרכיב קרא דלא חיללו ל״ל
למעטינהו אלא ודאי דלרב דימי הא דאמר ראב״י כרם כמשמעו לאו מסברא דנפשיה
אלא מפני דילפינן מלא חיללו למעט מברין ומרכיב א״כ ע״כ נטע כמשמעו נטע אין
מברין ומרכיב לא ומוזה הוכיח ראב״י דה״ה כרם נמי כמשמעו א״כ הא דרד״ש ראב״י
כרם כמשמעו והמיעוט מלא חיללו פרט למברין ומרכיב הכל מילתא דראב״י הוא
ולפי״ז בערלה דליכא מיעוט א״כ ונטעתם לא כמשמעו ואפילו מברין ומרכיב ומאין
יש לו היתר מרווח. אך לפי״ז תקשה להרמב״ן כמו שהקשה הטורי אבן ברה״ה דהר״ן
מביא בשם הרמב״ן דאנו אין נוהגין ערלה בהברכה והרכבה משום דאמרינן בפ״ח
דסוטה גבי הא דאמרינן לא חיללו פרט למברין ומרכיב כלומר שאינו חוזר מעורכי
המלחמה ואמרינן התם לאו מי אראב״י כרם כמשמעו ה״נ נטע כמשמעו נטע אין ומברין
ומרכיב לא הילכך נמי ונטעתם כמשמעו אבל לא מברין ומרכיב. דילמא נטע שאני
דכתיב ולא חיללו משא״כ ונטעתם דכתיב גבי ערלה דלא כתיב מיעוט איכא למימר
דוּנטעתם לאו דוקא אלא ה״ה מברין ומרכיב. והאיך מוקי רב דימי להא דתני לא
חיללו ולא חיללו פרט למברין ומרכיב קרא דלא חיללו ל״ל למעטינהו הא גבי ערלה
דליכא קרא למעטינהו אפ״ה מעטס להו מסברא דאינן בכלל נטע. איכא למימר דהא
דדר״ש ראב״י כרם כמשמעו מצד הסברא הוא או מצד דרשא דקרא תליא בשתי
אוקומות שבגמרא לתרין שלא תיקשי ממתניתין דאחד הגוטע ואחד המברין כו׳ על
הברייתא דולא חיללו פרט למברין ולמרכיב לרב חסדא דמתוך לא קשיא כאן בהרכבת
איסור כאן בהרכבת היתר א״כ הא דאמר ראב״י כרם כמשמעו מצד הסברא הוא ולא
בעי קרא דולא חיללו פרט למברין ומרכיב משום דלדידיה כמו דכרם כמשמעו מצד
הסברא ה״ה נטע כמשמעו מצד הסברא נטע ולא מברין ומרכיב והדרשא דולא חיללו
פרט למברין ולמרכיב אתא לת״ק וכי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן הא מני ראב״י
וסיפא דמילתא ראב״י היא לדידיה הא דאמר ראב״י כרם כמשמעו לאו מצד הסברא
אלא מצד כיון דמעטינן מולא חיללו פרט למברין ומרכיב ונטע דוקא ה״ה כרם
כמשמעו ודוקא כרם ולא מיניס אחרים לפי״ז מ״ש הרמב״ן להוכיח מראב״י לענין
ערלה דהא דכתיב ונטעתם כמשמעו היינו אליבא דרב חסדא דס״ל דברייתא דולא
חיללו לאו ראב״י הוא א״כ הא דאמר ראב״י כרם כמשמעו מצד הסברא הוא וה״ה
דנטע כמשמעו מצד הסברא הוא ואפילו בלאו ולא חיללו אמרינן נטע אין מברין
ומרכיב לא ולפי״ז שפיר הוכיח הרמב״ן לענין ערלה דכתיב ונטעתם דנטע דוקא ולא
מברין ומרכיב וע״ז סומכין בח״ל להקל במברין ומרכיב משום הדלכה בח״ל

כמקיל בארץ.

וראייתא להרמב״ן בחידושיו לר״ה (שם) שהוכיח דאין ערלה נהגת בהרכבה והברכה
מפ׳ משוך מלחמה מהא דכי אתא רב דימי אר״י בסגנון אחר לא מנטעתם
דכתיב

דכתיב גבי ערלה אלא מדס"ל לראב"י לענין חוזר עליה מעורכי המלחמה דנטע אין מרכיב ומבריק לא אלמא לר' אליעזר בן יעקב לית ליה דנהגא ערלה בהברכה ובהרכבה כלל מדאינו חוזר עליה מעורכי המלחמה וליכא למימר דערלה ורבעי נוהגין בהן אלא שאינו חוזר עליהן דומיא דארבע אילנות לת"ק דערלה ורבעי נוהגין בהן ואינו חוזר עליהן מעורכי המלחמה חדא דהתם לא חשיבי והוי כולהו כבית שער לבית שאינו חוזר עליו אבל הכא אי הברכה והרכבה כנטיעה לענין ערלה ורבעי למה לא יחזור עליהן כיון דאיכא בהו כרם חשוב, עכ"ל הרי הוכחתו מכי אתא רב דימי אמר ר"י לא הזכיר מנטעתם דכתיב גבי ערלה והיינו משום כיון דדרשא דולא חללו דרש ראב"י הא דנטע כמשמעו לאו מסברא הוא ומ"ש הר"ן בשם הרמב"ן הוכחתו מנטעתם דכתיב גבי ערלה הביא (שם) הרמב"ן ג"כ אבל לא הזכיר מכי אתא רב דימי כו' הילכך שפיר איכא למימר דכתב אליבא דאוקימתא דר"ח, אולם בהרא"ש הלכות ערלה ובפ"ק דקידושין סי' ס"ב מוכיח מכי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן ומנטעתם דכתיב גבי ערלה ע"ש, והקרוב נתנאל על הרא"ש בפ"ק דקידושין כתב ותמהני על ריהטא דשמעתיה דהתם א"כ אמאי ממעט בברייתא מבריק ומרכיב מדכתיב ולא חללו ולא כתיב ולא חילל תיפוק ליה מדכתיב נטע נטע אין מבריק ומרכיב לא ונראה דהתלמודא סבירא דראב"י דדריש כרמו למעט שאר אילנות מדכתיב ולא חיללו פרט למבריק ומרכיב א"כ נטע דוקא ה"ה כרמו דוקא והא דקאמר לאו אמר ר"א כרם כמשמעו ה"נ נטע כמשמעו כלומר מדקאמר כרם כמשמעו עדיפא לומר דר"א דריש ולא חללו ונטע כמשמעו ומה למד ר"א דצריך כמשמעו ע"ש, דבריו מתאימים לדברי מ"ש לעיל, אך מלשון הגמרא משמע דמוכיחין מכרם לנטע ולא מנטע לכרם ועוד אכתי תיקשי מגלן למילף היתר הברכה והרכבה לענין ערלה דהא ל"א נטע כמשמעו אלא משום דכתיב ולא חללו, ועיין בהתורה והמצוה על הספרא בפ' קדושים סי' נ"ט מ"ש בזה ולענ"ד נראה לתרץ דמולא חללו ילפינן דונטעתם דכתיב גבי ערלה פרט למבריק ומרכיב דלכאורה צריכין להבין הא דאמר ר' יוחנן לאו מי אמר ראב"י התם כרם כמשמעו ה"נ נטע כמשמעו נוטע אין מבריק ומרכיב מאי ראייה מכרם להוציא שאר אילנות ומנטע להוציא מבריק ומרכיב דבשלמא כרם משמע גפנים ולא שאר אילנות אבל לומר דנטע משמע דלא הבריק ולא הרכיב מגלן אלא נראה דמדדריש ראב"י כרם כמשמעו ממילא מוכח דולא חללו למעט מבריק ומרכיב דאם לא סבר כרם כמשמעו ה"א אפשר לדרוש דולא חללו למעט שאר אילנות דלאו בר חילול נינהו כמ"ד בברכות (ל"ה) כרם רבעי דוקא ולא שאר אילנות אבל השתא דדריש ראב"י כרם כמשמעו הרי שארי אילנות ידעינן למעט מכרם ע"כ ולא חללו אתא למעט מבריק ומרכיב דלא בר חילול נינהו אפילו בכרם וטעמא מאי דמבריק ומרכיב אפילו בכרם פטורין ע"כ משום דנטע סתם כמשמעו ולא מבריק ומרכיב דלאו נטיעה היא וכיון דכתיב בערלה ונטעתם כמשמעו משמע נטיעה ולא מבריק ומרכיב וכיון שאין ערלה אין רבעי דכל שפטור מערלה פטור מרבעי כדאיתא בירושלמי ושפיר מוכח מולא חיללו דליכא ערלה במבריק ומרכיב לראב"י, ולדעת הכופ"ס ס"ל רבינו דדין חזרה מעורכי המלחמה לא תלי כלל בדין ערלה שכתב בפנ"ד: והר"ם הלכות מלכים פ"ז ה"ו כתב אחד הנוטע ואחד המבריק והמרכיב הרכבה שאינה חייבת בערלה שחוזר א"כ על כרחיה כו' ודברי אליעזר בן יעקב (סוטה מג:) וההיא דספרא (פ' קדושים) והוא שלא נפסק לגמרי והר"ם הוא שפסק כרבנן דרבי אליעזר בן יעקב לענין שחוזר מעורכי המלחמה ואע"ג דאינה חייבת בערלה

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון קיא

בערלה ע"ש אך הגירסא בדברי רבינו (שם) שלפנינו כתוב הרכבה שהיא חייבת בערלה ע"ש משמע שתלי זב"ו.

ומ"ש הבינת אדם דר' יוחנן דאמר מני ראב"י היא מגיה הברייתא ולא גריס דברייתא חילל חיללו פרט כו' ע"ש, דוחק גדול הוא ועל סמך כל המקיל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכיון שראב"י סובר שמברין ומרכיב פטור מערלה הקילו לשתות יין ולאכול ענבים ושאר מיני פירות אפילו מגנים שישראל עובדים אותם ומבריכין אותם בכל שנה ושנה משום דמברין ומרכיב אינו חייב בערלה אלא בארץ אבל לא בח"ל, והמחבר בש"ע י"ד סי' רצ"ד סעיף י"ז כתב: ויש למצוא היתר גם לבני ארץ ישראל ביין של כרמי העובדי כוכבים משום דדובא דגפנים לאו ערלה נינהו ואפילו בכרמים שידוע ודאי שיש בהם ערלה יש להתירם משום דקודם שיעברו עליהם שני ערלה אינם עושים פירות ואם עושים הם דקים וקלושים שאינם ראויים לעשות בהן יין עכ"ל ועיין לעיל הלכה י' שכתבתי דמ"ש הטעם דדובא דגפנים לאו ערלה כו' רובא לאו דוקא למ"ד דהא דערלה של עכ"ס אסור אפילו בא"י אינו אלא דרבנן ע"ש, ולפימ"ש לעיל דזה תליא אם יש קנין או אין קנין והא לרבינו דס"ל דבעודו ביזו יש קנין אינו אלא מדרבנן ומ"ש ויש למצוא היתר ביין של כרמי העכ"ס משום דבימיו לא היה עוד כרמים של ישראל וה"ה של כרמי ישראל יש היתר לפי הטעמים הנ"ל דהא משמע דס"ל דבא"י אפילו של נכרי אסור מה"ת שכתב הב"י (שם) על הדריס בא"י היאך יהיו מותרים לאכול ענבים ולשתות יין שהרי ספק ערלה בא"י אסור ומברין ומרכיב אסור כרבנן דפליגי אראב"י וערלה אף בשל נכרים אסורה ע"ש וכיון שמתיר להדריס בא"י לאכול ענבים ולשתות יין מכרמי עכ"ס ה"ה של כרמי ישראל והרדב"ז סי' תקפ"ט כתב על ענין ספק ערלה בא"י שאסור מ"מ לא נמנע מלאכול את פירותיה כשישב בירושלים וכן עשו זקני הדור ההוא וזכר כלם לברכה ומסיק: כללא דמלתא היכא דלא איתחזק איסורא לא תיבעי לך והיכא דאתחזק איסורא לא תקנה מן הכרם שנתחזק בו האיסור אלא מהנמכר בשוק ואין כאן בית מיחוש ולא תהדרה אחר מנהגן של ישראל כי תודה היא ע"ש, וכתב הכפ"פ בפנ"ד מי שהברין נטיעה בין נטיעות ישנות והפסיקן מן האב יחוש לעצמו ויציינה שלא תתערב בנטיעות של היתר ואם לא ציין הו"ל בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן פ' הנזקין (נד): דתנן נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם שנתערבו בנטיעות אחרות הרי זה לא ילקט ואם לקט יעלו באחד ומאתים ובלבד שלא יתכוין ללקוט רבי יוסי אומר אף המתכוין ללקוט יעלו באחד ומאתים וק"ל כותיה, משום דאמוראי מפרשי טעמיה ע"ש וכ"כ הב"י בב"ה ע"ש, וכן פסק רבינו בפ"ד מהמ"א ע"ש.

הלכה כג.

אילן היוצא מן הגזע פטור מן הערלה. מן השרשים חייב. וי"א דגם מן השרשים פטור מן הערלה וי"א דבין מן הגזע ובין מן השרשים חייב בערלה. ילדה פחותה מטפת חייבת בערלה כל שנותיה מפני שנראית כנשיעה בת שנתה, במה דברים אמורים כנשיעה אחת או שתיים כנגד שתיים ואחת יוצא זנב, אבל אם היה הכרם כולו פחות מטפת הרי זה יש לו קול ומונין כדרך שמונין לשאר האילנות ולי"א בחיל אין ערלה אלא בכרם של שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב אפילו בערלה גמורה.

פרי ציון

כג) אילן היוצא כו' איתא בתוספתא פ"א דערלה שלפנינו: אילן העולה בין מן הגזע ובין מן השרשין חייב כו' אבל גידסת רבינו נראה דכך הוא: אילן היוצא מן הגזע פטור מן השרשים חייב כו' אלא גידסת רבינו חייב ומן השרשים פטור עכ"ל ופסק רבינו כת"ק ולפי הגירסא דאיתא בגמרא רב"מ (ק"ט): ותניא נמי גבי ערלה כי האי גוונא אילן היוצא מן הגזע ומן השרשין חייב בערלה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר מן הגזע פטור מן השרשין חייב עכ"ל לפי גירסא זו פסק רבינו כר' יהודה משום דבכה"ג פליגי התם גמי ד"מ ור"י לענין לוקח אילן אחד בתוך של חבירו דקי"ל דלא קנה קרקע לכ"ע ואילן קטן חדש היוצא מן השרשין לית דינא ולית דיינא דקרקע גמורה ושל בעל הקרקע וה"ה לענין ערלה חייב בערלה ולא שייך להאילן הזקן והיוצא מן הגזע ד"מ סבר של בעל הקרקע משום דסבר שרי נופו בתר עיקרו וה"ה לענין ערלה חייב בערלה דאילן הוא לעצמו דגזע הסמוך לקרקע בתוך שלשה כקרקע הוא ור' יהודה אומר דהיוצא מן הגזע של בעל האילן רשייך להאילן הזקן ולא אילן אחר הילכך ה"ה לענין ערלה פטור וכיון שרבינו פסק לענין לוקח אילן אחד בפכ"ד מה' מכירה כר"י כמו דקי"ל בכל מקום ד"מ ור"י הלכה כר"י הילכך פסק גם כאן לענין ערלה כר' יהודה ומה שפסק רבינו בפ"ד מה' שכנים הנ"ל כר"מ דשרינו נופו בתר עיקרו עיין מ"ש הלחם משנה שם בזה. ובגמרא רב"ב (פב) איתא היכי דמי מן הגזע והיכי דמי מן השרשין אר"י כל שרואה פני חמה (היינו כל האילן חוץ מן הקרקע) זהו מן הגזע ושאינו רואה פני חמה (היינו מתחת לקרקע) זה מן השרשין עכ"ל. ועיין בג"ב מהדר"ת חיו"ד סי' קפ"ה מ"ש לבאר כוונת הכ"מ בענין זה, ובאו"ז הלכות ערלה סי' שכ"ו איתא: תניא בתוספתא אילן העולה בין מן הגזע בין מן השרשים פטור פי' פטור מן הערלה פי' בערוך כל גוף האילן מן הארץ ולמעלה נראה לעין חמה וזרחת עליו זהו גזע וכל שטמון בארץ ואין חמה וזרחת עליו זהו שורש ומיירי באילן זקן שעברו עליו שלש שני ערלה אבל אילן העולה מן הגזע ומן השרשים של אילן שלא עברו עליו שלש שני ערלה חייב בערלה עכ"ל משמע דלהא"ז היה גירסא אחרת בתוספתא וס"ל דלכ"ע אין חילוק בין

בין מן הגזע למן השרשים והברייתא שהביאה הגמ' דב"מ ברייתא אחרת היא ופוסק כהתוספתא, והיראים סי' ע"ה כתב: ותניא בתוספתא אילן העולה מן הגזע מן השרשים חייב בערלה עכ"ל משמע דהגירסא של היראים כגירסת התוספתא שלפנינו ופסק כת"ק דמן הגזע ומן השרשים חייב בערלה, א"כ שלש מחלוקת בדבר לרבינו היוצא מן הגזע פטור מן הערלה ומן השרשים חייב, לדעת היראים בין מן הגזע ובין מן השרשים חייב בערלה ולהא"ו בין מן הגזע ובין מן השרשים פטור מן הערלה.

ילדה פחותה כו' איתא בסוטה (מג): אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנתייה רמתחויא

ככת שתא והני מילי שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב אבל כוליה כרם קלא אית ליה עכ"ל, וראיתי להחתם סופר בחיד' סי' רפ"ה שעמד על המחקר לשון חייב בערלה דתנן בכולי מתנייתא מה לשון חייב ודוחק לומר משום שמצוה לשורפו דאתי' מכלאים שייך לשון חייב זה נראה דחוק ולא מצאתי בש"ס שמחויב אדם לשרוף ערלה ורמב"ם נמי לא מיייתי ליה במקומו והיותר נראה משום דבכלל דיני ערלה הוא רבעי שצריך פדיון שייך לשון חייב וא"כ תינה בכל הני מתנייתא דמס' ערלה אבל בהך דילדה פחותה מטפח דחייבת בערלה כל שנתייה ולית בת רבעי קשה לי שפיר איך שייך לשון חייב תו קשיא לי כיון דאסורה בהנאה כל שנתייה מאי טעמא לא חשו לתקלה וחייבוהו לעקר כמו שכתבו התוס' בע"ז (יג), ד"ה ואם הקדיש טעמא דאין מקדישין בזמן הזה משום דלא ליתי לידי תקלה ע"ש, הא דלא חשו לתקלה איכא למימר דילדה פחותה מטפח לא יותר גרוע מנטיעות גבוהים ורמיס בשנות הערלה דלא חיישינן משום תקלה ולא הצדיכו לעקרם אלא ודאי דכיון דחייבין לאבד את הפירות ממילא לא יבא לידי תקלה וה"ה בילדה פחותה מטפח כיון דמוהידין לכולת פירותיהן ממילא לא יבוא לידי תקלה וע"ז אמרו חייבת בערלה כלומר לאבד פירותיה ולא דמי למקדיש ומחרים דא"א להציל מתקלה בלי לבערם מן העולם, ומה שדקדק על לשון חייב דתנינהו בערלה הדבר פשוט דחייב במלקות אם אוכלן כמ"ש רבינו בספר המצות מל"ת קצ"ב: הזהירנו מאכול ערלה והוא אמרו יתעלה יהיו לכם ערלים לא יאכל ומי שאוכל ממנו כזית לוקח עכ"ל, וילדה פחותה מטפח אע"ג שאינו אלא מדרבנן איכא מיהו חיוב מכת מרדות, ועל רש"י בסוטה (שם) ד"ה קלא אית ליה כתב: להכי נקט שתיים כו' דסבר לה כמאן דאמר במסכת ברכות (לה), כרם רבעי תנן שאין ערלה נוהגת בנטיעה אחת אלא בכרם שלם עכ"ל, תמה הגאון רע"א זצ"ל וכתב לחתנו הגאון החתם סופר זצ"ל והביאו בתשובה (שם) דהא בערלה ליכא פלוגתא דנוהג בכל המינים ולא פליגי אלא ברבעי, ע"ז ענה לו חתנו הגאון הח"ס לתרץ דברי רש"י עפ"י מה שמפרש האי חייב בערלה כל שנתייה ר"ל חיוב בפדיון כרבעי בכל שנה ושנה וגם חייב לציץ השדה בקווצת אדמה כרבעי בכל שנתייה ומצינו רבעי בלשון ערלה בקידושין (לח), ע"ש.

ונראה דפשטות משמעות כוונת רש"י ה"פ אמנם במסכת ברכות ברבעי קא מיירי וכיון דכרם רבעי תנן ולא גפן רבעי משמע דאין רבעי נוהג אלא בכרם שלם דהיינו שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב ולא בגפן א' וס"ל לרש"י טעמא משום דגם ערלה אינו נוהג בנטיעה אחת וראי' מכאן שאמר ילדה פחותה מטפח כו' והנימילי שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב משמע דפחותה מזה אינו חייב בערלה והא כל שאינו חייב בערלה אינו נוהג ברבעי וממילא מוכח דאין ערלה נוהגת בנטיעה אחת

קיד פרי הלכות ערלה ורבעי ציון

וכך הבין הבעל המאור בכיצד מברכין שכתב וז"ל: ואין רבעי נהוג בכל נטיעה
 אלא בכרם בלבד שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב אבל ערלה נהוגת בכל נטיעה
 ולא כן כתב ה"ר שלמה במסכת סוטה עכ"ל. הרי מדבריו משמע דס"ל לרש"י דגם
 ערלה אינו נהוגת בנטיעה אחת וראיתי להרמב"ן בר"ה (י): שכתב: וההיא דאיתמר
 בפרק משוח מלחמה לענין ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותרה וה"מ שתיים
 כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב אבל כוליה כרם קלא אית לה לומר שאף בכרם קטן
 של שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב גזרו דלית ליה קלא וכ"ש. בגפן יחידית אבל
 בכרם גדול בלבד התיירו משום קול וכן הענין נראה שלזה לדברי רש"י ז"ל גפן יחידית
 אין בה ערלה וכרם שלם קלא אית ליה אין גזרתם אלא בשתיים כנגד שתיים ואחת
 יוצאה זנב פחותין מטפח מילתא דלא שכיחא ולא גזרינן בהן עכ"ל. מדבריו משמע
 דעד כאן לא כתב רש"י דיש חילוק בין נטיעה אחת לכרם של שתיים כנגד שתיים
 ואחת יוצאה זנב אלא דוקא בילדה פחות מטפח דאינה אלא מדרבנן משום מראית עין
 אבל בערלה גמורה שאסור מה"ת אין חילוק בין נטיעה א' לכרם שלם, בכל גוונא
 אסור משום ערלה ורק לענין רבעי יש חילוק בין גפן יחידית לכרם שלם דכרם רבעי
 תנן דמשמע כרם דהיינו שתיים כנגד שתיים וא' יוצא זנב ולא גפן יחידית צריכה
 פדיון ובר"א לענין רבעי אבל בערלה אין חילוק, וטעמא איכא למימר דכיון דאמר
 ר"י אליבא דראב"י דכרם כמשמעו ונטע כמשמעו והא למ"ד כרם דבעי ילפינן גז"ש
 נאמר כאן להוסיף לכם תבואתי ונאמר להלן ותבואת הכרם מה להלן כרם אף כאן
 כרם כמאן דכתיב גבי רבעי כרם דמי וסתם כרם כמשמעו שתיים כנגד שתיים ואחת
 יוצאה זנב הילכך אינו חייב בפדיון רבעי בגפן יחידית משא"כ לענין ערלה דונטעתם
 כתיב ונטע כמשמעו אפילו יחידית נקרא נטע והילכך ס"ל הרמב"ן דלא חילק רש"י בין
 כרם לגפן יחידית כמו שמוכה מהסוגיא שאמרה והני מילי כו' אלא לענין ילדה פחותה
 מטפח דאינו אסור משום ערלה אלא מדרבנן אבל בערלה גמורה אין חילוק דהא
 המאמר דילדה פחותה מטפח ר' יוחנן בשם ראב"י הוא והא הוא אמר דראב"י ס"ל
 כרם כמשמעו ונטע כמשמעו חילכך ע"כ ברבעי יש חילוק משום דס"ל כרם כמשמעו
 משא"כ בערלה כיון דנטע כמשמעו אפילו נטע יחידית משמע, ובתוס' שאנץ בסוטה
 (שם) כתב בהדיא דגם בערלה גמורה יש חילוק בין גפן יחידית לכרם שלם וז"ל: וה"מ
 שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב ולהכי נקט שתיים כנגד שתיים רס"ל כמ"ד בברכות
 כרם רבעי שאין ערלה נהוגת בנטיעה אחת אלא בכרם שלם עכ"ל ואע"ג דלא אמרינן
 הכי אלא למ"ד כרם רבעי ולא קי"ל הכי איכא למימר דג"מ לערלה בח"ל דכל המקיל
 בארץ הלכה כמותו בח"ל, אך רבינו כתב בהדיא ההפך ואפילו בילדה פחות מטפח אין
 חילוק בין נטיעה אחת לשתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב ולעולם חוששין משום
 ערלה משום מראית עין כ"ז שלא היה כל הכרם כולו פחות מטפח, ואפילו רובו לא
 מהני ולא אמרינן כאן רובו ככולו כמו שמדייק הרדב"ז מלשון רבינו בפ"י ממע"ש
 ה"ט ע"ש.

הלכה כד.

נוטעין ייחור של ערלה ואין נוטעין אנוז של ערלה מפני שהוא פרי ופירות ערלה אסורין בהנאה. ואם עבר ונטע אנוז של ערלה הרי הצומח מותר כשאר האילנות.

פרי ציון

כד) נוטעין כו' איתא במשנה ט' פ"א דערלה: רבי יוסי אומר נוטעין ייחור של ערלה ואין נוטעין אנוז של ערלה מפני שהוא פרי עכ"ל. וכתב רבינו בפירושו: מותר לחתוך ענף מאילן הערלה ולנוטעו והוא הנקרא ייחור לפי שאינו אסור בהנאה אלא הפרי לא העץ עכ"ל. כלומר דהנטיעה גופה הנאה היא שעושה מן הייחור אילן ויאכל ממנו פירות ולכל הפחות יהנה בעצים. וכתבו התוס' בע"ז (מח'): ד"ה נוטעין כו' וקמ"ל דלא גזרינן ייחור אטו אנוז דבייחור לא שייך ביה ערלה עכ"ל. ומהריבמ"צ כתב טעם לחלק בין ייחור לאנוז דהא דנוטעין ייחור של ערלה מפני שמכל מקום לסוף ג' שנים ניתור היא וכשנוטע השתא סוף סוף ער ג' שנים ערלה הוי ופעמים מוסיף על איסורו כגון דשקל ייחור של בר שתי שנים ואילו שבקיה הוה משתרי בתר שתא השתא דנטעיה לא משתרי עד שישלים ג' שנים ואין נוטעין אנוז של ערלה מפני שהוא פרי והפרי של ערלה אסור לעולם ועתה שנוטעו לסוף ג' שנים אתי לידי היתר ע"ש משמע רס"ל דגם העץ עצמו אסור בהנאה אלא שיש היתר לאיסורו אחר ג' שנים והפרי אסור לעולם ואין היתר לאיסורו. והכל בו בה' ערלה נמי כתב: ואפילו העצים אסורים בתנאה ע"ש ועיין לעיל הלכה ו' מ"ש בזה. ולפי"ז תיקשי מהא דאיתא בכתובות (פ.) אמר ר"י אכלה ערלה כו' הרי זה חזקה עכ"ל. ומקשים הראשונים מהא דאמר ר"י בחזקת הבתים (לו.) אכלה ערלה כו' אינה חזקה ומתמצים דהא דאמר אינה חזקה מיירי כשאכל פירות שהן אסורים ולכך לא הויא חזקה שלא אכל כדרך האוכלים והא דאמר הרי זה חזקה מיירי כשאכל זמורות דאין בהם משום איסור ערלה. ואם נימא כמהריבמ"צ דגם עצי ערלה אסורין למה הרי זה חזקה והר"ת גורס גם בב"ב (שם) דאכלה ערלה ה"ז חזקה ומפרש כגון זמורות שאין ערלה נוהגת בעצים דלא אסרה תורה אלא הפרי והטפל לפני וכדאמרינן את פריי לרבות את הטפל לפניו וזו היא ששינו תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם ולא אמר בקשין של ערלה וה"ה עצים וכן כתבו התוס' בע"ז (מח'): ד"ה נוטעין ע"ש. והא אפי' עלין ולולבין ומי הגפנים מותרין משום ערלה עיין לעיל הלכה ו'. והא דאיתא בקידושין (לח.): ומה חדש שאין איסורו איסור עולם ואין איסורו איסור הנאה ויש היתר לאיסורו נוהג בין בארץ בין בח"ל כו' והוא הדין לערלה בשתים וכתבו התוס' בד"ה וה"ה לערלה בשתים וז"ל: פי' בקונטרס אע"ג דאין איסורו איסור עולם דמותר בשנה רביעית מיהו איסורו איסור הנאה ואין לו היתר תוך ימי איסורו והקשה ר"ת הרי הפרי שגדל בשני ערלה אסור לעולם ואין לו היתר ופי' ר"ת דערלה זו בשנה רביעית קאמר ריש היתר לאיסורו ע"ש אן לומר ררש"י ור"ת פליגי בזה אם עצי ערלה אסורין או מותרין ורש"י ס"ל דגם העצים אסורין הילכך שייך לומר דעצים האסורין בכל השלש שנים משום ערלה יש להם היתר דאחר שלש שנים יש להם היתר והר"ת

ס"ל דעצי ערלה לעולם מותרין והפירות ערלה לעולם אסורין ולא שייך לומר בערלה דיש להם היתר אלא בשנה הרביעית דהא ברש"י פסחים (כו:) ר"ה בקליפי ערלה מבוואר דס"ל דעצי ערלה מותר ע"ש. וב"ק (קא.) ד"ה דקליפי ערלה כתב בהדיא דעצי ערלה מותר דאין ערלה אלא בפירות ע"ש, אלא מ"ש דערלה אין איסורו איסור עולם כוונתו על האילן לפירותיו דאינם אסורים מה שיצאים ממנו אלא עד שלש שנים אבל אחר שלש שנים פירותיו מהשנה הרביעית מותרין בפדיון ומשנה הרביעית והלאה מותרין לגמרי והא דאין נוטעין אגוז של ערלה לכתחלה משום דאע"ג בדיעבד מותר משום וזו"ג אבל לכתחלה אסור אפילו בזו"ג כמ"ש הש"ך ביד סי' רצ"ד ס"ק כ"ג ע"ש, ועיין בתוס' בר"ן פרק כל שעה ובפרק כל הצלמים, אך לפי"ז תיקשי הא דאיתא בע"ז (מח:) : למימרא דרבי יוסי סבר זה וזה גודם אסור כו' דילמא סבר ר"י דזו"ג מותר והא דאמר ר' יוסי אף לא ירקות בימות הגשמים היינו משום דזו"ג אפילו למ"ד מותר אסור לכתחילה אח"כ ראיתי להרמב"ן ולהתורת חיים בע"ז (שם) עמדו בזה ומסקו דודאי משום וזו"ג מותר אפילו לכתחלה וגבי אגוז של ערלה שאני כיון דהאיסור בעין אסור לכתחלה משום מבטל איסור לכתחלה ע"ש והש"ך ביד סי' קמ"ב ס"ק כ"ה כתב דלעולם, וזו"ג אסור לכתחלה וגבי ירקות שאני דהנאה דממילא אתי מותר אפילו לכתחלה ול"ד למבטל איסור לכתחלה ע"ש וכ"כ הבי"י (שם) בשם הר"ן ע"ש, והרמב"ן מחלק דאגוז נטיעה מעשה ביד ראוי לגזור עליו אבל ירקות הנאה דממילא הוא ולא על דעת כן נטעו ובאיסור נטיעת אגוז דאסור לכתחלה כ"ע מורים בזה דאל"כ למ"ד דמותר אפילו לכתחלה אמאי ערלה בשריפה ינטעו אותם כמ"ש החוס' שם ע"ש.

ואם עבר כו' איתא בע"ז (שם) ואמר רב יהודה אמר רב מודה רבי יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר ותניא נמי הכי מודה רבי יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר עכ"ל. ופליגי רש"י ותוס' בטעמא דנטע האגוז מותר משום שאם נטע האגוז של ערלה וגדל האילן וטוען פירות הו"ל הנך פירות בגרמא דאגוז דאיסור וקרקע דהיתר ותוס' ס"ל דבנטע אגוז של ערלה סובר ר' יוסי דאפילו דיעבד אסורים ולא נקרא זו"ג אלא כששניהם מענין אחד כמו הרכבת איסור באילן היתר ששניהם אילן וכמו זבל נבייה וקרקע דלעיל אבל אגוז וקרקע שני ענינים הם ע"ש, ורבינו ס"ל כדעת רש"י דבכה"ג נמי הו"ל זו"ג ומותר בדיעבד הפירות הצומח כשאר האילנות, ויש להעיר מה שראיתי להבית אפרים חלק א"ח סי' נ"ו שכתב דטעמא דמ"ד זה וזה גורם מותר דאע"ג דיל"מ מאי חזית דאזלת בתר גורם היתר זיל בתר גורם איסור לחומרא מ"מ כיון דאם לא ניתנה תורה ונתחדשה הלכה לאסור דבר זה היה מותר הכל ולכן אף שע"י ציווי התורה נאסר הרבך ההוא והאיסור הוא גורם לדבר זה שיבא בעולם מ"מ ההיתר יש לו דין דומה בזה למיזל בתרי' כיון שהמציאות דבר זה גם ההיתר גרם לו שיבא ואין לנו לחדש בו איסור מחמת גורם האיסור שיש בו ואנו חושבים עיקר יותר לגורם היתר אף אם שקולים הם ע"ש, ואם נימא כדעת רש"י אפשר לתרץ דבכל שני גורמים א' של איסור וא' של היתר מצטרף גודם שלישי להגורם ההיתר שבכל יצירה משני גורמים השני גורמים זקוקים למעשה האדם דבלי מעשה האדם שמוזוגם לא היו יכולים השני גורמים לעשות כלום שמצטרף לגורם ההיתר והכח העקרי שהוא כח השגחה בורא הטבע בודאי מצטרף לגורם ההיתר ואע"ג דלאו מענין אחד ניהו מצטרפים הילכך תמיד הו"ל רוב היתר ואע"ג דלפי"ז תמיד היה

יהיה שני גורמים אפילו היכא דליכא אלא גורם האיסור ומצטרף גורם הארס והטבע, הארס והטבע אינו אלא גורם אחר והשני גורם האיסור א"כ אין אלא שני גורמים ובשני גורמים לבד הו"ל שקולים ובעינן להחמיר, וזה דוקא לדעת רש"י וכן דעת הרא"ש בהלכות ערלה כרעת רש"י בלשון ראשון שכתב בע"ז (שם) בר"ה שאם נטע האגוז של ערלה מותר אלמא כי גרל האילן וטוען פירות הוו להו הנך פירות בגרמא ראגוז דאיסור וקרקע דהיתר וקתני מותר: והבריך והרכיב, או הבריך או הרכיב יחור של ערלה באילן זקן מותרים פירותיהן מיד אע"פ שלא מלאו להן שני ערלה דזו"ג גורם מותר וה"ג אמרינן בעלמא ילר"ה שסיבכה בזקנה בטלה לישון אחר אם נטע האגוז של ערלה שהוא איסור הנאה ולכשיגרל ונעשה נטיעה הבריכה והרכיבה באילן דהיתר מותר דאותן פירות שטוען אחר זמן באין נמי ע"י האילן של היתר וקשיא לי בלא הבריך ובלא הרכיב נמי איכא זו"ג אגוז דאיסור וקרקע דהיתר עכ"ל. ומשמע דרבינו מפרש שנטע והבריך כלשון ראשון שברש"י והילכך לא אמר כאן רבינו אלא נטע אגוז ולא נטע והבריך כו' דמפרש והבריך לא קאי על נטע אגוז אלא מילתא באפי' נפשיה שהבריך או הרכיב יחור של ערלה באילן זקן ורין הברכה כבר כתב לעיל, וכ"כ התוס' ע"ש. אך לפי ראשון דרש"י אינו מובן למה אמר והבריך והרכיב מותר לישון ריעבד בשלמא ללשון שני דקאי והבריך והרכיב על אם נטע האגוז שהנטיעה גידולי איסור ואסורה ואח"כ הרכיב יחור ממנה באילן דהיתר רמותר מטעם זו"ג לכתחלה אסור משום מבטל איסור לכתחלה, אבל ללשון ראשון שברש"י רהוא ג"כ שיטת רבינו דמפרש והבריך והרכיב לא קאי על אם נטע האגוז אלא יחור של ערלה הרכיב באילן זקן למה אינו מותר גם לכתחלה אע"ג דההיתר שמותר הפירות מיד מטעם זו"ג הוא הא זו"ג כהך ליכא למיסר לכתחלה משום דהיחור עצמו אין בו איסור כלל ולא הו"ל כמבטל איסור לכתחלה והיכא דאין בו משום מבטל איסור לכתחלה גם זו"ג מותר לכתחלה כמ"ש לעיל בשם הת"ח והרמב"ן והריטב"א כתבו בע"ז (שם) רכי אמרינן דזו"ג אסור לכתחלה לר"ה כשהוא עושה מעשה בגורם דאיסורא אבל הכא שהוא זורע בהיתרא וקרקע ועדיין אין הגביה והצל בעולם וממילא הוא דאתי בתר הכי הא ודאי כריעבד דמי ולמ"ד זו"ג מותר בריעבד הכא מותר לכתחלה ועוד ע"ש, א"כ כ"ש דביחור של ערלה שאין בו שום איסור דמותר להרכיב לכתחלה, ועוד בשלמא הרכיב מותר מטעם זו"ג דניתר מיד רקודם שהרכיב היה אסור עד שלש שנים וכשהרכיב בזמן מותר מיד מטעם זו"ג משא"כ בשהבריך לא ניתר אלא לאחר שנות ערלה א"כ לא ניתוסף היתר כלל רהא גם קודם שהבריך לאחר שנות ערלה מותר, ואם נפסק מאביה מונין שנות הערלה משעה שנפסק ואם לא נפסק מונין לפי שנות הערלה של אביה, וכן תיקשי גם ללשון שני שברש"י בהברכה מה שייך זו"ג, וכן מקשה ג"כ הרמב"ן ע"ש, והברכה בוראי מותר לכתחלה כמו שאמר ר' יוסי נוטעין יחור של ערלה ואולי הכוונה והבריך והרכיב שהיה תרווייהו דהיינו שהבריך היחור וגם הרכיבו באילן זקן כלומר שלא נפסק מאביה ככה"ג הו"ל זו"ג וקמ"ל דאפילו לא נפסקה מאביה מותר מיד משום זו"ג אביה והזקן וכמ"ש רבינו לעיל דוקנה בילדה בלא נפסקה דמותר וכמ"ש רש"י בסוטה (מג:): ד"ה בטלה לגבי זקנה ועיין מ"ש לעיל הלכה י"ח וה"ה ילדה בזקנה ואפילו לא נפסקה מותר בריעבד אבל לכתחלה אסור דגזרינן הברכה והרכיבה אטו הברכה בלי הרכיבה.

ובירושלמי ספ"א דערלה על מתני' דאין נוטעין אגוז: אמר רבי יוחנן עבר ונטע מותר

מותר עבר והרכיב אסור עכ"ל ואם נטע מותר כ"ש הרכיב דמותר דהא
 דכיון דנטע האגוז מותר הרי זה כרעת רש"י ורבינו דגם בכה"ג הו"ל זו"ג כ"ש
 הרכיב דאפילו לרעת התוס' מותר מטעם זו"ג למה עבר והרכיב אסור וזה דוחק לומר
 רלאו יחזור מהנטיעה לכד הרכיב אלא הפרי עצמו הרכיב ומטעם שניכר ביותר האיסור
 מבנוטע שכלה האגוז ואח"כ צומח כמ"ש הפני משה ראין מרכיבין בפירות עצמן.
 והא ראמר עבר ונטע מותר משמע רמותר מיד וזה א"א דהא לכל הפחות אסורים
 עד אחרי שנות ערלה אלא מותר כלומר היחור מותר הילכך אחר שנות הערלה יהיו
 הפירות מותר דאם היחור אסור משום דגידולי איסור אסור גם לאחר שנות הערלה
 היו הפירות אסורין וכמ"ש הגר"א בביאורו דאיחור קאי ומה שאמר ר"י עבר והרכיב
 מפרש הגר"א דקאי על הכפניות ע"ש, והא דלשיטת התוס' נטע האגוז אפילו בריעבד
 אסור הפירות לעולם אע"ג דורעו כלה כתבו התוס' בע"ז (מט.) ד"ה שאם: וא"ת מ"ש
 גידולי אגוז של ערלה מגידולי טבל ומעשר שני שהן חולין ואפילו גידולי תרומה אלא
 שגדלו עליהן ב"ח דבר וי"ל דערלה שאסורה בהנאה יש לאסור הגידולין שגם זה
 הנאה היא אבל באיסור אכילה אין לאסור הגידולין שאינו אוכל האיסור עצמו עכ"ל
 סברת התוס' תליא אם איסור הנאת של כילוי בטבל אסור מה"ת או מדרבנן עיין
 מ"ש המ"ל בפ"ג דתרומות ועיין מ"ש בספרי עשר תעשר בהלכה רכ"ז ועיין במצפה
 איתן בע"ז (שם), והמש"ר בספ"א דערלה העיר על דברי התוס' מהסוגיא דנדרים
 (נט) דפריך שם מגידולי קונמות אגידולי תרומה מגידולי גידולין מאי קושיא הא קונמות
 איסור הנאה הוא ע"ש, לענ"ד נראה דלא קשה מירי דהא קונמות האיסור בא מחמת
 פיו ואינו אסור אלא כמה שאסר בפיו והתם פריך מהאומר קונם פירות האלו שאינו
 אוכל ושאינו טועם כיון שלא אמר סתם לא אסר עצמו אלא בגופם והלכך בדבר שזרעו
 כלה הגידולין מותרין ולא רמי לערלה שהאיסור בא מאיליו נאסר כל מיני הנאה אפילו
 מגידולין של הערלה אפילו בזרעו כלה כמו שאמר קונם פירות האלו עלי סתם שאסר
 עליו הנאה אפילו מגידולין בדבר שזרעו כלה יש מקשים על מ"ש התוס' לחלק בגידולי
 איסור בין ערלה דאסור בהנאה גם גידולין אסור דגם זה הנאה, משא"כ באיסור
 אכילה גידולין מותר מהא דאיתא בפ' הנודר דמבעיא להו באיסור שביעית אם גידולי'
 מעלין את העיקר או לא אבל גידולין ודאי מותר והרי שביעית הוי איסורי הנאה
 לאחר הביעור ואפ"ה גידולין מותר ומ"ש מהאי דערלה, ונראה דלא קשה מירי אמנם
 רש"י (שם) ר"ה וקא מיבעיא ליה הכי כתב: גידוליהן איתניהו היתר שגדלו בשמינית
 ועיקרו אסור בהנאה שהרי גדל בשביעית וחייבין בביעור ע"ש, הרי כתב דפירות
 שביעית לאחר זמן הביעור אסור בהנאה היינו משום רדש"י אגיל לטעמיה דסובר
 דביעור דשביעית היינו ביעור מן העולם כמ"ש רש"י בפסחים (גב:) ד"ה משום כו'
 ע"ש, וכמ"ש רבינו בפ"ז מה' שמיטה ה"ג ע"ש ולרש"י ורבינו גידולים מותר משום
 זו"ג דס"ל דאפילו הקרקע והאגוז מצטרפים לזו"ג משא"כ להתוס' דס"ל דהקרקע
 והאגוז לא מצטרפים והגידולים אסורין כדבר האסור בהנאה הא התוס' כתבו בפסחים
 (שם) ד"ה מתבערים דביעור דשביעית אינו אלא הפקר ולא ביעור מן העולם ע"ש.
 וכדעת הראב"ד דמשיג על רבינו שם וס"ל דביעור היינו הפקר ולרבריהם שביעית
 לאו איסור הנאה גינהו ושפיר גידוליהן מותר אפילו בלאו טעמא דזו"ג, ובכל אופן
 התוס' לא כתבו לחלק בין איסור אכילה לאיסור הנאה אלא אליבא דר"י אבל רבנן
 ס"ל דהגידולין מותרין אפילו באיסור הנאה דהא כתבו התוס' בע"ז שם ב"ה הא
 רבנן

רבנן וז"ל: והא דרשוי לעיל נטע והבריך והרכיב לאו משום דאית להו זוזיג מותר אלא משום דמה שגדל מן האגוז עצמו יהא מותר ע"ש, והילכך בכל מקום שנמצא בש"ס נגד הסברא של התוס' שמחלקים בין איסור אכילה לאיסור הנאה אתיא אליבא דרבנן לכן קצאתי מלהביא כל המקומות שמשמע נגד הסברא של התוס' ולמ"ד דנטע אגוז אסור ליכא להקשות מהא דאיתא בתמורה (לא) טעמא דאפרוח מביצת טריפה מותרת משום דאימת גדלה לכי מסרחא וכי אסרחא עפרא בעלמא הוא. וכתב רש"י בר"ה לבתר דאסרחא: אחר שהסריחה הביצה יצא זה ממנה וכשהסריחה פקע איסורא דהואי עפרא בעלמא הילכך מותר זה שיצא ממנה אחרי כן עכ"ל א"כ נימא באגוז נמי הכי דבשעה שמתחיל האילן לצמוח כבר האגוז נרקב וכלה ונעשה עפרא בעלמא ופקע איסורא דהא אגוז מדבר שזרעו כלה הוא ולמה נטע אגוז אסור. איכא למימר דהכא גבי ערלה שאני דכיון דאסור בהנאה הגידולין אסורין משום הנאה ולא רמי לביצת טריפה שאינו אסור אלא באכילה ואע"ג דערלה בשריפה וכל הנשרפין עפרן מותר, הא כתבו התוס' בתמורה (לג): ד"ה הנשרפין כו' וז"ל צריך עיון טעמא מאי ואומר מורי הרמ"ד דנשרפין כיון שצוה הכתוב לשורפן אחר שעשה כאילו נעשית מצותו ואין לך דבר שנעשית מצותו ומועלין בו הכא נמי כיון שנעשית מצותו הלך איסוריה עכ"ל א"כ בשלמא אם שורף את הערלה כדי לקיים מצות שריפה הו"ל כדבר שנעשית מצותו ומותר משא"כ אם זרע לשם נטיעה וכרי שינהגה מפירותיו הילכך אסור משום הנאה מערלה ולדינא אין נ"מ בין שיטת רש"י לשיטת תוס' דהא כתבו התוס' בע"ז (שם) ד"ה ואין נוטעין כו' דרבנן פליגי עם ר' יוסי בנטע אגוז דלר"י גם בדיעבד אסור ורבנן ס"ל דבדיעבד מותר וכיון דהלכה כרבים נטע אגוז מותר ולא תליא בזוזיג דלרבנן אע"ג דס"ל וזוזיג אסור בנטע אגוז מותר דס"ל דלא אסרה תורה אלא פרי ולא אילן הנטוע ממנו הילכך גידולין של ערלה מותר דרק גופן אסור ולא הנטוע מהן והו"ל כמו קונם שאינו אוכל ושאינו טועם, והרמב"ן בע"ז (שם) כתב: ובירושלמי במקומה מצאתי שאם עבר ונטע אגוז לרבנן מותר משום שהוא כלה בארץ עד שלא יצמח והוא טעם יפה עכ"ל. צ"ל ואם כלה בארץ מאי הוי הא סוף סוף נהנה מאגוז של ערלה אלא ודאי רצריכין להוסיף טעם כמ"ש דלא אסרה תורה אלא פרי ולא אילן ועיין מ"ש מהר"ם מלובלין בע"ז (שם) על התוס' בר"ה ואין נוטעין ע"ש. והילכך אפי' החולקין על פי' רש"י אגוז של ערלה שנטע מותר בדיעבד כרבנן.

הלכה כה.

וכן אין מרכיבין כפניות (לולבי תמרים) של ערלה בדקלים מפני שהן כפרי. עבר והרכיב מותר שכל דבר שיש לו שני גורמים אחד אסור ואחד מותר הרי זה הנגרם משניהם מותר. לפיכך הצומח מפירות ערלה מותר שהרי גורם לצמוח הפרי האסור והארץ המותרות וי"א דכפניות שהן תחלי מרכיבין בדקלים אפילו לכתחלה.

פרי ציון

כה) וכן אין כו' איתא ספ"א דערלה: ואין מרכיבין בכפניות של ערלה עכ"ל וכתב רבינו בפירושו: ואין מרכיבין כפניות של ערלה ענינו שאין מרכיבין לולבי תמרים לפי שהוא פרי ולפיכך אסור לנוטען ולולב התמרה בתחילת צמיחתה נקראים בגמרא כפניות ודברי ר' יוסי אמת ר"ל שיותר ליקח היחור שאינו אסור בהנאה עכ"ל. ורש"י כתב: ואין מרכיבין בכפניות של ערלה יחור שבו כפניות של ערלה והן תמרים בעודן סמדר כדאשכחן בפרק מקום שנהגו (נב): ר' אילא קץ כפניתא אין מרכיבין אותה יחור בזקינה דילמא אתי למיכל כפניות שבו ואמרינן לעיל בירושלמי מתניתין דרב"י דאמר סמדר אסור מפני שהוא פרי ר' יצחק שאל מאן תנא אין מרכיבין כפניות של ערלה רבי יוסי עכ"ל כוונתיה הא דשאל מאן תנא כו' כלומר דהוה אפשר לומר דסיפא ואין מרכיבין כפניות כו' היא סתמא ואתיא גמי כרבנן ור' יצחק מוקי לה דוקא כו' יוסי ר"ל דהא דכפניות ג"כ מסיפא דדברי ר' יוסי היא ולאשמעינן דלאו סתמא היא כ"כ המפרשים ועיין במראה כהן בסוף פ"א דערלה. והרמב"ן כתב: והראב"ד ז"ל פי' שכפניות היינו מתחלי דאמרינן בפסחים (נב): ומפני שנעשה שומר לפירי בשעת עבודו נאסר (כלומר בשעה שהוא שומר דאח"כ נופל) ור' יוסי לטעמיה דאמר סמדר אסור מפני שהוא פירי ע"ש. וכ"כ הריטב"א לע"ז (שם): ומיהו יפה פי' הראב"ד ז"ל דכפניות הם מתחלי האמורים בפסחים והם שומר של תמרים אלא שנופלין ממנו כשהוא נעשה סמדר ורבי יוסי דאסר לכתחלה לטעמיה דאמר סמדר אסור מפני שהוא פרי היילכך בשעה שנעשו סמדר נאסרו הכפניות מדין שומר לפרי ורבנן שרו אפילו לכתחלה להרכיב כפניות אלו מפני שלא נעשו שומר לפרי אסור דסמדר אינו פרי עכ"ל. משמע דהר"ש והרמב"ן והריטב"א כולוהו ס"ל דמתני' דאין מרכיבין בכפניות אינו אלא אליבא דר' יוסי לרבנן מרכיבין אפילו לכתחלה וכ"כ האור זורע בהלכות ערלה וז"ל: אין מרכיבין בכפניות של ערלה פי' יחור שיש בו כפניות של ערלה והם תמרים בעודן סמדר כדאשכחן פ' מקום שנהגו ר' אילא קץ כפנייתא ובפ' בכל מערבין כפניות ניקחות בכסף מעשר וה"פ אין מרכיבין אותו יחור בזקינה דלמא אתי למיכל כפניות שבו ואמר בירושלמי לעיל אמתניתין דר' יוסי אומר סמדר אסור מפני שהוא פרי ר' יצחק שאל מאן תנא אין מרכיבין בכפניות של ערלה ר' יוסי עכ"ל. ומפני זה אפשר לומר דהילכך השמיט הרא"ש בהלכות ערלה הא דאין מרכיבין כפניות וכן הטור והמחבר לא הביאו דין דכפניות כלל והיינו משום דס"ל דתנא

דתנא דמתני' ר' יוסי דסמדר הוא ואנן קי"ל כרבנן דסמדר מותר וכמ"ש הגר"א בביאורו ליד סי' רצ"ד ס"ק ל"ז וז"ל: והשמיט מש"ש ואין מרכיבין בכפניות של ערלה שהראב"ד פי' כפניות היינו תחלי ומפני שנעשו שומר לפני ור' יוסי לטעמיה דאמר סמדר אסור אבל לרבנן שרי להרכיבין לכתחלה שאין תורת פרי עליהן ע"ש. ומסתמא מטעם זה כתב הר"ב: והלכה כמותו דמותר ליטע יחור של ערלה ואין הלכה כמותו שאסור בכפניות עכ"ל והיינו משום דסבר דמתני' יחידי הוא ורבנן פליגי משום דמפרש כמו שמפרש הראב"ד ואתיא כר"י דאמר סמדר אסור וכיון דקי"ל דסמדר מותר ממילא מוכח דמרכיבין בכפניות אפילו לכתחלה ורבינו כיון שהוא מפרש כפניות דלא כהראב"ד אלא כמו שמפרש רבינו בפירושו דכפניות ענינו לולבי תמרים בתחילת צמיחתם שראויים לאכילה וכפרי היו ולפי"ז לא תליא זה כלל בפלוגתא דר' יוסי ורבנן לענין סמדר הילכך ס"ל דהא דאין מרכיבין כפניות סתמא היא וגם רבנן ס"ל ודברי ר' יוסי אינו אלא הרישא דמתני' והילכך כתב: ודברי ר' יוסי אמת ר"ל שיותר ליקח היחור כו' ורק זה דברי ר' יוסי ולא הסיפא דאין מרכיבין דהסיפא אליבא דכ"ע הוא, וכאן שכתב סתם אין מרכיבין כפניות של ערלה ברקלים ואינו מפרש איזה מין כפניות אם מין כפניות כמ"ש בפירושו שהן לולבי תמרים או כמו שמפרש הראב"ד דהיינו מתחלי והו"ל כמו שומר לתמרים ונזכר כשנעשה סמדר מדבריו יש להוכיח דכאן לא מיירי בלולבי תמרים אלא בתחלי דבפירושו כתב הטעם דאין מרכיבין בכפניות מפני שהוא פרי וכאן כתב מפני שהן כפרי ולא פרי ממש אלא ודאי דשם מיירי בלולבי תמרים וכשהם מתחילים לצמות ראויים לאכילה ופרי עצמו היא הילכך כתב שהוא פרי משא"כ כאן מיירי בכפניות שהן מתחלי ואינו אלא שומר לפני ולא פרי עצמו הילכך כתב כאן מפני שהן כפרי דשומר לפני אינו פרי אלא כפרי ואעפ"כ כתב דאין מרכיבין לכתחלה היינו משום דס"ל לרבינו דהירושלמי והבבלי פליגי בזה אם רבנן פליגי על ר' יוסי לענין סמדר גם בשאר אילנות או רק בענבים דהירושלמי ס"ל דפליגי גם בשאר אילנות הילכך מוכרח הירושלמי לומר דמתני' דאין מרכיבין בכפניות אתיא כר' יוסי דסמדר אסור הילכך גם כפניות אסור משום שומר לפני אבל להבבלי בברכות (לו): ובפסחים (נ"ב): המסקנא דלא פליגי אלא בסמדר דענבים ולא בשאר אילנות ע"ש ורבינו פסק כהבבלי הילכך לענין סמדר דענבים פסק לעיל בהלכה ו' דמותר כרבנן דפליגי על ר' יוסי וכאן דמיירי בשאר אילנות דהא בתמרים מיירי דגם רבנן אסרי וראיתי להתורת חיים לע"ז (שם) שדקדק על מ"ש רבינו לענין אגוז מפני שהוא פרי ובכפניות כתב מפני שהן כפרי לענין דאם הוה פרי גמור לא הוה מתכשרי לכי גדלי באילן דהיתר ע"ש.

הלכה כו.

ספק ערלה וכלאי הכרם בארץ ישראל אסור בסוריא והיא ארצות שכבש דוד מותר כיצד היה כרם וערלה וענבים נמכרות חוצה לו היה ירק זרוע בתוכו וירק נמכר חוצה לו שמא ממנו הוא זה שמא מאחר. בארץ ישראל אסור בסוריא מותר ובחוצה לארץ אפילו ראה הענבים יוצאות מכרם ערלה או ירק יוצא מן הכרם לוקח מהן. והוא שלא יראה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו ואם היה הכרם ספק ערלה או ספק כלאים בארץ ישראל אסור, ובסוריא מותר ואין צריך לומר בחוצה לארץ וי"א דאפילו שהיה הכרם ספק ערלה לא יראה אותו בוצר וכ"ש דלא ילקטנו ביד וי"א דערלה וכלאים בזמן הזה אינו אלא מדרבנן וספק אפילו בא"י מותר.

פרי ציון

(כו) **ספק ערלה** כו' איתא בפ"ג דערלה מ"ט: ספק ערלה בארץ ישראל אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט עכ"ל וכתב רבינו בפירושו: ספק ערלה בארץ שהוא כשיהיה כרם הערלה יודע וענבים נמכרין חוצה לו ולא נודע שהענבים מזה הכרם או מזולתו ואמדם ובלבד שלא ילקוט ביד ענינו שזה האוכל לא ילקט הוא בעצמו ויאכל אבל ילקט לו זולתו עכ"ל, דברי רבינו כאן ודבריו בפירושו לא כתב מפורש מי היה המוכר אם היה ישראל וישראל לא ימכור פירות ערלה דהא דמיהן אסור ואם אמר דלאו משל ערלה הוא למה לא נאמין לו אם יאמר דלאו משל ערלה הוא הא עד אחד נאמן באיסורין דהא הו"ל ספק השקול אם מה שנמכר בחוץ מזה הכרם או מזולתו ורש"י בברכות (לו.) נשמר מזה שכתב בד"ה ובח"ל: הלוקח מן החשוד על הערלה ויודע הוא שיש בפרדסו זקנות ונטיעות עכ"ל, והדגיש רש"י לכתוב דמיירי בלוקח מן החשוד משום דאל"כ תיקשי למה לא נאמין להמוכר לומר דלאו של ערלה הן ואיך ימכור ערלה שאסור בהנאה ע"ז כתב דמיירי בחשוד למכור של ערלה ולעולם בישראל מיירי, והתוס' בקידושין (לו:) ד"ה כל מצוה כתבו דע"כ מיירי בערלה דנכרי דאי בערלה דישראל הלא אסור למכור דדמי ערלה אסורין והוכיחו מזה דערלה נוהג בשל נכרי ע"ש ולעיל הי"א דחיתי ראייה זו ואפשר לדחות גם מטעם הג"ל דאפשר לומר דמיירי בישראל חשוד כמ"ש רש"י ומשמע דגם רבינו ס"ל דמיירי בישראל חשוד מרלא הזכיר דשל עכו"ם מיירי ונראה דהילכך לא רצה רבינו לומר דמיירי בעכו"ם דס"ל דערלה בח"ל אינו נוהג בעכו"ם דכיון דרבינו ס"ל דבעודן בידו יש קנין לעכו"ם בא"י א"כ ערלה בעכו"ם בא"י אינו אלא מדרבנן וכיון דבא"י אינו אלא מדרבנן בח"ל פטור לגמרי הילכך לא הזכיר עכו"ם, ובפירוש הד"ש כתב ספק ערלה כגון נכרי שיש לו נטיעה של ערלה כגינתו ובידו מירות

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון קבנ

פירות ולא ידוע אם משל ערלה או משל זקינה בארץ ישראל אסור לחומרא עכ"ל, וכ"כ הר"ב ואפילו להר"ש והר"ב יש לדקדק נהי דאין להנכרי נאמנות מ"מ למה לא נתיר אפילו בא"י דלל ממנו נאמנות הא סוף סוף לא הוי ספק השקול דהא איכא רובא דהיתר וניזיל בתר רובא. ובקידושין (לח): כתב רש"י לפרש מתני' דספק ערלה: ספק עברו עליה שלש שנים א"נ פרדס שיש בו נטיעות ערלה ושאר נטיעות ולקט נכרי מן הפירות ואין ידוע מהיכן עכ"ל משמע דמפרש דמתני' מיירי שהיה ידוע דהעכו"ם לא לקח הפירות ממקום אחר רק מהכרם שלו ושיש בו ספק ערלה מטעם אחד משני האופנים או ספק על כל הכרם אם עברו עליה שלש שנים או שיש חלק בהכרם שודאי עברו עליה שלש שנים ויש חלק שודאי לא עברו אלא ספק שמא לקח העכו"ם מחלק הנטיעות שיש עליהן חשש ערלה בזה אתי שפיר שאין לעכו"ם נאמנות ואין רובא דעלמא והו"ל ספק השקול הילכך בא"י הו"ל ספיקא דאורייתא לחומרא ואולי גם הר"ש ס"ל דמיירי שהיה ידוע שלא לקח העכו"ם ממקום אחר רק משלו, אך לפי"ז אכתי צריכין להבין למה בסוריא מותר הא הו"ל איתחזק איסורא דאם ספק עבר שלש שנים הא קודם שגולד הספק היה ודאי ערלה ואם בכה"ג הו"ל איתחזק איסורא ולא אמרינן דעל העץ עצמו אינו חל איסור ערלה מעולם עיין בשיבת ציון סי' מ"ט ע"ש ועי' בשב שמעתא שמעתא ב', וכן אם היה בכרם ודאי נטיעות של ערלה הו"ל איקבע איסורא כחתיכה אחת משתי חתיכות והא באיתחזק איסורא אפילו ספק דרבנן אסור, ואם נימא דספק ערלה שאני דהלכה כך נאמרה דספק מותר אפילו באיתחזק איסורא א"כ תיקשי הא דאיתא בקידושין (לח): א"ל עולא לרב יהודא בשלמא לדידי דאמינא הלכה למשה מסיני היינו דשני לן בין ספק ערלה לספק כלאים דתנן כו' אלא לדידך נתיני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט כו' הא אדרבה איפכא מסתברא למ"ד ערלה הלכה יש לנו להקל בערלה יותר מכלאים דבערלה איכא למימר דכך נאמרה הלכה להקל בספק אפילו באיתחזק איסורא וכלאים דהו"ל ספק דרבנן במקום איתחזק איסורא הו"ל להחמיר יותר מערלה ועוד איך אמרינן בכלאים בסוריא בירק נמכר חוצה לו הא ע"כ מיירי באופן שאיתחזק איסורא כמו לענין ערלה וכיון דכלאים אינו מהלכה אמאי מותר, ועוד הא דכך נאמרה הלכה מסיק הגמרא בסוף אגל לס"ד דהלכה יותר חמור מאיסור דרבנן סתם א"כ תיקשי מתחלה מאי קסבר להתיר לקנות ויקח בחוץ הא ידוע שהביא מהכרם שלו שנמצא שם גם ערלה ומשמע דרש"י נשמר מזה שמתחלה כתב רש"י בקידושין (שם) בד"ה היינו דשני לן שני פירושים על ספק ערלה א' ספק עברו עליה שלש שנים ב' פרדס שיש בו נטיעות ערלה ושאר נטיעות, ובד"ה יורד כתב רק הפירוש השני פרדס שיש בו נטיעות ילדות וקנות ע"ש, ולא הביא גם הפירוש הראשון היינו משום דס"ל דאין לומר יורד ולוקח אלא היכא דאיכא בהפרדס היתר ואיסור ומה שלוקח עומד בספק השקול אם מהנטיעות או מהזקנות הילכך מותר לקנות בח"ל משום דברבנן תולין להקל דמשל היתר לקח משא"כ לפירוש הראשון דכל הכרם הוא בספק ואין שום נטיעה בהפרדס שהוא ודאי היתר הילכך גם בדרבנן א"א להקל דהנטיעות יש להם חזקת הקודמת דה"י ודאי ערלה וכמו שהעיר בזה הגר"א וצ"ל בביאורו לי"ד רצ"ד ס"ק ל"ג ע"ש, אך אכתי תיקשי הא הו"ל כחתיכה אחת משתי חתיכות דבכה"ג בדאורייתא גם להרמב"ן והרמב"ם ספק דאורייתא לחומרא מה"ת וא"כ בספק בדרבנן בכה"ג נמי אסור מדרבנן ואולי איכא למימר דכיון שלוקח ממנו לאחר שתלש ובהתלושין לא איקבע איסורא דבהתלושין אין רק ספק השקול אם

מערלה

קכד פרי הלכות ערלה ורבעי ציון

מערלה אם מהיתר ויכול להיות שבתלושין אין רק מהיתר ולא דמי לחתיכה אחת משת חתיכות רשניהם לפנינו ואינו ידוע מי אסורה ומי מותרת אבל כאן בהפירות התלושים אפשר שאין מהאיסור כלל, והילכך בקידושין (לט.) דאמר רב אסי אמר ר"י ערלה בח"ל הלכה למשה מסיני א"ל ר' זירא לרב אסי והתניא ספק ערלה בארץ אסור בסוריא. מותר ולא פריך מסיפא דברייתא דלא גריס הסיפא ובח"ל יורד ולוקח והרש"ל מחקו והיינו משום דסיפא מיירי רק כפי' השני ולפי' השני שפיר הא דיוורד ולוקח דאינו אלא ספק השקול ולא קשה אלא מרישא דמיירי גם בספק עבר שנות הערלה דבכה"ג הו"ל איתחוק איסורא הילכך פריך שפיר אמאי בסוריא מותר, והח"ס ב"ד ס"י רפ"ו כתב לתרץ הא דלהס"ד דלא ידע ולא אסיק אדעתיה דכך נאמרה הלכה ותיקשי לי מ"ט מקליגן בספיקא וזוה הוכיח דערלה בנכרי בח"ל אינו מהלכה אלא מדרבנן וכיון דמתני' מיירי בנכרי א"כ ה"ק עולא לרב יהודה בשלמא לירי דאמינא ערלה בשל ישראל הלכה א"כ בשל גוי הוי חד דרבנן מקליגן יורד ולוקח ובכלאים דהוא בשל נכרים תרי דרבנן נחתין עוד חד דרגא ויורד ולוקט אלא לדידך תרווייהו הוי תרי דרבנן ע"ש. אבל אכתי לא מתורץ דאפילו בדרבנן למה יורד ולוקח הא הו"ל איתחוק איסורא.

ונראה דאיכא למימר דערלה וכלאים אם נימא דשל עכו"ם לכ"ע דרבנן או בחוצה לארץ למ"ד דערלה גם של ישראל מדברי סופרים גם להס"ד ס"ל רשניהם שוים ולא אסרו אותם אפילו באיתחוק איסורא אלא את הזורעו או את הלוקטו בידים משום דהם אמרו והם אמרו הילכך הקשה עולא לרב יהודה למ"ד דערלה וכלאים שניהם מדברי סופרים למה החמירו בערלה יותר מכלאים נימא בשניהם שוה או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט ונימא בשניהם הם אמרו והם אמדו וכמו בכלאים בח"ל אפילו באיתחוק איסורא לא החמירו לאסור הוכא שיש איזה צד ספק כל שהו ואפילו יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד כן נימא בערלה בח"ל וא"ל דהא דא"ל שמואל לרב ענן תני או זה וזה יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד או זה וזה יורד ולוקח לא אמר אלא לשמואל דאמר דערלה לא מיתסרא אלא מהלכות מדינה אבל לר' יוחנן דאמר הל"מ היא לא שרי אלא ביורד ולוקח ולא ביורד ולוקט והכ"מ בפ"י מה' מאכלות אסורות הי"ב הקשה על רבינו דספק כר"י דאמר ערלה הלכה למשה מסיני וכלאים מד"ס למה פסק דשניהם שוים ע"ש, וכן הקשה בב"י על הטור י"ד רצ"ד ע"ש. ונראה דאיכא למימר דהא דהצריכו לומר תני או זה וזה כו' רק לשמואל דאמר הלכות מדינה ולא אליבא דר' יוחנן דאמר דהלכה למשה מסיני הוא היינו אינו אלא לס"ד דס"ל דלמ"ד הל"מ ערלה יותר חמור מאיסור כלאים דרבנן אבל להמסקנא דפריך רבי זירא למ"ד דערלה הל"מ מהא דתנן ספק ערלה בארץ אסור בסוריא מותר ומשני אימא כך נאמר ספיקא מותר ודאה אסור כלומר דספקא מותר אפילו באיתחוק איסורא ככלאים א"כ אפילו לר' יוחנן דאמר ערלה הל"מ שניהם שוים ואפילו לר' יוחנן שייך לומר תני או זה וזה כו' וכן הר"ן פ"ק דקדושין (שם) כתב דהרב רבינו משה הכהן ז"ל השיג עליו ואמר דכיון דספקין בערלה הלכה למשה מסיני וכלאים מדברי סופרים לא היה לו לערב ערלה וכלאים דשני לן בין ספק ערלה לספק כלאים דבספק כלאים אמדינן יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד ובספק ערלה אמדינן יורד ולוקט ובלבד שלא יראנו לוקט ואין אנו צריכין לתרץ תני או זה וזה יורד ולוקט או זה וזה יורד ולוקח ולדידי לא קשיא דכיון דמר בריה דרבינא מתני לקולא נקטינן כותיה ואין אנו צריכין לומר דכיון שהוא

משות

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון קנה

משה ערלה לכלאים כשמואל ס"ל דאמר הלכות מדינה דאפשר דכי היכי דאמרינן
 דכן נאמרה הלכה דספקא מותר הג' נאמרה שכל שלא יראנו לוקט מותר עכ"ל א"כ
 דעת הר"ן דרבינו ס"ל דערלה וכלאים שוים והשוה את הרואה ללוקט ביד ובשניהם
 בעינן שלא יראה את הנכרי לוקט. והרמ"ך חולק עליו וסובר דבערלה יורד ולוקח
 ובלבד שלא יראנו לוקט ובכלאים יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד ואינו משה
 רואה ללוקט. והב"י על השור ובכ"מ (שם) כתב שלא השוה דבינו רואה ללוקט כמו
 שעלה על דעת הדמ"ך והר"ן אלא שבערלה פסק יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט
 ובכלאים פסק דיורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד וז"ש והוא שלא יראה אותו בוצר
 מן הערלה או לוקט ירק בידו כלומר גבי ערלה צריך שלא יראה אותו בוצר וגבי
 כלאים אפילו ראהו לוקט אין בכך כלום רק שלא ילקוט הוא עצמו הירק בידו אלא
 מפ"ה הלכות כלאים מבואר שהוא פוסק דגם בכלאים רק יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו
 לוקח ע"ש. ולהטעם שכ' הגר"א וצ"ל בשנות אליהו בס' פ"ג דעדלה לענין ערלה :
 ובלבד שלא יראנו לוקט פי' כל זמן שהם מחוברים אינן בטלין במאתים וא' ולכן
 כשרואה אותן בזמן שהם מחוברים ואז הן אסורין ואיך יהיו מותרים מאחר שכבר
 נאסרו אבל בשאינו רואה לוקט אינו רואה אלא בתלוש ואז נתבטלו במאתים ואחד
 אבל כרם שהוא מדרבנן אפילו רואה מותר ובלבד שלא ילקטנו ביד פי' שלא ילקט
 בעצמו ויעשה הוא איסור דרבנן עכ"ל. והו לפי הנוסח במשנה שלפנינו שבערלה בח"ל
 יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט ובכלאים יורד ולוקט. דמשמע דיכול הישראל
 לראות איך שהעכו"ם לוקט מן הערלה ובלבד שלא ילקטנו ביד אבל לפי מה דאיתא
 בקידושין שם דא"ל שמואל לרב ענן תני או זו"ז יורד ולוקח או זו"ז יורד ולוקט
 שניהם שוים דהא מסקינן התם דאפילו למ"ד ערלה הלכה למשה מסיני כן נאמר ספיקא
 מותר ודא אסור א"כ כ"ז שאינו רואה בעיניו הלקיטה אינו ודא גמור ומותר והלכה
 זו לא יותר חמור מאיסור כלאים בח"ל דבגנן הילכך כלאים לא יותר קיל מערלה וכיון
 דבערלה בעינן שלא יראנו לוקט ה"ה בכלאים יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט.
 והנה הא דספק ערלה בא"י אסור בשלמא לפירוש רש"י דמפרש דודאי לא לקח המוכר
 פירות ממקום אחר אלא דוקא מכרמו ושם הו"ל ספק השקול אבל לפירוש רבינו שמפרש
 שהיה הכרם הערלה ידוע וענבים נמכרים חוצה ולא נודע שהענבים מזה הכרם א"כ
 אמאי אסור לימא דמעלמא קנה ומרובא דהיתור וראייה להכופ"פ פרק נ"ד שהביא
 פירוש רבינו וכתב ובארץ ישראל אסור ספיקא לחומר אומר מכרם ערלה הן
 אע"ג דאמרינן בעלמא רוב וקרוב הלך אחר הרוב ורובא דעלמא פירות דהיתרא ניהו
 וא"כ אפילו בא"י יהיו מותרין איכא למימר דהכא ליכא רוב שאין ררך למכור בעלמא
 פירות במקום הזה ע"ש. דבריו אינם מובנים ואולי כוונתיה שבמקום הזה אין דרך
 למכור פירות הבאים מעלמא. וכמ"ש הר"ן בפ"ק דקידושין הטעם דבא"י אסור דכיון
 שעל פתח הגן הם נמכרים מוכחא מילתא דמפירות הגן הם וליכא אלא חד ספיקא ע"ש
 וביאר המ"ד כוונת הר"ן דכיון דבפתח הגן הם הרי הם כאלו בתוך הגן ועדיף מקורבא
 דמוכח דקרוב ומצוי הוא דכאן נמצאו וכאן הי' ע"ש. ואע"ג דהר"ן מפרש ספק ערלה
 כרש"י וז"ל : כלומר ספק אם עברו עליה שלש שנים אם לא עברו עליה שלש שנים אי"נ
 פרדס שיש בו נטיעות ערלה ושאר אילנות ולרש"י בלא"ה אתי שפיר דלא אזלינן
 בתר רוב כמ"ש היינו משום דרש"י מפרש דידוע דהמוכר לא לקח פירות משום מקום
 אחר רק מכרמו שלו הילכך ליכא למימר דנייל, בתר רובא משא"כ הר"ן שכתב דליקט
 עכו"ם

עכו"ם מן הפירות ואינו ידוע מהיכן הילכך איכא למימר דניזיל בתר רובא אי לאו הסברא שכתב דכיון שעל פתח הגן הם נמכרין הרי הם כאלו בתוך הגן. הילכך אפשר לתרץ תירוץ הר"ן גם אליבא דרבינו ולפי"ו מ"ש הב"י (שם) להוכיח דספק הל"מ בכל מקום לחומרא מדמקשי ליה כי אמר דערלה בח"ל הל"מ מדרתניא דספק ערלה בח"ל מותר אלמא דבכל דוכתי הל"מ ספיקא אסור ומדמשני ליה אימר כך נאמרה ספיקא מותר כלומר אין הכי רבכל דוכתי הל"מ ספיקא אסור והכא שאני דכך נאמר ספיקא מותר ע"ש לפי הנ"ל אין מכאן ראייה דלעולם איכא למימר דבשאר דוכתי ספק להקל והכא שאני דלא הוי ספק השקול דלרש"י דמיירי דידוע שלא לקח המוכר ממקום אחר ורק מכרמו שאיתחזק איסורי דוראי איכא ערלה דבכה"ג אפילו בשאר איסורי דרבנן גמי מחמירין הילכך שפיר מקשי אי אמרת דערלה בח"ל אסור מהלכה אמאי ספק מותר כלומר הא איתחזק איסוריה ואיך מקילין בספק כי האי ומשני דכך נאמרה הלכה דספק מותר אפילו באיתחזק איסוריה אבל ספק השקול בספק ערלה בכל דוכתי להקל ואפילו לפי רבינו דאין ידוע מאין לקח אבל כיון דמיירי שעל פתח הגן מכר הו"ל כמו מתוך הגן וכאן נמצא כאן היה לא הוי ספק השקול ואי לא נאמרה הלכה להקל אפילו בכה"ג הו"ל לחומרא אפילו בספק איסורי דרבנן דעלמא וכן מבואר מדברי רבינו בפ"ח ממקואות ה"ו שכתב: ספק יש בנקב כשפופרת הנוד ספק אין בו אין מצטרפין מפני שעיקר הטבילה מן התורה וכל שעיקרו מן התורה אע"פ ששיעורו הלכה ספק שיעורו להחמיר עכ"ל משמע דכיון שעיקרו מה"ת הוא ראמרינן ספק הלכה לחומרא אבל אם היה ספק הלכה לבד רי"ן ספק הלכה ככל ספק דרבנן להקל, וכן נסתר הוכחת הב"י עפ"י מ"ש הר"ן בקידושין (שם): ויש שלמדו מכאן דמאי דאמרינן דספקא דאורייתא לחומרא דבר תורה הוא ולא מדברי סופרים רחא אמרינן הכא שהוצרכה הלכה להתיר ספקא ואי מהא לא איריא דהכא איצטריך למשרי כל שנולד בו שום ספק בעולם ואע"פ שאינו כדאי להתיר במקום אחר דמש"ה אמרינן ברכות (לו.) דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל ואפילו יחיד במקום רבים דכל ספקא שריא ואפילו קרוב לודאי ואפילו לספיקי להדדי גמי שרי ואילו בשאר איסורין ודאי עובר משום לפני עובר עכ"ל, וכיון דרבינו ס"ל בפ"ג מה' טומאת מת כהרמב"ן דספיקא דאורייתא לחומרא מדרבנן הילכך ס"ל דספק השקול בהלכה להקל.

ונראה דהרמב"ם לטעמיה דס"ל רכל ספק באיסורי דאורייתא ולחומרא אינו אלא מדרבנן הילכך בספק הלכה דלא אמרו חכמים מפורש לחומרא ממילא לא מחמירין בספק משא"כ להרשב"א ודעימיה דאמרי ספיקא דאורייתא לחומרא מה"ת ה"ה ספיקא דהלכה למשה מסיני לחומרא מן הלכה, אח"כ ראיתי הנ"ב מהרודא תנינא חלק י"ד ס"י קמ"ו שכתב בהריא דספק הלכה למשה מסיני שעיקרו הלכה למשה מסיני אמרינן ספק לקולא והביא ג"כ ראי' לדבריו מהרמב"ם פ"ת ממקואות וגם מפידוש הרמב"ם והר"ש בפ"ו דמקואות מ"ו ע"ש, ויש רוצים לומר דערלה בח"ל גמי הו"ל הלכה למשה מסיני שעיקרו מה"ת דהלכה באה לפרש מה שנאמר בתורה כי תבאו ומביאים ראי' מדברי השאלות פ' קדושים שכתב: וכי היכי דנהגא ערלה בארץ הכי נהגא ערלה בח"ל הילכתא גמידי לה דאמר ר"א אר"י ערלה בח"ל הל"מ"א אלא מאי וכי תבאו דכתוב גבי ערלה זמן ביאה מיהו באר"י בין ספיקא בין ודאי אסור בח"ל ספיקא מותר וראה אסור עכ"ל אין דבריו מוכיחים על ערלה שהיא עיקר מה"ת משום דכוונתו רק לומר שאין סתירה מהלכה בח"ל על מ"ש בתורה כי תבאו לא

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון קבו

לא ללמד דרך בא"י חייבין בערלה ולא בח"ל אלא התורה לא אמרה כי תבואו למעט ח"ל אלא ללמד מאימתי מתחילין להתנהג בערלה מכי תבואו בארצכם דאל"כ הרי מפורש בתורה דערלה אינו נוהג בח"ל ואיך יכולה הלכה לבא ולעקר מ"ש בתורה כדאשכחן לענין איסור דרבנן ככה"ג כמ"ש הט"ז ב"ד סי' קי"ז ס"ק א' דאין כח ביד חכמים לאסור רבר שפירשה התורה בפירוש להיתר וכ"ש שלא יתכן שתאמר הלכה למשה מסיני לסתור מ"ש בתורה מפורש להיפך אבל איסור ערלה בח"ל אין לו שום קשר עם האיסור תורה שבא"י איסור תורה בא"י לחור ואיסור ערלה בח"ל מהלכה לחור והחינוך מצוה רמ"ז כתב כהב"י דספק הלכה לחומרא כמו ספק דאורייתא ע"ש. אך לפימ"ש התוס' ב"ב (כ"ד.) ד"ה לימא מבואר דאפילו בספק ערלה בח"ל רוב או חוקה כודאי הוא ע"ש הרי ע"כ מפרשים הא דספק ערלה בח"ל יורד ולוקח מיירי באופן דלא נתחזק איסורא וכיון דצריכין שכן הלכה נאמרה ודאי אסור ספק מותר שפיר מוכח כדברי הב"י דבעלמא ספק הלכה אסור דהא רבינא ס"ל דערלה בח"ל הלכה כמו שנכתוב לקמן רא"י מהא דרבינא בפסחים (כה:;) ודברי התוס' בב"ב אליבא דרבינא כתבו. וע"ד נתערב ערלה שבח"ל בחולין עיין לקמן בהלכה ל"ב מ"ש בזה. והנה שיטת רש"י דספק ערלה כלומר ספק אם עברו עליה שלש שנים א"נ פירס שיש בו נטיעות ערלה ושאר אילנות וליקט עובד כוכבים מן הפירות ואינו ידוע מהיכן בא"י אסור ובסוריא מותר והיא ארם צובה שוכבשה דוד וכיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש הלכך ספקה מותר ורוקא כשנלקט כבר אבל לכתחלה אינו אומר לו לך רר ולקט ובח"ל יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו ולוקט כלומר דבח"ל דרחיק ספי ולא מיחלף יורד ישראל ולוקח מן העכו"ם הלוקט מפרסם שיש בו נטיעות ילדות וזקנות וישראל יודע שהוא כנס שם ולוקט לכתחלה ובלבד שלא יראנו ישראל כשהוא לוקט מן הערלה ובכלאים כרם הנטוע ירק שנטע ירק בין הגפנים דהו"ל כלאי הכרם וירק נמכר חוצה לו ויש לחוש שמא מן הירק הנטוע בכרם הוא והו"ל ספק כלאים יורד עכו"ם ולוקט מן הכלאים ממש ומוכר לחבר ובלבד שלא ילקוט החבר עצמו ביד. והר"ן בקידושין (שם) כתב ראחרים פליגי ארש"י ומפרשין: דכי אמרינן ובלבד שלא ילקוט ביד לא בא לומר שיהא מותר כל שאין ישראל לוקט ביד ממש אע"פ שרואה העכו"ם לוקט מן האיסור דהא ודאי אי אפשר אלא מתני' כולה ה"ס ספק ערלה בארץ ישראל אסור כגון שיש בתוך הגן נטיעות של ערלה ונטיעות מותרות ופירות נמכרים חוצה לו בפתח הגן דומיא דסיפא דמתני' גבי כלאים כרם הנטוע ירק וכו' וקאמר דבארץ ישראל אסור דכיון שעל פתח הגן הם נמכרין מוכחא מילתא דמפירות הגן הם וליכא אלא חד ספיקא ובסוריא מותר לפי שלא נאסר ספקה אלא בארץ אבל ליכנס לתוכו וליקח מן הפירות התלושין שבו אסור דגורו בה ככי הא כיון שהיא סמוכה לא"י ובח"ל יורד ולוקח אפילו מן הפירות שבגן התלושין ובלבד שלא יראנו לוקט מן הפירות אע"פ שאינו יודע אם משל איסור או משל היתר הם ובסיפא גבי כלאים מקילי טפי דכל שאינו לוקט ביד מן האיסור או שאינו רואה את העכו"ם לוקט מן האיסור ממש מותר לומר לו שילקוט מן הפירות בסתם עכ"ל ורבינו כמאן ס"ל כתב הר"ן דרבינו מסכים לפירוש רש"י ו"ל שאע"פ שהם ערלה ודאי או כלאים ודאי כל שאינו לוקט או אינו רואה את העכו"ם לוקט מותר והשוה את הרואה ללוקט ע"ש. אך לדברי הר"ן תיקשי איך אפשר לומר דדעת רבינו כפירוש רש"י הא כתב רבינו בהדיא דכרם שהוא ספק ערלה או ספק כלאים כו' בסוריא מותר ואצ"ל בח"ל משמע דס"ל דהיכא שהכרם

שהכרם עצמו ספק אם עברו עליה שלש שנים א"ג פרדס שיש בו נטיעות ערלה ושאר נטיעות מותר אפילו ללקוט ביד ולרש"י בכה"ג אפילו לראות שהוא לוקט אסור לישראל וכ"ש ללקוט ביד, והכ"מ ובב"י מרקק ברברי דבינו שכתב בוראי ערלה וכלאי הכרם בח"ל מותר ליקח מהם ולא יבלבד שלא ידאנו בוצר מהיכא יליף הכי דהא כי תנן בח"ל יורד ולוקח אספק ערלה הוא דאמרן אבל בוראי ערלה מנא לן ועוד שכתב בסוף דבריו כרם שהוא ספק ערלה וכו' ובסוריא מותר ואצ"ל בח"ל דמשמע דמותר בכל גוונא והא מתניתין לא שריא אפילו בח"ל אלא בשלא ראהו לוקט ע"ש, וג"ל טעמא משום הא דאמר שמואל לדב ענן תני או זוזי יורד ולוקח או זוזי יורד ולוקט מוקשה מאד איך אפשר לומר או זה וזה כו' או זוזי כו' אם זוזי כך א"א שיהי' אחרת לכן גראה רדבינו מפרש דאפשר להיות דשניהם אמת ונכון ויש אופן שזוזי יורד ולוקח ויש אופן שזוזי יורד ולוקט וס"ל דלוקט ודואה שוים הם אלא דתליא באיזה מין ספק ערלה הוא אם בספק ערלה שהכרם היה ערלה ודאי אלא שמכר ענבים חוץ לכרם והו"ל ספק אם מכרם זה או ממקום אחד ובכה"ג אם היה הספק בכלאים שזרע ידק בתוך הכרם ונמכר חוצה לו ובאופן כזה אמרינן זוזי יורד ולוקח בין בכלאים ובין בערלה אינו מותר לקנות אלא אם כבר נלקט ולא ראה שלקט מן הכרם דאם ראה הרי זה כמו לקט ביד דהא בהכרם ודאי ערלה ודאי כלאים ואינו מותר בשניהם אלא לרדת ולקנות מה שכבר נלקט ולא ראה הלקיטה או זוזי יורד ולוקט היינו בספק אם עברו עליה שלש שנים או לא עברו בכה"ג בשניהם יורד ולוקט פי' או שיראה הלקיטה שלקט מן הכרם המסופק או שלקט בידו בעצמו כיון שלקט ספק ערלה אין חילוק בין ראייה ללקיטה ביד דספק ערלה מותר אפילו ללקוט ביד לפי"ז כתב רבינו כאן דתדווייהו ברישא דמיירי שהכרם היה ודאי ערלה ודאי כלאים הילכך כתב דזוזי יורד ולוקח אבל לא לראות ולא ללקוט ביד כיון שבהכרם ודאי ערלה ודאי כלאים והילכך כתב והוא שלא יראה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו פתח ברואה ומסיים בלוקט והיינו משום דבוראי ערלה ודאי כלאים שניהם שוים בלקיטה יש לו דיעה ודאית שמערלה הוא לוקט ובראייה ג"כ יודע ברור שלוקטין מוראי ערלה ובסיפא דמיירי בספק ערלה ובספק כלאים זוזי שוים בלוקט ודואה דאינו אלא ספק ובספק ערלה כך נאמרה הלכה דודאי אסור וכל שאינו ודאי מותר וכן כלאים דמרברי סופרים הוא הם אמרו והם אמרו אסור ודאי אסור כלאים והם אמרו דכל שאינו ודאי גמור מותר וע"ז קא סמיך דבינו וכתב הרישא בוראי ערלה וספק אצל הלוקח וכתב הסיפא דהיה ספק ערלה בפנים הכרם ואע"ג דשמואל הוא דאמר תני או זוזי כו' ושמואל הא אמר דערלה הלכתא מדינה ואנן קי"ל כד"י דהלכה למשה מסיני הא למסקנה דהלכה כך נאמרה דכל שגולד בו שום ספק בעולם ואע"פ שאינו כדאי להתיר במקום אחר ואפילו קרוב לודאי ואפילו לספוקי אהדרי מותר הילכך אין שום חילוק בין מ"ד דערלה הלכות מדינה למ"ד הלכה למשה מסיני ומה שדקדק הב"י הא דלא כתב דבינו דמותר לספוקי אהדרי ומוכיח מזה דס"ל דהגך רבנן סברי כשמואל דאמר ערלה בח"ל הלכתא מדינה ע"ש הר"ן בקידושין (שם) לא ס"ל הכי ע"ש, וכ"כ האור זרוע בהלכות ערלה דאפילו למה דקי"ל דערלה בח"ל הלכה למשה מסיני מ"מ מספקי ספוקי אהדרי ע"ש.

והח"ס (שם) כתב ולא התיירו רבנן לספקו לחברו אלא בספיקא דאיבקע איסורא דמה"ת להחמיר והכא להקל והתיירו רבנן לספקו לחבירו שלא יבין חבירו

שבא

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון קבט

שבא מגן הס' ויהיה אצל חבירו ס"ס ולגבי הנותן ספק א' אבל מודאי ערלה אסור לתת לחבירו ולספקו דאיך הותר לו הנאתו לתת לחבירו ולספקו ליה ע"ש, והכפתור ופרח פרק ג"ד כתב בשם הרמב"ם: פירוש ספק ערלה הוא כשהיה כרם הערלה ידוע וענבים נמכרים הוצה לו ולא נודע שהענבים מזה הכרם או מזולתו ואמרם ובלבד שלא ילקוט ביד עניינו שזה האוכל לא ילקוט הוא בעצמו אבל ילקוט לו זולתו זהו פי' הר"ם והראב"ד עכ"ל, הרי התיר לספק לחבירו בח"ל אפילו מכרם ודאי ערלה ואין בזה משום לפני עור לא תתן מכשול כמ"ש הכפ"פ (שם) דהכא כשילקוט לו חבירו שמוחר לו לגמרי ע"ש, וגם הר"ן בקידושין נגע בענין לפני עור ע"ש, ודברי רבינו הוא בפירוש המשניות ספ"ט דערלה שכתב רבינו מפורש דמותר לספק לחברו אפילו בודאי ערלה ע"ש, ולפי"ז אין צורך לאוקמי בישראל חשוד כמ"ש רש"י בברכות (שם) אלא הא דבח"ל מותר אפילו בחבר מיירי דהא מותר לכתחלה לתת לחברו ערלה שבח"ל כ"ז שהוא איננו רואה בעיניו דהא מותר לספוקי אהדי אפילו לכתחלה, אולם איכא למימר דנהי דחבירו מותר לאכול אבל למכור לחבירו אסור משום שיוזע המוכר וה"ה מתנה אסור משום דהר"ל הנאה דהא ילפינן היתר הנאה מתתננה ואכלה או מכור וכיון שעדלה הוא ואסור בהנאה דערלה אפילו בח"ל אסור בהנאה כמ"ש התוס' בקידושין (לו: ד"ה כל מצוה כו' שהוכיחו דשל נכרי נוהג ערלה מדקאמר ספק ערלה בח"ל יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט וע"כ מיירי בערלה דנכרי דאי בערלה רישאל הלא אסור למכור דרמי ערלה אסורין ע"ש, א"כ משמע דהא דמותר לספקו לחבירו אינו אלא אם נתן לו ע"י אחר אבל למכור אסור משום איסור הנאה ולענין לקדש בהם אשה איכא לרמות למ"ש המ"ל בפ"ה ה"א מה' אישות לענין אש היתה האשה חולה והיתה מסוכנת ושרו איסורין וכן אם היא היתה חולה שאין בו סכנה וקדשה באיסורי הנאה של דבריהם למ"ד דכל איסורי דרבנן הותרו בחולה אף שאין בו סכנה אם עבר וקדשה אם הולכין בתר דידה או בתר דידה ע"ש ועיין מ"ש בהלכה ז' ע"ש והכא נמי ערלה שבח"ל דלדידה ודאי ואסור ולדידה לא ירוע ומותר אם הולכין בתר דידה אינו מוקדשת ואם הולכין בתר דידה מוקדשת ומהא דאיתא בפסחים (כה:): מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא רשיף לה לברותיה בגוהרקי דערלה א"ל אימור דאמור רבנן בשעת הסכנה שלא בשעת הסכנה מי אמור עכ"ל מוכח דאפילו ערלה שבח"ל אסור בהנאה והכל בו בהלכות ערלה כתב מפורש בשם ר"י הערלה נוהגת בח"ל ואסורה בהנאה ע"ש, אך קשה כיון דהחולה לא ידע שזהו מערלה א"כ להחולה מותר לגמרי ומאי תמה מר בר רב אשי א"כ משמע מהתם כמ"ש הב"י דאינו מותר לספוקי אהדי אלא למ"ד דערלה בח"ל הלכתא מדינא אבל למ"ד דהלכה למשה מסיני אסור ועיין בפנ"י שם שהוכיח דרבינא ומר בר רב אשי ס"ל תרווייהו דערלה בח"ל אסור מהלכה למשה מסיני ע"ש.

וכן מוכח דערלה בח"ל אסור בהנאה מהא דאיתא בע"ז (כב.) הנהו שתילי דערלה הוה עכו"ם אכיל שני דערלה וישראל שני דהתירא אתא לקמיה רבא שרה להו וכתב רש"י ואי משום אכילה שישראל אוכל כנגדן כו' אין זה נהנה שכן המשפט שנה שיה עוכר הוא אוכל עכ"ל משמע הא לא"ה אסור והתם בח"ל מיירי ועיין לקמן בהכ"ח והנה יש להעיר מהא דאיתא בע"ז (לה) דאסרינן גבינות עכו"ם מפני שמעמידן אותם בשרף ערלה ע"ש, והא מטעם זה אסרינן גבינות עכו"ם אפי' בח"ל ולמה אסורין הא בח"ל אינו אסור אלא מהלכה וכך נאמרה ודאי אסור ספק מותר ולמה נאסר מספק. והריטב"א

קַר פְּרִי הַלְכוֹת עֲרֵלָה וְרַבֵּי צִיּוֹן

והריטב"א בקידושין (שם) הדגיש בזה וכתב והא דאמרינן במס' ע"ז גבינות עכו"ם אסורה מפני שמעמידין אותה בשרף ערלה אע"ג דהא ספיקא הוא וספק ערלה מותר בח"ל מכיון דאסור בארץ ואסור גבינתם מחמת כך בארץ לא חלקו בגזירתם ואסרו אפילו בח"ל ע"ש. ולפימ"ש המרכיבי בפ"ק דקידושין אין צורך לתירוצו של הריטב"א שכתב ורדאי שלא היו מעמידין אלא בשרף של ערלה ילדה דלא אסרו אלא בורדאי ערלה ע"ש. ולפימ"ש הח"ס בהי"ד סי' רפ"ה דהא דאמרינן פרק אין מעמידין בטעם איסור גבינות נכרים משום שמעמידין אותם בשרף ערלה הטעם כי פירות ג' שנים הראשונים אינם ראויים לאכילה כי חמוצים הם ובשרף שלהם עושים גבינות ע"ש. א"כ הגבינות אינם ספק ערלה אלא ודאי מערלה ודאי נעשו והו"ל כמו לקיטה ביר ואמרינן ובלבד שלא ילקטנו ביד אך דברי הח"ס תמוהים מהברייתא ביבמות (קכב). עכו"ם שהיה מוכר פירות ע"ש. ועיין מ"ש לעיל ה"ג ובה"ו והי"א והמג"א בהלכות לולב סי' תרמ"ט ס"ק כ' כתב אתרוג של ערלה פסול וערלת ח"ל כשר שהרי יכול לכתחלה להאכילו לחבירו א"כ פסול מכיר בה כו' אבל לפי מ"ש הרב"י בהי"ד סי' רצ"ד דאסור להאכילו לחבירו א"כ פסול הוא מ"מ נ"ל ריש להכשיר הואיל ופשטא דתלמודא משמע שיכול להאכילו לחבירו יש לסמוך עליו לגבי אתרוג ע"ש. והיינו דוקא אם נימא דמותר אפילו ליהנות מערלה שבח"ל אבל אם נימא שאסור בהנאה א"כ א"א שיתן לכתחלה לחברו אפילו אם חבירו אינו יודע משום שנתינה אסור מטעם הנאה וכמו שהעיר בזה המנחת חינוך מצוה רמ"ו ע"ש. וכ"כ הכל בו בה' ערלה ואיכא דאמרינן דמטעם זה כתב החינוך דההיתר לספוקי אחרדי אינו אלא אם בא חבירו ואכל ממנו אינו נזקק להוריעו כלל אבל לכתחלה לא ותקשי הא כתב שם שאין איסור ערלה חל כלל בספיקא אם כן כיון דחבירו אינו יודע מזה שזה ערלה הרי מותר אצלו היתר גמור ולמה אסור ליתן לו לכתחילה אלא ודאי מטעם שאסור בהנאה והנתינה נקרא הנאה וכ"כ השב שמעתתא שמעתא א' פ"ב ע"ש.

ולשיטת רש"י אין חילוק בין כרם שהוא ודאי ערלה אלא שנמכרים הפירות חוצה לו לכרם שהוא ספק ערלה דלא ילקטנו ביד ודברי הטור הביא הרמ"א בהי"ד רצ"ד סעיף ט' : וכ"ש שכרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר וכתב ע"ז הבאר הגולה אפילו ללקוט ביד ע"ש הרי הביין דדעת הטור כדעת רבינו הרמב"ם ועיין בדברי חמדות על הרא"ש בהלכות ערלה אות ג' מ"ש בזה. והפרישה כתב על דברי הטור שכתב ואצ"ל כרם שהוא ספק כו' לכאורה קשה אם הוא א"צ לומר מה בא להשמיענו ונראה דהוא שבוה היה לנו להתמיר הואיל שאין כאן צד היתר בודאי משא"כ בכרם שיש בו נטיעות של ערלה דמ"מ יש בו ג"כ נטיעות של היתר בודאי לכך כתב שהוא אצ"ל ומ"ש שהוא מותר ר"ל לקנות מהענבים הנמכרים חוצה לה ע"ש. וכ"כ בדרישה דאצ"ל ארלעיל מינה קאי אמ"ש וענבים נמכרים חוצה לו וקאמר דאצ"ל דבכה"ג מותר דא"ל רבינו ס"ל דבספק ערלה בכל ענין מותר דא"כ משמע אפילו ללקט ממנו הישראל בידים וזהו ודאי אסור והוכיח ממ"ש הטור בסי' רצ"ו דבספק אם נזרע שם הירק באיסור דלא ילקט ממנו בירים ויאכל כ"ש בערלה שהוא בח"ל הלכה למשה מסיני שאסור לישראל ליקח בעצמו מן הספק וס"ל להתור דבערלה שהוא הל"מ בח"ל אסור לקנות אם רואה שהעכו"ם לוקט משם אבל בכלאי הכרם שאינו אלא מדרבנן בח"ל הקילו בזה ואינו אסור אפילו רואה שהעכו"ם לוקט משם אלא שאסור לישראל ללקוט משם ע"ש. והקשה עליו הט"ו דא"כ קשיין דברי הטור רישא אסיפא כו'

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון קלא

כו' ועוד קשה על דרך הדרישה למה יהיה באמת אסור לישראל ליקח בעצמו מכרם שיש בו ספק ערלה רהא הל"מ אמרה בפירוש ספיקו מותר ומאי טעמא נאסרנו אנחנו כו' ע"כ נלענ"ד דודאי כל שיש ספק בדבר אדרבה קיל טפי בערלה מכלאים רגבי כלאים יש ספק איסור אף ע"פ שהוא מדרבנן מ"מ כל הרהקות שנוכל לעשות לכתחלה אמרינן הרחק מן הכיעור משא"כ בערלה בפירוש נאמרה הלכה דספיקו מותר א"כ כל שאין ודאי ערלה אין מקום להחמיר והיתר גמור יש בדבר כאלו ודאי לנו שאין שם ערלה וזה מה שסיים הטור דכ"ש אם בכרם שיש בעצמו ספק אם יש כאן איסור לגמרי שמותר לישראל ליקח ממנו דעדיף טפי ספק איסור מספק תערובות איסור ע"ש. ודעת הש"ך ג"כ כדעת הס"ו והלבוש מחלק בין לקיטה ביד לראיה לבד ללקוט ביד אסור ולראות איך שהעכור"ס לוקט מותר ובאמת מה לי ידועה או ראיה ללקיטה. וכן דעת הגר"א בביאור ל"ד סי' רצ"ד ס"ק ל"ד דכרם שהוא ספק ערלה מותר אפילו ללקוט ביד ע"ש ומה שמפרש רבינו כוונת מנתי"ל דספק הערלה כו' ובה"ל יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט מיירי בודאי אלא שנמכר חוצה לה איתא מפורש בתוספתא ספ"א דערלה והביאה הירושלמי בפ"ג דערלה ה"ו: אינו ספק הערלה כרם של ערלה וענבים נמכרות חוצה לו עכ"ל. וכמו שמפרש המרדכי בספ"ט דקידושין התוספתא הנ"ל רמשע דאיירי בכרם שודאי כולה ערלה ולא כפי' מורי דפירש דמיירי בכרם של היתר ויש בו ערלה דא"כ הו"ל למיתני כרם שיש בו ערלה ולא כרם של ערלה דמשמע שכולה ערלה ואפ"ה הוי ספק ערלה הואיל וענבים נמכרים חוצה לה ובסוריא מותר שיש לתלות במקום אחר הביאן ע"ש.

הכרם ספק כו' הא דאמרינן כרם שהוא ספק ערלה בארץ ישראל אסור לקנות פירותיו היינו דוקא שנמכר פירותיו חוצה לו כמ"ש ברישא וכמ"ש לעיל בשם הר"ן הטעם דבא"י אסור דכיון שעל פתח הגן הם נמכרים מוכחא מילתא דמפירות הגן הם וליכא אלא חד ספיקא אבל אם לא היה בפתח הגן יש הרבה צדדים להחיר א' משום ס"ס ספק אם מהגן או מעלמא ואפילו מהגן שמא מן הזקנות ואם הספק אם עבר ג' שנות ערלה ספק שמא כבר עבר ועוד גיזל בתר רובא דעלמא דהפירות של היתר וכמ"ש הרדב"ז בתשובותיו סי' ר"פ דמהנמכר בשוק אפילו יתברר דבכרמים יש גם נטיעות של ערלה הענבים הבאים לפנינו אפילו בא"י מותרים מטעם ס"ס ספק מאותו כרם ספק מעלמא ואפילו מאותו כרם ספק מהנטיעות החדשות ספק מהזקנות ועוד כיון שאינו קונה ממקום קביעותו אע"ג דיש שם כרם ידוע של ערלה מותר לא נקרא ספק ערלה שאסור בא"י אלא היכא דאית ביה תרתי שהכרם כולו ערלה וענביה נמכרים חוצה לו אבל אם לא היה הכרם כולו ערלה אלא שיש בו קצת נטיעות של ערלה אפילו שהיו הענבים נמכרים חוצה לו מותר דאין זה ספק משום דאולינן בתר רובא וזקנות גינהו ואין לנו להקל בזה לפי שהיא תלויה במחלוקת מפרשים (ע"ין לעיל מ"ש בזה) נמצאת למד שאם הענבים נמכרים כרחוק מקום שנתחזק בו האיסור אפי' שנתחזק שם כרם שכולו ערלה מותר ואין בזה חולק כלל ע"ש.

והרדב"ז פ"י ממ"א הי"ג כתב. ומכאן יש ללמוד לכל מין שהוא ודאי ערלה כגון אינו עושה פרי אלא שלש שנים ומיד יבש אפילו שהנכרי מביאו ילא ראהו לוקט אסור דמה לי רואהו לוקט מן הערלה ומה לי יודע שהוא ודאי ערלה דדוקא ראה את הענבים יוצאת מכרם ערלה הוא שמותר ליקח מהם דאכתי איכא צד ספק אע"פ

קרב נטע הלכות ערלה ורבעי הארץ

הלכה כז.

חבית יין הנמצאת טמונה בפרדס של ערלה מותר בשתייה ובהנייה שאין הגנב גונב ממקום וטומן בו אבל ענבים הנמצאין טמונים שם אסורים שמא משם נלקטו והצניען שם וי"א דגם ענבים מותרין בחי"ט.

פרי ציון

אע"פ שהוא רחוק שמא מכרם אחר הביא אותו לכרם זה של ערלה ע"ש. והמשנה למלך בפ"י ממאכלות אסורות הי"א כתב דלמ"ד דתרומה בזה"ו מדרבנן משום דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא וס"ל ג"כ דעזרא לא קידש לעתיד לבא כלאי הכרם בזמן הזה אף בא"י אין איסורו אלא מדרבנן דכי היכא דבטלה קדושת הארץ לגבי תרומה ה"נ בטלה וגבי כלאי הכרם כדכתבו התוס' בפ' הערל (פא.) ד"ה מאי וה"ה לחדש אליבא דמאן דאית ליה הדרש מח"ל מדרבנן דה"ה בזמה"ז אף בא"י לא אסור כ"א מדרבנן וכן ערלה דק"ל דבח"ל ספיקה מותר משום דכך נאמרה הלכה למשה מסיני בזה"ו אף בא"י ספקה מותר משום דבטלה קדושת הארץ ע"ש ולעיל בה"ג כתבתי דעת הצ"ח דאפילו לרבינו שלרודיה לא בטלה קדושת עזרא ערלה בזמה"ז דרבנן משום דגם בערלה בעינן ביאת כולכם ע"ש. ומ"ש המ"ל רכמו בח"ל ערלה הלכה למשה מסיני וכן נאמרה דכ"ז שאינו ודאי ערלה מותר אף בא"י כן מנין זה דהא הלכה מסיני לא נאמרה אלא בח"ל ולא בא"י שהתורה חייבה לנהוג דיני ערלה מפורש ואחר שבטלה קדושתה לא חזרה הלכה לסיני ולהורות מחדש שבא"י נוהג ערלה אלא ודאי חכמים חייבו בערלה בא"י בזמה"ז א"כ בעינן לנהוג ככל דיני איסור דרבנן והיכא דאיתחזק איסורא אסור לא כמו ערלה בח"ל דכך נאמר הלכה להתיר אפילו באיתחזק איסורא והתא"י בפ"א מערלה אות ח' מביא דברי המ"ל וכתב דבא"י בזה"ו אינו אלא דרבנן ולא הזכיר מהלכה למשה מסיני. והצ"ח לברכות (לו.) כתב דלדברי רבינו הרמב"ם ערלה אפילו בימי עזרא לא נהגא אף בא"י דק מהלכה למשה מסיני כמו בח"ל ע"ש. אך קשה לפי"ז הא דאמר רבינו ספק ערלה בא"י אסור דמשמע אפילו בזמן הזה ואין לומר דז"כ לכשיבנה המקדש כמ"ש הצ"ח שם לענין הא דחילק רבינו בנוטע לרבים בין א"י לח"ל והוכיח זה מהא דגם בהלכות תרומות הזכיר כמה דברים שכתב בהם מה"ת ע"ש ועיין בספרי עשר תעשר הלכה רל"ז מ"ש אבל כאן א"א לומר כך מדחילק בין א"י לסוריא והא לעתיד ודאי בסוריא יהיה חייב בערלה מה"ת רמלך המשיח כשיכבוש סוריא ודאי יהיה אחר כיבוש א"י ומטעם זה יהיה גם סוריא דין א"י ויהיה חייב בערלה מה"ת.

כז) חבית כו' איתא ב"ב (כ"ד.): שהוא חצבא דחמרא דאישתכח בפרדיסא דערלה שריא רבינא (ופריך) לימא משום דסבר לה דר' חנינא (ומשני) שאני התם דאי מיגניב מינה איצנועי בגויה לא מצנועי והני מילי חמרא אבל ענבי מצנועי עכ"ל הרי מבואר דחבית יין מותר לגמרי כמ"ש רבינו כאן, וכ"כ הסור י"ד סי' רצ"ד ע"ש. והנה נראה דבח"ח ראה גוסס אחר בדברי רבינו וכמו שלפנינו כתוב עכשיו וז"ל:
אבל

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון קרבן

אבל הרמב"ם בפ"י מהלכות מ"א כתב דהך חבית לא שרי אלא בהנאה אבל בשתייה
 אסורה עכ"ל, ובהגהה על דברי רבינו בפ"י ממ"א כתב שגירסא משובשת נודמנה
 לב"ח וגירסת הספרים אחרים עיקר ע"ש משמע דגם הכ"מ ס"ל כנוסח הס"א שהביא
 המקור מפ"ב דב"ב (שם) ומשם מבואר בהדיא דמותר לגמרי והכי נקטינן שהביא בשם
 הרמב"ן דכתב בשם ר"ח דמותר בהנאה ולא בשתייה וכתב עליו ולא מחזור לן ע"ש.
 וכן פסק בש"ע י"ד סי' רצ"ד סעיף י"א דמותר לגמרי ע"ש, ונ"ל דתרווייהו אמת
 לטעמים מותר לגמרי ולפעמים אסור בשתייה ומותר בהנאה דבב"ב (שם) תד"ה ואצונעי
 בגויה כתבו וז"ל: וא"ת מ"מ יהא אסור דרובא דעלמא נכרים נינהו והוי יין נסך וי"ל
 דרוב גנבי ישראל עכ"ל, ומפרש הט"ו בי"ד (שם) ס"ק ט"ו כוונת התוס' דבאותו זמן
 היה כן דרוב גנבי ישראל ולא הוי כלל לתמיד ע"ש, והפלפולא חריפתא פ"ב דב"ב
 אות מ' כתב דאין לומר דבאותו זמן היו רוב גונבי ישראל ר"ל דבכל מקום אלא
 אפילו באותו זמן לא היה אלא במקום של העובדא ולא במקום אחר ע"ש, א"כ דין
 זה מתחלק לפי המקום במקום דרוב גנבי ישראל מותר לגמרי ובסתם כיון דרובא
 דעלמא נכרים נינהו אסור בשתייה ומותר בהנאה כמו שכתב הגהת אשרי בב"ב (שם)
 וז"ל: וחמרא דוקא בהנאה מותר אבל בשתייה אסור האידינא דרוב עכ"ם גנבים נינהו
 ע"ש, ולפי"ז אתי שפיר כנוסח הב"ח דסתמא אסור באכילה אך אכתי אינו מובן אם
 רוב גנבי עכו"ם בהנאה נמי ליתסר דבאם רובן ישמעאלים הוא דאינו אלא בשתייה
 ולא בהנאה משא"כ ברוב גנבי עכו"ם בהנאה נמי ליתסר עיין בש"ע י"ד סי' קכ"ט
 סעיף י"א ובשלמא דברי הגהת אשרי איכא למימר דמיירי בעכו"ם שבזמן הזה ודינם
 כישמעאלים כמ"ש הש"ך (שם) ס"ק כ"ה וכן איכא לפרש כוונת הר"ח שמיירי בזמן הזה
 אבל לפרש דברי רבינו שמיירי בזמן הזה א"א דסתמא אמר דמשמע לעולם לכן ג"ל,
 דמחורתא כהנוסח מותר סתם דמשמע בכל גוונא ואפילו בשתייה כסתמא דגמר' בב"ב
 (שם) וקושית התוס' איכא לתרץ דמיירי ביושבת בין ההרים דליכא רובא דעלמא ומיירי
 שרוב הכרמים בסביבותיה היו של ישראל א"כ ליכא חשש אלא משום ערלה ולא
 משום נסך כמ"ש המחבר בי"ד (שם) סעיף י"ח אי איכא כרמים של ישראל רבים אפילו
 רחוקים מכרמי של עכו"ם הולכים להקל והוא שיושבת בין ההרים שאינו מעבר לעוברי
 דרכים ע"ש, ובכה"ג מיירי רבינו כאן ומפני דלא מיירי כאן מדיני נסך אלא מדין ערלה
 הילכך סתם וכתב מותר ולא כתב באיזה אופן מיירי דלענין ערלה אין נ"מ בזה,
 אולם מ"ש רבינו הטעם דמותר משום שאין הגנב גונב כו' תיפוק ליה בלא"ה מותר
 משום דק"ל כו"ח דרוב לקרוב הולכין אחר הרוב ורוב כרמים לאו מערלה נינהו אח"כ
 ראיתי שהלחם משנה עמד בזה וכן הקשה למה פסק דענבים אסורים דאע"ג דדילמא
 מצנעי מ"מ אוליגן בתר רובא והקשה על רבינו בתרתי חדא במה שנתן הטעם שאין
 הגנב גונב ממקום וטומן בו ובמ"ש דענבים אסורים כיון דק"ל דרוב וקרוב אוליגן
 בתר הרוב ותייך דס"ל לרבינו דהא דקאמרה הגמרא וה"מ חמרא אבל עינבי לא מצנעי
 משמע דקושטא דמילתא הכי הוא אפילו לר' חנינא דק"ל כוותיה ע"ש, מ"ש הטעם
 ולפימ"ש לעיל דרבינו מיירי כאן ביושב בין ההרים לא שייך הטעם של הלחם משנה,
 ולענ"ד טעמא אחינא אתי ביה דאפילו לר"ח בעינן הטעם דאי מיגנב כו' ועינבי
 אסורי אפילו לר"ח דהא בעלמא היכא דליכא רוב המגנב הולכין אחר קרוב ודק היכא
 דרוב מגנב אמרינן רוב עדיף כמ"ש רבינו בפ"ט מה' רוצח: אעפ"י שהולכין אחר
 הרוב מה"ת והולכין אחר הקרוב הרוב עדיף ע"ש, וכן ק"ל רובא וחזקה רובא עדיף
 בד"א

קִרְבַּן פְּרִי הַלְּבָבוֹת עֲרֵלָה וְרֵבִיעִי צִיּוֹן

בד"א דהיה רוב וחזקה לבד או קרוב ורוב לבד אבל אם היה קרוב וחזקה נגד רוב לא אמרינן רובא עדיף א"כ כאן איכא חזקה דכאן נמצא כאן היה וגם קרוב הילכך עינבי אסירי אפילו לר' חגיגא וחבית יין שאני דאין כאן נמצא כאן היה דעשיות יין ודאי לא היה בהכרם דהא מתיירא לדרוך היין בתוך הכרם פן ימצאוהו דורך הענבים כמ"ש רש"י שם הילכך ודאי הביאם ממקום אחר ואין כאן נמצא כאן היה אלא קרוב לבד ורוב וקרוב הולכין אחר הרוב ושפיר פסק רבינו החילוק שבין יין לענבים להלכה אפילו לר"ח ועיין לקמן מ"ש בשם הרמב"ן.

אבל ענבים כו' כדאימא בגמ' דב"ב (שם) כדבבאחי לעיל וכתב הרמב"ן בחירושו לב"ב (שם) ד"ה אבל ענבי מצנעי פי' עבידי ודאי דמצנעי

ואפילו לר"ח אסור דכי הא לאו קרוב בלחוד הוא אלא במקומו ממש הוא וחזקה כאן נמצאו וכאן היו עכ"ל. צ"ל במה כח חזקה כאן נמצא כאן היה יפה מכל שאר חזקות דאמרינן רובא וחזקה רובא עדיף אבל לפי מ"ש לעיל דכאן איכא נמי צירוף דקרוב יחד עם החזקה דכאן נמצא כאן היה יותר חזק מרוב לבד הילכך אפילו לר"ח אסור, ומ"ש הרמב"ן ראי' דבריו מהא דאימא בפ"ק דקידושין כרם הנטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בארץ אסור והיינו משום דדרכנן של כל הגננין למכור על פתח גנותיהן כדאמרינן בסוף ב"ק הילכך כמי שהוא במקומו דמי ע"ש, וכן הביא הגמקי יוסף (שם) בשם הרמב"ן ע"ש, הא אדרבה מהסוגיא דקידושין תהיה קושיא על הא דרבינא דהא התם לא אסרינן אלא בא"י ולא בח"ל ומעשה דרבינא בח"ל הוה ואולי כוונתיה להוכיח דהקרוב דשם יותר חזק מקרוב דמוכח דלא מנני נגד הרוב אפילו בדאורייתא וקרוב דהתם עושה נגד הרוב לספק השקול להחמיר בדאורייתא אע"ג דשם אין חזקה דכאן נמצא כאן היה דהא בחוץ נמכר א"כ גבי הא דרבינא דאיכא קרוב כההוא דקידושין ועוד חזקה דכאן נמצא כאן היה הו"ל כודאי לענין דאפילו ערלה בח"ל להחמיר, וכנראה דברבי הרמב"ן הללו היו בהעלם עין מהאחרונים דתמהו על רבינו והטור דפסקו להלכה דבענבי אסור ועיין בכתנות פסים על הנמ"י לב"ב, ועיין בט"ז ל"ד רצ"ד ס"ק י"ז מ"ש להוכיח מהתוס' ולפי"ז היכא דאיכא קרוב וחזקה נגד רוב אפילו ספק ערלה בח"ל נמי אסור דכודאי דמי, ותוס' ס"ל דלמ"ד דרוב וקרוב הולכין אחר הקרוב הקרוב לבד כודאי הוא ואפילו בח"ל אסור דהא כתבו התוס' ב"ב שם ד"ה לימא כו' : וליכא למימר דשריא משום דספק ערלה בח"ל מותרת דהא אי לית ליה כר"ח אלא רוב וקרוב אזלינן בתר קרוב א"כ הו"ל ערלה עכ"ל א"כ ס"ל דאפילו רוב או חזקה לבד כודאי ערלה הוא ואפילו בח"ל אסור כ"ש אם יש רוב להיתר דכודאי הוא ומותר אפילו בא"י בין חבית יין ובין ענבים דאישתכח בפרדיסא דערלה וכן ס"ל הרא"ש לב"ב (שם) כתב : ההוא חצבא דחמרא דאשכח בפרדיסא דערלה שיירי רבינא דאזלינן בתר רובא אע"ג דהוי קורבא דמוכח וה"ה אפילו ענבי נמי שרי עכ"ל, וכ"כ שם ההגהת אשרי הג"ל דלדין דלא אזלינן בתר קורבא אלא בתר רובא אפילו ענבים שרו דלא אמרינן משל ערלה הן דלכל הפחות הו"ל ספק ערלה דשיירא בח"ל ע"ש, והטור ס"ל כרבינו דאפילו למאי דק"ל כר"ח ענבים אסורים אפילו בח"ל וכבר תמה עליו הפלפולא חריפתא היאך שבק לדאבוהו ופסק כרבינו ע"ש, ומדכתב הגהת אשרי הטעם דאזלינן בתר רובא ואפילו ענבים שרו משום דלכל הפחות הו"ל ספק ערלה דשיירא בח"ל משמע הא בארץ לא אזלינן בתר רובא ואסור וכן מבואר מהש"מ לב"ב (שם) שכתב וז"ל : אבל ענבי מצנעי ואזלינן בתר קרוב אי לית לן דר"ח דהא איכא

נמטע הלכות ערלה ורבעי הארץ קרה
הלכה בת.

נכרי וישראל שהיו שותפין בנטיעה אם התנו מתחלת השותפות שיהיה הנכרי אוכל שני ערלה וישראל אוכל שלש שנים משני היתר כנגד שני הערלה הרי זה מותר. ואם לא התנו מתחלה אסור ובלבד שלא יבואו לחשבון. כיצד כגון שיחשוב כמה פירות אכל הנכרי בשני ערלה עד שיאכל ישראל כנגד אותן הפירות אם התנו כזה אסור שהרי זה כמחלוקת פירות ערלה ויא דאפילו לא התנו נמי מותר. רק שהישראל אומר לעבדים מור אתה שני הערלה ואני אטול שני היתר כנגדו.

פרי ציון

איכא למימר רמיניה הוּו ומצנעי בגויה והשתא דקי"ל כ"ח בתר רובא אזלינן ואמינן דמעלמא הביאום והצניעום כאן ועוד דספק ערלה בח"ל מותר עכ"ל. א"כ משמע דאפילו לר"ח אין מתירין אלא בח"ל וטעמא רהא מילתא איכא למימר משום דאפילו לר"ח מידי ספק לא יצא דהא בענבים איכא חזקה דכאן נמצא כאן היה נגד הרוב הילכך לכה"פ בארץ ישראל אסור מספק משא"כ בח"ל דספק מותר ואולי דגם הרא"ש אינו מקיל אלא בח"ל. והטור מיירי בא"י אין פלוגתא בין בן לאביו. והרדב"ז בפ"י ממ"א הי"ג כתב: ומסתברא לי דרישא דחבית אם יש כרמים אחרים של ערלה זולת זה שנמצא בו החבית בא"י אסור דאע"ג דקי"ל כל דפריש מרובא פריש שאני הכא שנמצא החבית במקום האיסור ע"ש. זה אינו מובן ממ"נ אם יש רוב כרמים של היתר מאי ג"מ אם אין רק כרם של ערלה זה או יש עוד כרמים הא סוף סוף רוב היתר איכא וגם בא"י יהיה מותר דאיכא למימר כל דפריש מרובא פריש ואם כרם זה עם כרמים אחרים של ערלה איכא רוב איסור א"כ גם בח"ל יהיה אסור. ואם נימא מטעם קבוע אפילו ליכא כרמים אחרים נמי שייך כל קבוע.

כח) **נכרי וישראל** כו' איתא בע"ז (כב.): רב גביהו מביכחיל אמר הנהו שתילי דערלה הוה עובד כוכבים אכיל שני דערלה וישראל שני דהתירא אתו לקמיה דרבא שרא להו עכ"ל. וכתב רש"י ב"ד"ה אלא שתילי דערלה הוה: ישראל ועכו"ם קיבלו שדה בשותפות לנוטעה ויטלו החצי בין שניהם ונתעסק עכו"ם כל צרכו שני ערלה ואכלן וישראל קבל ג' שנים אחרות כנגדן ואכלן: שרא להו דהיתר גמור הוה דהא אע"ג דקיבלוה יחד לכתחילה ואמר לו ישראל היה אתה עובד בג' שנים הללו ואני ג' אחריהם אין כאן איסור שליחות דהא ישראל נמי שרי לעובדה ואי משום אכילה שישראל אוכל כנגדן ונמצא נהנה מפירות ערלה שמכרן אין זה נהנה שכן המשפט שנה שזה עובד הוא אוכל עכ"ל ופריך הגמרא והא אותביה רבינא לרבא לסיועי סיעיה. וכתב רש"י ב"ד"ה לסיועי סיעיה: מדקתני התנו לכתחילה מותר אלמא כי ליכא איסור שליחות דמלאכה שרי ואע"ג דמטיא הנאה לישראל וה"ה לערלה עכ"ל משמע דלענין ערלה לא בעינן התנו דהתנו לא בעינן אלא

אלא היכא דשליחות אסור משא"כ בערלה דליכא איסור שליחות לא בעינן התנא. וכ"כ הרא"ש שם וז"ל: ואפילו לא התנו מעיקרא יכול הישראל לומר טול אתה שני רעדלה ואני שני היתר ראיסור של שליחות ליכא דגם הישראל מותר בעבודת שני הערלה, ואי משום אכילה דישאל אוכל כנגדו ונמצא נהנה מפירות שני ערלה שנתן הישראל חלקו בהם לעכו"ם כדי שיתן לו כנגדו בשני היתר, כיון שהישראל אינו עובר הגפן בשני ערלה אין לו לישראל כלום בפירות כ"א לעכו"ם שכן מנהג השתילים בשנה שהוא עובר אוכל הפירות בשכר עמלו ואין לשותפו חלק בפירות עכ"ל, ומשמע דגם אם באו לחשבון בערלה מותר דרש"י כתב שם בד"ה ואם באו לחשבון: לאו אהתנו מתחלה קאי אלא מילתא באנפי נפשה היא כלומר אם קיבלו סתם ועשו סתם ועייל העכו"ם בשבת וישאל בחול ולא צווהו ישראל ובאו לחשבון לאחר זמן לומר כמה ימי שבת נטלת אתה ואני אטול כנגדן ימי החול: אסור דשכר שבת הוא נוטל דגלי דעתו דעכו"ם שלוחו היה עכ"ל, א"כ בערלה דליכא איסור משום שליחות מותר באו לחשבון, וכן מוכיח הר"ן (שם) מפירש"י וכתב ולפי"ז ישראל ועכו"ם שקבלו שדה בשותפות יכול ישראל לומר לעכו"ם טול אתה שני ערלה ואני שני היתר ותמה: מאי סיעתא משבת לערלה דמלאכה דערלה פשיטא דשריא ואי משום אכילה שישאל אוכל כנגדו אי פשיטא לן שאין זה נהנה מפירות הערלה מפני שכך המשפט בשנה שזה עובר הוא אוכל לא צריכין סיעתא מברייתא ואי מספקא לן בהכי מידי היכי פשטינן ספקין מברייתא עכ"ל וכ"כ המרדכי (שם): ולגבי ערלה מותר לומר לגבוי עמול וזמור בשני הערלה ותטול הפירות של אותה השנה ואני או שלוחי נטרח וגומור אחרי כן כנגדן ואטול הפירות וזה מותר וכשר הדבר אפילו לא התנה מתחלה והטעם משום דהנכרי טרח בשני ערלה והפירות שלו הן ויטול הישראל בשאר השנים ולא מחזי כאלו הישראל מכר והחליף פירות ערלה עכ"ל, והריטב"א כתב דכיון דפירות ערלה אסורין בהנאה לא נחית ישראל אדעתיהו ומאי דיהיב ליה מתנה בעלמא הוא ולפי"ז צריכין להבין למה הצריך רבינו דוקא התנא, והראב"ד בהשגת כתב וז"ל: א"א אנו מפרשים באותו מעשה שלא היו צריכין להתנות ירק ואכל שהיו האילנות קטנים והיה אכילת איסור אלא שומר העצים וזרע תחתיהן ירק ואכל שהיו האילנות קטנים והיה השרה ראוי לזרוע שם ולפיכך ישראל שאכל אחריו שני היתרא לא אכל דמי איסורא עכ"ל א"כ הרש"י והר"ן והרא"ש כתבו הטעם ולא בעינן התנו משום דבלא"ה ליכא איסור הנאה משום דלאו חליפין אלא לפי חק המשפט שייך הפירות למי שעובר והראב"ד כתב הטעם דלא הוי חליפין משום דבמציאות אין פירות בשלש הראשונות אבל כולוהו ס"ל דלא בעינן התנו והחילוק שביניהם נראה אם נטע יחור מאילן וקן שמוציא פירות אפילו תוך ג' להראב"ד אסור בלא התנו ולדידהו גם בכה"ג לא בעינן התנו ולפי"ז איכא למימר דרבינו והראב"ד לא פליגי אלא דרבינו מירי בניטע יחור והילכך בעינן התנו דאל"כ הו"ל חליפין באיסורי הנאה והראב"ד מירי בניטע גרעין דכל הג' שנים אינו מוציא פירות ולא הוי חליפי איסורי הנאה הילכך אין צורך להתנו, והרדב"ז מקשה לפי פירושו של הראב"ד ז"ל שהישראל אכל דהיתרא ממש ולא אכל דמי איסורא לא דמיא להך דתניא ישראל ונכדי שקבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לנכרי טול אתה של שבת ואני בחול ואם התנו בתחלה מותר ואם באו לחשבון אסור וא"כ מאי תיובתיה מהכא ומאי סיעתיה שאני הכא דהיתר גמור אכיל הישראל ע"ש ומבואר מזה דהוקשה לרבינו קושית הר"ן לפי רש"י וקושית הרדב"ז לפי הראב"ד וכאשר

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון קרז

וכאשר להגמר' מדמה דין הערלה לדין השבת ומביא תיובתיה וסיעתיה משבת לדין ערלה הרי ס"ל להגמר' דערלה כשבת וכיון דבשבת בעינן התנו ושלא יבאו לחשבון ה"ה בערלה בעינן הני תרתי התנו ושלא יבאו לחשבון, כתב הר"ן בע"ז (שם) על דברי רבינו: ובודאי שדבריו מחזוריים שכיון שקבלו ישראל ועובד כוכבים שדה זו בשותפות זכה ישראל בחציין של פירות הללו ואם יאמר לו להעכו"ם טול אתה חלקך בשני ערלה ואני בשנים של היתר נמצא שנטל חלופי ערלה כו' ונ"ל שהוא ז"ל מפרש אותה כך רב גביהא מבי כתיב אמר הנהו שתלאי דערלה הוו וכיון שכן ודאי רבא לא שרא אלא בהתנו מעיקרא דבשלמא אי הוא עובדא הוה בשבת כרקא סלקא דעתך מעיקרא לרבא הך ברייתא דישאל וועבד כוכבים לא שמיע ליה והוה ס"ל דעובדא דמוריקא דעכו"ם נקט בשבת שדי דעכו"ם אדעתא דנפשיה קא עביר והו"ל כאריס וישאל כי קא מתהני הנאה דממילא הוא אבל בשתילי דערלה אפילו לא שמיע ליה הך ברייתא יודע היה רבא שפירות ערלה אסורים בהנאה וא"א להתירם להחליף אותן לכתחלה ולהכי קאמר דודאי בהתנו מתחלה שרא ולא אותביה אלא סייעיה ולא היו דברים מעולם דאיכספ עכ"ל, ומ"ש רבינו ובלבד שלא יבואו לחשבון נ"ל דרבינו מפרש דהא דאמרינן בע"ז (שם) בברייתא ואם באו לחשבון אסור דלא כרש"י שכתב דלאו אהתנו מתחלה קאי אלא מילתא באנפי נפשה היא ע"ש ודלא כמ"ש הראב"ד והביאו הרמב"ן והר"ן והריטב"א דאהתנו מתחילה קאי דכיון דבאו לחשבון לא התנה אלא להערמה ע"ש. ולדידהו הפירוש ואם באו לחשבון היינו אחר שנטלו כבר באו לחשבון ורבינו מפרש דאם באו לחשבון אהתנו קאי כלומר דהתנו שיבאו לחשבון בכה"ג לענין שבת אסור משום דשכר שבת הוא נוטל דגלי דעתו דעכו"ם שלוחו ולענין ערלה אסור משום דהרי זה כמו מחליף פירות ערלה, והילכך לא הזכיר רבינו בה' שבת פ"ו הדין דאם באו לחשבון כו' משום דלפי מה שהוא מפרש ואם באו לחשבון היינו שהתנה מתחלה שיבואו לחשבון ולא שזה יקח מה שיהי' לו בשעה שהוא עובד וזה יקח מה שיהיה לו בשעה שהוא עובד אלא שיחשוב כמה הרויח הנכרי בשבת או בשני ערלה עד שיקח הישראל כנגד אותן הפירות א"כ גם בה' שבת (שם) הזכיר בכלל מ"ש אם התנו בתחלה שיהיה שכר השבת לגוי לבדו אם מעט אם הרבה, הרי דקדק בלשונו לומר שהתנאי היה אם מעט אם הרבה לאפוקי אם היה תנאי מתחלה שיבואו לחשבון דאסור. ולפי"ז דברי המ"מ שכתב בפ"ו מה' שבת שהוכיח דרבינו ס"ל כרש"י דמפרש דאם באו לחשבון ענין בפ"ע ולא קאי אהתנו מדלא הזכיר ואם באו לחשבון ע"ש אינו מוכח כלל, וכן מ"ש הלחם משנה בפ"י מה' מ"א הי"ד דמ"ש רבינו שם ובלבד שלא יבאו לחשבון הוא מסברא ע"ש ולפמ"ש המקור לאו מסברא דנפשיה אלא מגמר' דע"ז (שם). אח"כ ראיתי שגם הב"ח הבין בכוונת רבינו מה שכתב ובלבד שלא יבואו לחשבון היינו שהתנו מתחלה שיבואו לחשבון ומדייק דדוקא שהתנו מתחלה שיבואו לחשבון כו' אבל אם לא התנו מתחלה אלא שהנכרי יאכל ג' שנים שני ערלה והישראל יאכל ג' שנים משני היתר כנגדן כיון שמדינא אין שם חיוב חשבון הלכך אפילו באו לחשבון אין שם איסור דמתנה היא זו שמוותר הנכרי כנגדו שאכל הישראל כנגדו אותן הפירות שאכל הנכרי בשני ערלה ע"ש והט"ז ס"ק כ' חולק עליו וכתב דכיון שחולקים ביהוד פירות ואומרים כן בפירוש יהיה מאיזה צד שיהיה מ"מ אי לאו שאוכל עכו"ם פירות איסור לא היה מסכים ליתן לו כ"כ פירות של היתר וכיון שאומר כן בפירוש הוה כמחליף פירות ערלה ע"ש, ואפשר לחזק דברי הב"ח עפ"י מ"ש הריטב"א

הריסב"א בע"ז טעמא דשרא להו רבא הגי שתילי דערלה רישאל יאכל שני דהתירא נגד מה שאכל העכו"ם בשני דערלה הא אסור להחליף פירות של ערלה והכא נמי הוי כמחליף היינו משום כיון דפירות ערלה אסורין בהנאה לישראל לא נחית ישראל אדעתיהו כלל ומאי דיהיב ליה כנגדם משאר השנים מתנה בעלמא הוא והוי כאותה שאמרו בירושלמי על מתניתין רמכרן וקדש בדמיהן מקודשת לפי שאינן דמיהן משא"כ באידך דישראל אדעתא דפירות שבת נחת שילקסם בחול וכי נקיס גוי בשבתא ואיהו בחד בשבתא הוי כמחליף עכ"ל. א"כ הכא כיון דלא התנה מתחלה לעשות עמו חשבון אמרינן דישראל לא נחית אדעתיהו דערלה וכשנתן הגוי מחלקו בשני ההיתר נגד מה שאכל בשני הערלה מתנה הוא דיהיב ליה הילכך מותר ואין בזה כמחליף, ואע"ג דרבינו לא ס"ל סברא זו דהא ס"ל דבעינן דוקא התנו איכא למימר דע"כ לא ס"ל סברא זו אלא בלא התנו אבל בהתנו איכא למימר רמורה או ס"ל כסברת רש"י דזה שעובד הוא אוכל ואע"ג דבלא התנו לא ס"ל כרש"י דהא גם הישראל היה יכול לעבוד הילכך אע"ג דהנכרי עבר לא הפסיד הישראל את חלקו וכאשר מקבל בשני היתר נגד חלקו שבשנת הערלה הו"ל הליפין על פירות ערלה משא"כ בהתנו מפורש שבשני ערלה יעבור הנכרי לבד מודה רבינו שודאי הפירות שלו הוא דמי שעובד הפירות שלו הוא ואם אח"כ עושה חשבון עמו אין זה אלא מתנה בעלמא וכן איכא למימר שלאחר שהתנו מודה רבינו דאמרינן שמסלק הישראל לגמרי משנות הערלה משום כיון דפירות ערלה אסורין בהנאה ולא נחית ישראל אדעתיהו ומה שעושה אח"כ עם הנכרי חשבון מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה והכל בו בה' ערלה כתב דבעינן דוקא התנו מתחלת השתוף שיהיה הגוי אוכל שני ערלה וישראל אוכל שלש שנים אחרים של היתר כנגדן הוא דמותר אבל לא התנו אסור ואפילו התנו ואח"כ עשה חשבון כמה פירות אכל הגוי באותן השנים כרי שיהיה ישראל אוכל פירות כנגדן אסור שהרי זה כמחליף פירות ערלה ואסור ע"ש. וכן משמע דעת המחבר בש"ע. אחרי כותבי זאת ראיתי להש"ך ס"ק כ"ז שהקדימני בזה לבאר דברי רבינו בפי"א ממ"א ופ"ו מה' שבת מ"ש בפ"י ממ"א ובלבד שלא יבוא לחשבון ובפ"ו מה' שבת לא מביא כלום כמ"ש לעיל ע"ש. וב"ה שכיוונתי לדעת הגדולים.